

วิธีชีวิตลูกหาบ : ดอยหลวงเชียงดาว จังหวัดเชียงใหม่

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

นางสาวนิตา พิพัฒน์นภาพร

การค้นคว้าอิสระนี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต

สาขาวิชาการจัดการภาครัฐและภาคเอกชน

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร

ปีการศึกษา 2553

ลิขสิทธิ์ของบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร

วิธีชีวิตลูกหาบ : ดอยหลวงเชียงดาว จังหวัดเชียงใหม่

โดย

นางสาววนิดา พิพัฒน์นภาพร
มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

การค้นคว้าอิสระนี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต

สาขาวิชาการจัดการภาครัฐและภาคเอกชน

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร

ปีการศึกษา 2553

ลิขสิทธิ์ของบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร

WAY OF LIFE OF PORTER IN DOILOUNG - CHIANGDAO, CHIANG MAI

By

Wanida Pipatnaporn

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

An Independent Study Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements for the Degree

MASTER OF ARTS

Program of Public and Private Management

Graduate School

SILPAKORN UNIVERSITY

2010

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร อนุมัติให้การค้นคว้าอิสระเรื่อง "วิถีชีวิตลูกหาบ :
คอยหลวงเชียงดาว จังหวัดเชียงใหม่" เสนอโดย นางสาวนิตา พิพัฒน์ภาพร เป็นส่วนหนึ่งของ
การศึกษาตามหลักสูตรปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการภาครัฐและภาคเอกชน

.....
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ปานใจ ชารัทสนวงศ์)

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

วันที่ ..... เดือน ..... พ.ศ. ....

อาจารย์ที่ปรึกษาการค้นคว้าอิสระ

อาจารย์ ดร.ธีรพงษ์ บัวหล้า

คณะกรรมการตรวจสอบการค้นคว้าอิสระ

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

..... ประธานกรรมการ

(อาจารย์ ดร.สรวรยา ชื่อเลื่อม)

...../...../.....

..... กรรมการ

(อาจารย์ ดร.วิโรจน์ เกษภูลักษ์ณ์)

...../...../.....

..... กรรมการ

(อาจารย์ ดร.ธีรพงษ์ บัวหล้า)

...../...../.....

51601741 : สาขาวิชาการจัดการภาครัฐและภาคเอกชน

คำสำคัญ : วิธีชีวิต / ลูกหาบ / คอยหลวงเชียงดาว

นางสาววนิดา พิพัฒน์นภาพร : วิธีชีวิตลูกหาบ : คอยหลวงเชียงดาว จังหวัดเชียงใหม่.
อาจารย์ที่ปรึกษาการค้นคว้าอิสระ : อ.ดร.ธีรพงษ์ บัวหล้า. 72 หน้า.

การศึกษาในหัวข้อเรื่อง วิธีชีวิตลูกหาบ : คอยหลวงเชียงดาว จังหวัดเชียงใหม่ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษากระบวนการเข้าสู่อาชีพลูกหาบ เพื่อศึกษารูปแบบการใช้ชีวิตของลูกหาบ และศึกษาถึงปัญหาและอุปสรรคในการประกอบอาชีพลูกหาบ ของผู้ประกอบการอาชีพลูกหาบที่อาศัยอยู่ในพื้นที่หมู่ที่ 5 บ้านถ้ำ ตำบลเชียงดาว อำเภอเชียงดาว จังหวัดเชียงใหม่

ดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลโดยวิธีการสัมภาษณ์เชิงลึก ผู้ให้ข้อมูลหลัก คือ ลูกหาบที่อาศัยอยู่ในพื้นที่หมู่ที่ 5 บ้านถ้ำ ตำบลเชียงดาว อำเภอเชียงดาว จังหวัดเชียงใหม่ จำนวน 10 คน ผลการศึกษาพบว่า (1) กระบวนการของการเข้าสู่อาชีพลูกหาบได้โดยการบอกปากต่อปาก (2) รูปแบบการใช้ชีวิตของลูกหาบแม้จะมีการท่องเที่ยวเข้ามาในพื้นที่ลูกหาบยังคงดำเนินชีวิตได้ตามปกติไม่แตกต่างไปจากเดิม (3) ปัญหาและอุปสรรคในการประกอบอาชีพลูกหาบ ที่สำคัญคือต้องปฏิบัติตามกฎ ระเบียบ ข้อกำหนด ข้อบังคับของเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าเชียงดาวโดยเคร่งครัด ผลการศึกษาจะครั้งนี้จะนำไปสู่ (1) การศึกษาวิธีชีวิตลูกหาบในทุกๆ แง่มุม (2) การพัฒนาระดับรายได้และคุณภาพชีวิตด้วยความเหมาะสมและเป็นธรรม (3) การปรับตัวของลูกหาบเพื่อดึงดูดนักท่องเที่ยวมาใช้บริการในครั้งต่อไป

สาขาวิชาการจัดการภาครัฐและเอกชน บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร ปีการศึกษา 2553

ลายมือชื่อนักศึกษา .....

ลายมือชื่ออาจารย์ที่ปรึกษาการค้นคว้าอิสระ .....

51601741 : MAJOR : PUBLIC AND PRIVATE MANAGEMENT

KEY WORDS : CAREER / PORTER / DOILOUNG-CHIANGDAO, CHIANG MAI

WANIDA PIPATNAPAPORN : WAY OF LIFE OF PORTER IN DOILOUNG - CHIANGDAO, CHIANG MAI. INDEPENDENT STUDY ADVISOR : THEERAPHONG BUALAR, Ph.D. 72 pp.

Studies on the topic of a porter's lifestyle in Doi Luang - Chiangdao, Chiang Mai. The objective is to study the process of becoming a porter, the career of porters, and the problems and obstacles of porter employment in the area of Moo 5, Tambon Ban Chiangdao, Cave Chiangdao, Chiang Mai Province.

The data was collected by in-depth interviews. The key informants were porters who live in the area Moo 5, Tambon Ban Chiangdao, Cave Chiangdao, Chiang Mai. The 10 results obtained indicated that (1) the way to obtain a job as a porter is by word-of-mouth (2) porter careers remain much the same despite the presence of tourism in the area, and (3) it is important for porters to comply with regulatory requirements in the Dao Wildlife Sanctuary.

The study will lead to (1) a description of all aspects of a porter's employment, (2) the development of enhanced income and an appropriate and fair quality of life, and (3) porter adaptations to attract tourists for repeat business.

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

Program of Public and Private Management Graduate School, Silpakorn University Academic Year 2010

Student's signature .....

Independent Study Advisor's signature .....

กิตติกรรมประกาศ

การศึกษาครั้งนี้ประสบความสำเร็จได้ด้วยดี ด้วยความอนุเคราะห์ ความกรุณาจาก อาจารย์ ดร. ชีรพงษ์ บัวหล้า อาจารย์ที่ปรึกษา ที่ได้เสียสละเวลาอันมีค่าในการให้คำปรึกษาแนะนำ ให้ความรู้ ตลอดจนแนวคิดข้อคิดเห็นต่างๆ ด้วยความเอาใจใส่เป็นอย่างดี จนการศึกษาครั้งนี้สำเร็จไปได้ด้วยดี ผู้ศึกษาขอกราบขอบพระคุณเป็นอย่างสูงไว้ ณ โอกาสนี้

ขอขอบพระคุณอาจารย์ ดร.สวรรยา ชื่อเลื่อม ประธานกรรมการ และอาจารย์ ดร.วิโรจน์ เจษฎาลักษณ์ กรรมการ ในการสอบสารนิพนธ์ครั้งนี้ ที่ได้ช่วยกรุณาตรวจทานความถูกต้องและให้ คำชี้แนะอันเป็นประโยชน์ต่อการศึกษาครั้งนี้ เพื่อให้สารนิพนธ์เกิดความสมบูรณ์ยิ่งขึ้น

ขอขอบคุณลูกหาบที่อาศัยอยู่ในพื้นที่หมู่ที่ 5 บ้านถ้ำ ตำบลเชียงดาว อำเภอเชียงดาว จังหวัดเชียงใหม่ ทุกท่านที่ให้ความช่วยเหลือทุกๆ ด้าน จนทำให้การศึกษาครั้งนี้สำเร็จลุล่วงไป ด้วยดี

สุดท้ายขอกราบขอบพระคุณ คุณพ่อ คุณแม่ และน้องชาย ที่ให้โอกาส ความเข้าใจ กำลังใจ และให้ความสนับสนุนในทุกๆ อย่างมาโดยตลอด ขอขอบคุณ นายชานินทร์ นิยม พี่ชายที่ให้ความช่วยเหลือด้านการประสานงานกับลูกหาบ เพื่อนสนิทมิตรสหาย พี่ๆ น้องๆ สาขาการจัดการ ภาครัฐและภาคเอกชน มหาวิทยาลัยศิลปากร (ตลิ่งชัน) รุ่นที่ 2 ทุกท่านที่ให้ความช่วยเหลือทุกๆ ด้านเป็นอย่างดี รวมทั้งร่วมแบ่งปันทุกข์และสุขมาด้วยกันตลอดระยะเวลาการศึกษา

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย	ง
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	จ
กิตติกรรมประกาศ.....	ฉ
บทที่	
1 บทนำ.....	1
ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา.....	1
วัตถุประสงค์ในการศึกษา	4
ขอบเขตของการศึกษา.....	4
ขั้นตอนของการศึกษา	5
คำจำกัดความที่ใช้ในการศึกษา	5
ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ	6
กรอบแนวคิดในการศึกษา.....	6
2 แนวคิดทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	8
แนวคิดเกี่ยวกับความยากจน	8
แนวคิดด้านการเปลี่ยนแปลงทางสังคม เศรษฐกิจ การเมือง.....	15
แนวคิดวัฒนธรรมชุมชน	19
แนวคิดเกี่ยวกับวิถีชีวิต.....	26
ประวัติศาสตร์ของอาชีพลูกหาบ	28
งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	30
3 วิธีดำเนินการวิจัย	33
วิธีการวิจัย	33
หลักเกณฑ์การเลือกพื้นที่ในการศึกษา.....	33
หลักเกณฑ์ในการกำหนดลักษณะประชากรที่ใช้ในการศึกษา	34
กลุ่มประชากรที่ใช้ในการศึกษา	34
กลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลัก	35
การเก็บรวบรวมข้อมูล	35
การออกแบบสัมภาษณ์.....	36

บทที่	หน้า
การวิเคราะห์ข้อมูล.....	36
4 วิเคราะห์ข้อมูล.....	37
ตอนที่ 1 กระบวนการเข้าสู่อาชีพลูกหาบ.....	37
ตอนที่ 2 รูปแบบการใช้ชีวิตของลูกหาบ.....	41
ตอนที่ 3 ปัญหาและอุปสรรคในการประกอบอาชีพลูกหาบ.....	44
5 สรุปผลการศึกษา อภิปราย และข้อเสนอแนะ	49
สรุปผลการศึกษา.....	49
อภิปรายผลการศึกษา.....	54
ข้อเสนอแนะ	61
 บรรณานุกรม.....	 63
 ภาคผนวก	 65
ภาคผนวก ก ข้อมูลเบื้องต้นเกี่ยวกับผู้ให้ข้อมูลหลักในการสัมภาษณ์.....	66
ภาคผนวก ข แบบสัมภาษณ์วิถีชีวิตลูกหาบ : คอยหลวงเชียงดาว จังหวัดเชียงใหม่	 69
 ประวัติผู้วิจัย	 72

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

บรรพต วีระชัย (2517 : 62 - 64) เคยให้ข้อสังเกตไว้ว่า สังคม (Society) ประกอบด้วยกลุ่มคนซึ่งมีการกระทำ และการกระทำต่อกัน (interaction) ซ้ำแล้วซ้ำอีกเป็นกิจวัตร และสังคมยังได้แก่ กลุ่มคนที่ใหญ่ที่สุดมีสภาพความเป็นอยู่ร่วมกันอย่างถาวร มีความสนใจร่วมกันหรือคล้ายๆกัน อยู่ในพื้นที่เดียวกัน มีวิถีชีวิตร่วมกัน และมีความรู้สึกร่วมกันเป็นกลุ่มเดียวกัน โดยมีความสัมพันธ์ต่อกัน มีการสืบทอดต่อความเป็นกลุ่มไปเรื่อยๆ (Self - perpetuating group) มีสถาบันและวัฒนธรรมที่มีลักษณะเป็นเอกลักษณ์ลักษณะพิเศษเฉพาะตัวของตนเอง

สังคมมนุษย์แต่ละสังคมมักมีความแตกต่างกันในแทบทุกด้าน ไม่ว่าจะเป็นรูปแบบของการเมือง เศรษฐกิจ ศาสนา และค่านิยมต่างๆ (ยศ สันตสมบัติ 2540 : 11) ประเทศไทยถือว่าเป็นสังคมใหญ่สังคมหนึ่งประกอบไปด้วยกลุ่มคนมากมายหลากหลายเชื้อชาติ หลากหลายเผ่าพันธุ์มาอยู่ร่วมกัน ย่อมที่จะมีความแตกต่างของกลุ่มคนในสังคม ไม่ว่าจะเป็นทางด้านเศรษฐกิจ ศาสนา และวัฒนธรรม เมื่อประชากรในประเทศเพิ่มมากขึ้น ประกอบกับความเจริญเติบโตทางด้านเศรษฐกิจ ซึ่งเปลี่ยนจากยุคเกษตรกรรมมาเป็นยุคอุตสาหกรรม เกิดความขาดแคลนทรัพยากรในท้องถิ่น เมื่อความหลากหลายของเทคโนโลยีแทรกซึมเข้ามาในสังคม และการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ ย่อมส่งผลกระทบต่อประชากรในสังคมก่อให้เกิดความต้องการในปัจจัยพื้นฐานเพิ่มมากขึ้น ทำให้ค่าใช้จ่ายในการดำรงชีพของแต่ละครอบครัวสูงขึ้นตามมา รายได้ไม่เพียงพอแก่การยังชีพของตนเองและครอบครัว จึงก่อให้เกิดความขัดแย้งกันขึ้นในสังคม จากการที่สังคมเคยมีวิถีชีวิตพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน ส่งผลให้ประชากรเกิดการแข่งขันกันขึ้นในสังคม ทุกคนพยายามแสวงหาสิ่งที่ดีที่จะสามารถนำพาให้ตนเองและครอบครัวมีชีวิตที่ดีขึ้นเพื่อให้ทันต่อยุคของการเปลี่ยนแปลงซึ่งเข้ามามีบทบาทสำคัญในวิถีชีวิตของคนในสังคม

“ลูกหาบ” ถือได้ว่าเป็นกลุ่มคนกลุ่มหนึ่งในสังคมไทย ที่มีรูปแบบในการดำเนินชีวิตที่น่าสนใจ โดยลูกหาบจะตั้งถิ่นฐานอยู่ในสถานที่ท่องเที่ยวที่มียอดคดอยสูงๆ ซึ่งกระจายอยู่ตามภาคต่างๆ ทั่วประเทศ และเปิดเป็นแหล่งท่องเที่ยวเพื่อให้นักท่องเที่ยวทั้งชาวไทย และชาวต่างชาติที่ชื่นชอบการท่องเที่ยวแบบผจญภัยในรูปแบบของกิจกรรมการเดินป่า กิจกรรมการท่องเที่ยวเชิง

นิเวศ "คอยหลวงเชียงดาว" เป็นแหล่งท่องเที่ยวหนึ่งที่มีความสูงชัน ในความสูงระดับ 2,225 เมตรจากระดับน้ำทะเล มีเทือกเขาหินปูนสูงชันสลับซับซ้อนทำให้มีสังคมพืชกึ่งอัลไพน์ พบพรรณพืชที่หายากใกล้สูญพันธุ์ และเป็นพรรณไม้ประจำถิ่น ที่พบได้เฉพาะคอยหลวงเชียงดาว และถือว่าเป็นยอดคอยที่มีความสูงเป็นอันดับ 3 ของประเทศรองจากคอยอินทนนท์ที่มีความสูง 2,565 เมตร และคอยผ้าห่มปกมีความสูง 2,285 เมตร คอยหลวงเชียงดาวเป็นเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าที่อนุญาตให้นักท่องเที่ยวขึ้นเที่ยวชมและพักค้างแรมได้ บนยอดคอยจะมีอากาศหนาวเย็นจึงกลายเป็นอีกทางเลือกหนึ่งของกลุ่มนักท่องเที่ยวในแบบผจญภัย คอยหลวงเชียงดาว ตั้งอยู่ในอำเภอเชียงดาว จังหวัดเชียงใหม่ การท่องเที่ยวของนักท่องเที่ยวนั้นไม่สามารถที่จะเดินขึ้นไปเองได้ จะต้องได้รับอนุญาตจากเจ้าหน้าที่เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าคอยหลวงเชียงดาวเสียก่อน แต่การขึ้นไปจำเป็นที่จะต้องมีคนนำทาง และลูกหาบในการช่วยแบกสัมภาระขึ้นไปบนคอย เช่น อาหาร และน้ำที่เป็นสิ่งจำเป็น เนื่องจากคอยหลวงเชียงดาวเป็นเทือกเขาหินปูน ไม่มีแหล่งน้ำให้ใช้ ในการขึ้นไปท่องเที่ยวแต่ละครั้งจะต้องนำน้ำขึ้นไปเพื่อใช้ดื่ม และประกอบอาหาร คอยหลวงเชียงดาวถือว่าเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่มีนักท่องเที่ยวนิยมไปท่องเที่ยว ทำให้ชาวบ้านที่อาศัยอยู่บริเวณรอบคอยมีอาชีพรับจ้างในการแบกหาบสัมภาระให้แก่นักท่องเที่ยว ซึ่งในแต่ละปีนั้นคอยหลวงเชียงดาวจะเปิดให้นักท่องเที่ยวขึ้นไปได้ประมาณเดือนพฤศจิกายน ถึงเดือนมีนาคมของทุกปี และหลังจากนั้นในช่วงเดือนเมษายนถึงเดือนตุลาคมเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าคอยหลวงเชียงดาวจะปิด เพื่อให้สภาพป่าปรับฟื้นตัวเองขึ้นมาใหม่

แต่เดิม คอยหลวงเชียงดาวเป็นพื้นที่ที่ชาวเขา ใช้เป็นที่ปลูกพืชเกษตรหมุนเวียน และผืนจนกระทั่งนักพฤกษศาสตร์ จากสวนพฤกษศาสตร์สิริกิติ์ และมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ได้ทำการสำรวจพืชพรรณบริเวณคอยหลวงเชียงดาว และได้้นำผลการศึกษา เผยแพร่ จนเป็นที่รู้จักกันดีว่า คอยหลวงเชียงดาวเป็นพื้นที่ที่มีต้นฝิ่นที่สวยงาม และมีพรรณไม้กึ่งอัลไพน์ที่ไม่มีที่อื่นในประเทศไทย ซึ่งข้อมูลที่เผยแพร่ นั้น ได้แสดงให้เห็นถึงความสวยงามของต้นฝิ่น และพรรณพืชกึ่งอัลไพน์ จนทำให้นักท่องเที่ยวที่ต้องการดูต้นฝิ่นจะขึ้นไปบนคอยหลวงเชียงดาว หรือนักท่องเที่ยวที่จะชมความสวยงามของพืชกึ่งอัลไพน์ ก็จะขึ้นไปบนคอยหลวงเชียงดาว ประกอบกับคอยหลวงเชียงดาวเป็นภูเขาสูงเป็นอันดับสามของประเทศ จึงเป็นแรงจูงใจให้นักท่องเที่ยวขึ้นไปเที่ยวคอยหลวงเชียงดาว (กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช ม.ป.ป. : 14)

คอยหลวงเชียงดาว เดิมเป็นพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติป่าเชียงดาว ตั้งแต่ปี 2516 ต่อมาปี 2424 ได้ประกาศเป็นเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าเชียงดาว มีพื้นที่ประมาณ 230,000 ไร่ และมีสถานีวิจัยพันธุ์สัตว์ป่าคอยหลวงเชียงดาว คอยหลวงเชียงดาวมีทรัพยากรธรรมชาติที่มีความหลากหลายทางชีวภาพสูง ทั้งพืชและสัตว์ป่า มีพันธุ์ไม้หายาก นอกจากนี้ยังมีคุณค่าทางสังคม ด้านวัฒนธรรมหรือความ

เชื้อของคนในชุมชนกับทรัพยากรธรรมชาติในพื้นที่คอยหลวงเชียงดาวอีกด้วย ดังนั้นโดยพื้นฐานคอยหลวงเชียงดาวจึงเป็นทรัพยากรธรรมชาติที่มีคุณค่าควรแก่การอนุรักษ์ให้คงอยู่สืบต่อไป

อย่างไรก็ตามจากกระแสโลกาภิวัตน์เรื่องการท่องเที่ยวได้มาถึงคอยหลวงเชียงดาวด้วยเช่นกัน ในปัจจุบันพบว่ามือนักท่องเที่ยวเข้าไปเที่ยวเป็นจำนวนมาก โดยการประชาสัมพันธ์จากหน่วยงานภาครัฐและภาคเอกชน รวมทั้งชุมชนในท้องถิ่น จึงทำให้คอยหลวงเชียงดาวเป็นที่รู้จักแพร่หลายแก่นักท่องเที่ยวโดยทั่วไป ซึ่งในแต่ละปีมีนักท่องเที่ยวขึ้นไปเที่ยวคอยหลวงเชียงดาวประมาณ 1,516 คน (2545) ซึ่งนักท่องเที่ยวที่ขึ้นไปส่วนใหญ่จะเป็นวัยหนุ่มสาว ต้องการความตื่นเต้น ผจญภัย และศึกษาความรู้เกี่ยวกับระบบนิเวศและนก (สมชัย เบญจชัย 2553 : 2)

จากการที่มีนักท่องเที่ยวบนคอยหลวงเชียงดาวเพิ่มขึ้นทุกปี ทำให้ชาวบ้านในอำเภอเชียงดาวมีงานทำเพิ่มมากขึ้น จากอาชีพหลักที่ทำอยู่คือการทำนา ทำไร่ จักสาน เป็นต้น ซึ่งชาวบ้านสามารถหารายได้จากการรับจ้างหาบสัมภาระของนักท่องเที่ยวขึ้นบนคอยหลวงเชียงดาวในระหว่างเดือนพฤศจิกายน ถึงเดือนมีนาคม ที่คอยหลวงเชียงดาวเปิดให้นักท่องเที่ยวขึ้นไปพักค้างแรมได้จากการรับจ้างเป็นลูกหาบเพื่อแบกหาบสัมภาระของนักท่องเที่ยวขึ้นไป ในแต่ละปีสามารถหารายได้ให้กับตนเอง และครอบครัวมากกว่าอาชีพหลักที่ทำอยู่ เงินที่ได้มาจากอาชีพหลักไม่เพียงพอแก่การดำเนินชีวิต ชาวบ้านส่วนใหญ่จะไม่มีที่ดินทำกินเป็นของตนเอง หรือบางคนมีที่ดินทำกินแต่รายได้ที่ได้รับจากการทำนา ทำไร่ไม่เพียงพอแก่การดำเนินชีวิต รายได้ที่ได้รับไม่คุ้มกับการลงทุนอีกทั้งในส่วนของการเกษตรกรรมส่วนมากจะปลูกข้าวโพด ผลผลิตที่ได้เมื่อขายแล้วไม่พอแก่การยังชีพ จึงหันมาขายที่ดินให้แก่นายทุน รายได้ที่ได้รับเป็นกอบเป็นกำน่าจะมาจากการเป็นลูกหาบซึ่งในแต่ละครั้งที่ขึ้นไปจะได้ประมาณเกือบหนึ่งพันบาทต่อการขึ้นคอยหนึ่งครั้ง เพราะอัตราค่าแบกหาบสัมภาระของลูกหาบคิดเป็นวันวันละประมาณ 300 - 400 บาท ดังนั้นอาชีพการเป็นลูกหาบจึงมีความสำคัญต่อประชากรในพื้นที่ในแง่ของแหล่งที่มาของรายได้เพื่อการดำรงชีวิต แต่วิถีชีวิตของลูกหาบแต่ละคนย่อมมีความแตกต่างกันแม้ว่าจะอยู่ในสังคม มีวัฒนธรรมเดียวกัน แต่เมื่อการเจริญเติบโตทางด้านเศรษฐกิจ เทคโนโลยีสมัยใหม่เข้ามา การดำเนินตามวิถีชีวิตย่อมมีความแตกต่างกันไปในแต่ละครอบครัว จึงอาจก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงขึ้นในสังคม เศรษฐกิจ และวัฒนธรรมของลูกหาบ

จากการเปลี่ยนแปลงดังกล่าว เมื่อเกิดการท่องเที่ยวเข้ามาในท้องถิ่น ความเปลี่ยนแปลงและปัญหาต่างๆ ย่อมเกิดขึ้นตามมา นักลงทุนแสวงหาที่ลงทุนเพื่อจัดทำรีสอร์ตเพื่อบริการนักท่องเที่ยวที่เพิ่มขึ้น โดยแสวงหาที่ดินจากชาวบ้านในท้องถิ่นนั้นๆ ชาวบ้านที่มีที่ดินทำกินเป็นของตนเอง แต่เมื่อผลผลิตที่ได้น้อยกว่าความต้องการประกอบกับรายได้ที่ได้รับจากการขายผลผลิตไม่คุ้มแก่ทุนและแรงงานที่ลงไป รายได้ไม่เพียงพอแก่การยังชีพ จึงหันมาขายที่ดินทำกิน และ

กลับมาจับจ้างพวกนายทุนตามรีสอร์ทที่เกิดขึ้นมาในท้องถิ่นที่ตนอาศัยอยู่ และจากการที่นักท่องเที่ยวเพิ่มขึ้นทำให้ระบบนิเวศน์เปลี่ยนแปลงไป ทรัพยากรธรรมชาติถูกทำลายโดยไม่รู้ตัว

การศึกษาในเรื่องลูกหาบนั้นผู้ศึกษามีความสนใจถึงวิถีชีวิตความเป็นอยู่ในการดำรงชีพ ความเกื้อกูลกันของคนกับธรรมชาติ โดยที่ลูกหาบมีอาชีพในการแบกหาบสัมภาระขึ้นคอยประชาชนส่วนมากจะมองว่าป่าถูกทำลายโดยประชาชนในพื้นที่ แต่มองในด้านกลับกันนั้นการที่ได้เข้าไปสัมผัสในฐานะนักท่องเที่ยวกับลูกหาบซึ่งเป็นคนในพื้นที่ที่เข้าไปศึกษาจะเป็นคนที่รักษารักษาธรรมชาติช่วยดูแลผืนป่าและทรัพยากรที่เป็นของท้องถิ่นตนเองเป็นอย่างดี คอยแนะนำไม่ให้นักท่องเที่ยวเข้าไปตัดไม้บนต้นไม้มาเป็นที่กำบังลม ไม่ให้เด็ดหรือเก็บดอกไม้บนยอดคอยให้คำแนะนำแก่นักท่องเที่ยวเป็นอย่างดี แม้ว่าลูกหาบในพื้นที่จะมีการเก็บของป่าอย่างเช่น หน่อไม้ เป็นต้น แต่เป็นเพียงวิถีชีวิตที่ป่ากับคนต้องอยู่ด้วยกัน และช่วยเหลือเกื้อกูลกันในการใช้ทรัพยากรธรรมชาติให้เกิดประโยชน์ขึ้นแก่คนพื้นที่

วัตถุประสงค์ในการศึกษา

1. เพื่อศึกษากระบวนการเข้าสู่อาชีพลูกหาบ
2. เพื่อศึกษารูปแบบการใช้ชีวิตของลูกหาบ
3. เพื่อศึกษาปัญหาและอุปสรรคในการประกอบอาชีพลูกหาบ

ขอบเขตของการศึกษา

ผู้ศึกษาได้ทำการศึกษาวิถีชีวิตของลูกหาบในตำบลเชียงดาว อำเภอเชียงดาว จังหวัดเชียงใหม่ โดยผู้ศึกษามุ่งเน้นศึกษาเฉพาะลูกหาบที่อาศัยอยู่ในพื้นที่หมู่ที่ 5 บ้านถ้ำ ตำบลเชียงดาว อำเภอเชียงดาว จังหวัดเชียงใหม่เท่านั้น

เนื่องจากงานวิจัยนี้เป็นงานที่ใช้การศึกษาเชิงคุณภาพที่เน้นการสัมภาษณ์เชิงลึกเป็นหลัก ดังนั้น ผู้ศึกษาจึงมีการกำหนดขอบเขตของการศึกษาไว้ ดังนี้

1. ขอบเขตด้านเนื้อหา ผู้ศึกษาจะทำการศึกษาเกี่ยวกับกระบวนการเข้าสู่อาชีพลูกหาบ รูปแบบการใช้ชีวิตของลูกหาบ และศึกษาปัญหาและอุปสรรคในการประกอบอาชีพลูกหาบ
2. ขอบเขตด้านพื้นที่ ผู้ศึกษาจะทำการศึกษาเฉพาะหมู่ที่ 5 บ้านถ้ำ ตำบลเชียงดาว อำเภอเชียงดาว จังหวัดเชียงใหม่เท่านั้น
3. ขอบเขตด้านประชากร ผู้ศึกษาจะทำการศึกษาเฉพาะลูกหาบที่อาศัยอยู่ในพื้นที่หมู่ที่ 5 บ้านถ้ำ ตำบลเชียงดาว อำเภอเชียงดาว จังหวัดเชียงใหม่เท่านั้น

4. ขอบเขตด้านเวลา ผู้ศึกษาใช้เวลาในการศึกษาครั้งนี้รวมทั้งสิ้น 10 เดือน ตั้งแต่เดือน มิถุนายน 2553 ถึงเดือนมีนาคม 2554

ขั้นตอนของการศึกษา

ผู้ศึกษาได้แบ่งขั้นตอนของการศึกษาเรื่อง วิถีชีวิตลูกหาบ : คอยหลวงเชียงดาว จังหวัด เชียงใหม่ไว้ 5 ขั้นตอน ดังนี้คือ

ขั้นตอนที่ 1 เก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสาร งานวิจัย และตำราที่เกี่ยวข้อง ตลอดจน ข้อมูลจากสื่ออินเทอร์เน็ตต่างๆ เพื่อนำมาเป็นแนวทางในการกำหนดกรอบแนวคิดในการศึกษาครั้งนี้

ขั้นตอนที่ 2 เก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนาม โดยใช้การสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (In-depth interview) กับลูกหาบที่อาศัยอยู่ในพื้นที่หมู่ที่ 5 บ้านถ้ำ ตำบลเชียงดาว อำเภอเชียงดาว จังหวัด เชียงใหม่

ขั้นตอนที่ 3 การวิเคราะห์ข้อมูล โดยที่ผู้ศึกษาจะนำข้อมูลที่สัมภาษณ์ลูกหาบมา วิเคราะห์และแปลความหมายให้ตรงตามวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ และนำข้อมูลมาสรุปผล การศึกษาต่อไป

ขั้นตอนที่ 4 สรุปผลการศึกษา ผู้ศึกษานำข้อมูลที่วิเคราะห์มาสรุปผลการศึกษาโดยการ บรรยายในประเด็นตามวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้

ขั้นตอนที่ 5 การเสนอแนะ โดยผู้ศึกษาจะเสนอแนวคิด ความคิดเห็นเกี่ยวกับเรื่อง วิถี ชีวิตลูกหาบ : คอยหลวงเชียงดาว จังหวัดเชียงใหม่ และนำผลการศึกษาที่ได้มาไปใช้ให้เกิด ประโยชน์ในด้านต่างๆ ต่อไป

คำจำกัดความที่ใช้ในการศึกษา

1. ลูกหาบ หมายถึง บุคคลที่มีอาชีพรับจ้างแบกหาบสัมภาระที่อาศัยอยู่ในเขตพื้นที่หมู่ ที่ 5 บ้านถ้ำ ตำบลเชียงดาว อำเภอเชียงดาว จังหวัดเชียงใหม่ โดยให้บริการแก่นักท่องเที่ยวที่เข้ามา ท่องเที่ยวในเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าเชียงดาว

2. วิถีชีวิตลูกหาบ หมายถึง การดำเนินชีวิตหรือการทำมาหากินของลูกหาบในเขตพื้นที่ หมู่ที่ 5 บ้านถ้ำ ตำบลเชียงดาว อำเภอเชียงดาว จังหวัดเชียงใหม่

3. รูปแบบการใช้ชีวิต หมายถึง แนวทางการใช้ชีวิตของลูกหาบในเขตพื้นที่หมู่ที่ 5 บ้านถ้ำ ตำบลเชียงดาว อำเภอเชียงดาว จังหวัดเชียงใหม่

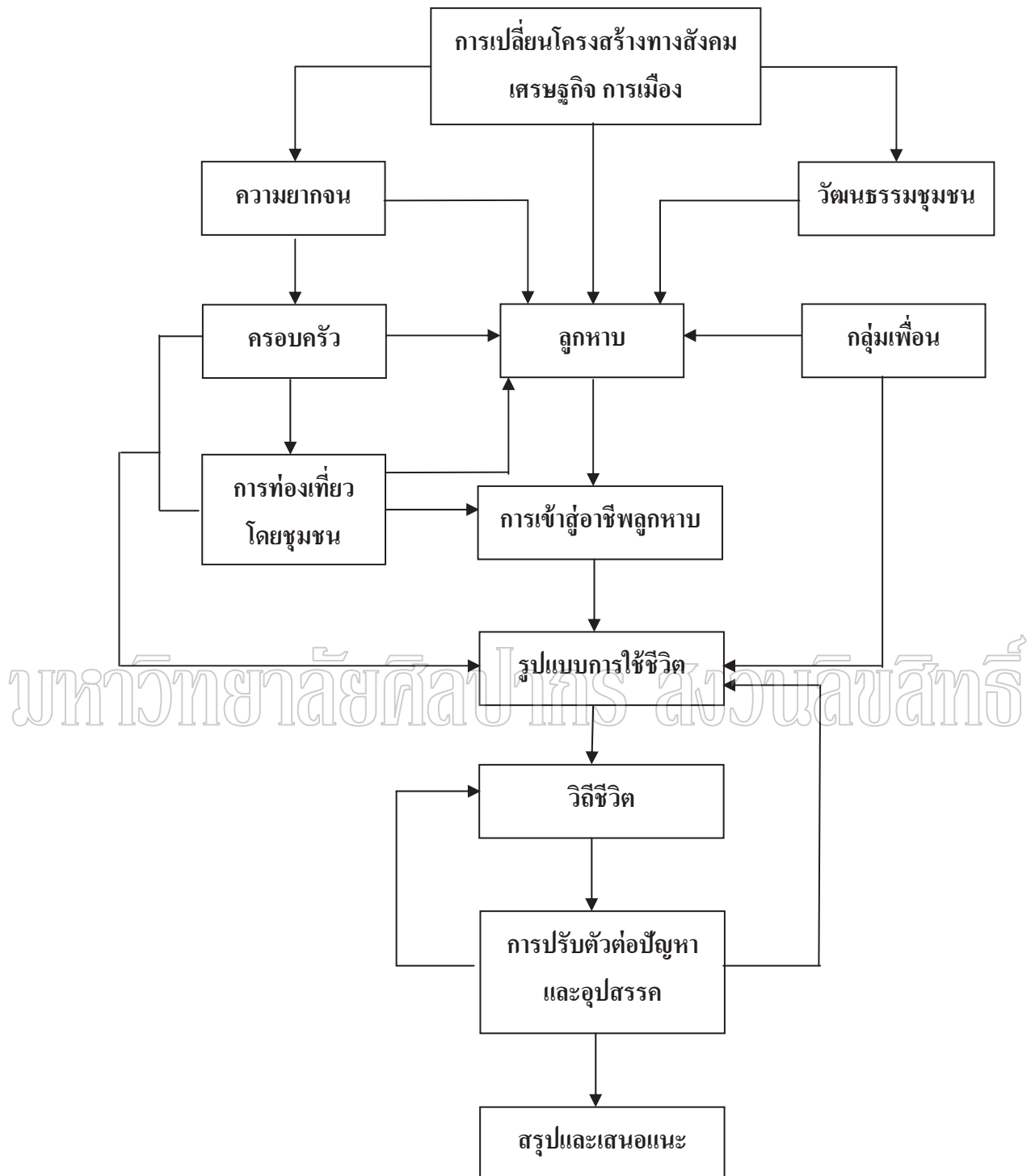
4. กระบวนการเข้าสู่อาชีพลูกหาบ หมายถึง ขั้นตอนการเข้ามาสู่อาชีพลูกหาบของ ประชาชนในเขตพื้นที่หมู่ที่ 5 บ้านถ้ำ ตำบลเชียงดาว อำเภอเชียงดาว จังหวัดเชียงใหม่

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. ผลการศึกษาจะทำให้ทราบถึงกระบวนการเข้าสู่อาชีพลูกหาบ
2. ผลการศึกษาจะทำให้ทราบถึงรูปแบบการใช้ชีวิตของลูกหาบ
3. ผลการศึกษาจะทำให้ทราบถึงปัญหาและอุปสรรคในการประกอบอาชีพลูกหาบ รวมถึงการปรับตัวต่ออุปสรรคที่เกิดขึ้น และข้อมูลที่ได้รับจะเป็นประโยชน์ต่อหน่วยงานภาครัฐ และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเพื่อนำมาเป็นแนวทางในการพัฒนาด้านอาชีพของท้องถิ่นต่อไป

กรอบแนวความคิดในการศึกษา

ในการศึกษารุ่นนี้ผู้ศึกษามุ่งศึกษาถึงวิถีชีวิตของลูกหาบ ในพื้นที่หมู่ที่ 5 บ้านถ้ำ ตำบลเชียงดาว อำเภอเชียงดาว จังหวัดเชียงใหม่ เนื่องจากอาชีพลูกหาบถือว่าเป็นอาชีพที่น่าสนใจอาชีพหนึ่ง เป็นอาชีพรับจ้างแบกหาบสัมภาระเดินทางไปในที่ทุรกันดาร โดยเฉพาะตามแหล่งท่องเที่ยวที่เป็นภูเขาสูง หรือแหล่งท่องเที่ยวที่การเดินทางค่อนข้างลำบาก จะพบเห็นประชากรในท้องถิ่นรับจ้างแบกหาบสัมภาระให้แก่นักท่องเที่ยวที่เดินทางเข้ามาท่องเที่ยวในท้องถิ่น ซึ่งอาชีพนี้ถือได้ว่าเป็นอาชีพที่สามารถสร้างงาน สร้างรายได้ให้แก่ประชากรในท้องถิ่น โดยประชากรในท้องถิ่นไม่ต้องเดินทางเข้าสู่เมืองเพื่อหางานทำ โดยผู้ศึกษามุ่งศึกษาถึงกระบวนการเข้าสู่ระบบการเป็นลูกหาบ ปัจจัยต่างๆ ที่มีผลกระทบต่อเปลี่ยนแปลง โครงสร้างทางสังคม เศรษฐกิจ และการเมืองวัฒนธรรมชุมชนในท้องถิ่น ซึ่งนำไปสู่การปรับตัวและรูปแบบการใช้ชีวิตให้ทันต่อการเปลี่ยนแปลงที่เข้ามาในท้องถิ่น การแก้ไขปัญหาและอุปสรรคต่อการใช้ชีวิตที่มีการเปลี่ยนแปลงไปตามค่านิยมสมัยใหม่ ผู้ศึกษาจึงได้สร้างกรอบแนวคิดในการศึกษาวิจัยประกอบการเก็บข้อมูล และใช้เป็นแนวทางในการวิเคราะห์เพื่อนำเสนอข้อมูลในบทต่อไป โดยมีรายละเอียดตามภาพที่ 1

ภาพที่ 1 กรอบแนวคิดในการศึกษา

บทที่ 2

วรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาวิถีชีวิตของลูกหาบคอยหลวงเชิงดาว จังหวัดเชียงใหม่ ในครั้งนี้ผู้ศึกษาได้ศึกษาแนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงทางด้านเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง สามารถสรุปได้ดังนี้

1. แนวคิดเกี่ยวกับความยากจน
2. แนวคิดด้านการเปลี่ยนแปลงทางสังคม เศรษฐกิจ การเมือง
3. แนวคิดวัฒนธรรมชุมชน
4. แนวคิดเกี่ยวกับวิถีชีวิต
5. ประวัติศาสตร์ของอาชีพลูกหาบ
6. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

1. แนวคิดเกี่ยวกับความยากจน

1.1 นิยามความยากจน

การให้คำนิยามความยากจนโดยส่วนใหญ่มีความเกี่ยวข้องกับ “ความขาดแคลน” (Lack) หรือ “ความไม่เพียงพอ” (Deficiency) ในสิ่งที่จำเป็นแก่การดำรงชีวิตของมนุษย์ แต่อย่างไรก็ตาม การอธิบายความยากจนด้วยนิยามข้างต้นยังไม่สามารถอธิบายคำว่า “ความยากจน” ได้ชัดเจน

“ความยากจน” คำนิยามเดิมที่เข้าใจและใช้อย่างแพร่หลายนั้น มักอิงแนวคิดทางเศรษฐศาสตร์ที่คำนึงถึงระดับรายได้หรือฐานะทางเศรษฐกิจที่บุคคลสามารถดำรงชีพได้ตามมาตรฐานขั้นต่ำที่ยอมรับในแต่ละสังคม อย่างไรก็ตาม ในระยะต่อมา ได้มีความพยายามที่จะนิยาม “ความยากจน” ให้ครอบคลุมมิติที่หลากหลายขึ้นทั้งเศรษฐกิจ สังคม และการเมือง (วิทยากร เชียงกูล 2544) ได้มีนักวิชาการได้ให้ความหมายไว้หลายท่าน ซึ่งมีทั้งที่คล้ายคลึงกันและแตกต่างกัน โดยแนวคิดของนักวิชาการต่างๆ ที่ได้ให้ความหมายของคำว่าความยากจน สามารถสรุปได้ดังต่อไปนี้

สำนักงานโครงการพัฒนาแห่งสหประชาชาติ หรือ UNDP (2000) ได้จำแนกนิยาม “ความยากจน” เป็นความยากจนเชิงรายได้ (Income Poverty) และความยากไร้ของคน (Human

Poverty) โดยจำแนกนิยามของความยากจนเชิงรายได้ (Income Poverty) เป็นสองนัยยะคือ “ความยากจนขั้นแค้น” (Extreme Poverty) หมายถึงการขาดแคลนรายได้ที่เพียงพอสำหรับบริโภคอาหารเพื่อยังชีพ ซึ่งอ้างอิงกับระดับความต้องการสารอาหารขั้นต่ำของร่างกาย เป็นความยากจนสัมบูรณ์ และ “ความยากจนโดยรวม” (Overall Poverty) หมายถึงการขาดแคลนรายได้ที่เพียงพอต่อความต้องการในการดำรงชีพที่มีใช้อาหาร เช่นเครื่องนุ่งห่ม สาธารณูปโภค และที่อยู่ รวมทั้งอาหารตามความต้องการของร่างกาย เป็นความยากจนสัมพัทธ์ (ซึ่งการวัดจะเปรียบเทียบรายได้ของกลุ่มคนที่จนที่สุดกับคนที่รวยกว่า) ในขณะเดียวกันก็ได้ให้นิยาม ความยากไร้ของคน (Human Poverty) ว่า หมายถึงการขาดแคลนขีดความสามารถขั้นพื้นฐานได้แก่ไม่รู้หนังสือ ทุพโภชนาการ อายุสั้น สุขภาพของมารดาไม่ดี และการเจ็บป่วยด้วยโรคที่ป้องกันได้ (ซึ่งวัดโดยอ้อมจากการเข้าไม่ถึงบริการพื้นฐานที่จำเป็นสำหรับการยกระดับขีดความสามารถของทุนมนุษย์ เช่น ไฟฟ้า สาธารณูปโภค การศึกษา การคมนาคมสื่อสาร และน้ำสะอาดสำหรับดื่ม เป็นต้น)

อมาตยา เซน (Amartya Sen 1999) นักเศรษฐศาสตร์รางวัลโนเบล ปี 1999 ได้เสนอแนวคิดเรื่องความยากจนในกรอบที่กว้างกว่ามุมมองด้านรายได้ในการยังชีพเท่านั้น แต่ยังเป็นความขัดสนในด้านต่างๆ ซึ่งขึ้นอยู่กับทำให้คุณค่าของคนในแต่ละสังคม โดยยกตัวอย่างสังคมที่ให้คุณค่าในด้านเสรีภาพ ดังนั้นคนที่ถูกรีดรอนเสรีภาพ เช่น ถูกจำคุก ก็ถือว่ายากจน เป็นต้น

วิทยากร เชียงกูล (2544) ซึ่งว่าการให้นิยามความยากจนเชิงเศรษฐฐานะนั้นมาจากกรอบแนวคิดทุนนิยมในวิถีการผลิตแบบสังคมนิยมอุตสาหกรรม ขณะที่ในอดีตของประเทศไทยเป็นสังคมนิยมเกษตรกรรม ซึ่งมีการผลิตเพื่อกินใช้เองสูง จึงมิได้มีฐานะทางเศรษฐกิจต่างกันมากนัก ดังนั้น คนจนในสังคมนิยมแบบดั้งเดิม ส่วนใหญ่จะมาจากความค้อยโอกาสทางสังคมและวัฒนธรรม เช่น มาจากชาติพันธุ์หรือภูมิหลังทางสังคมที่คนส่วนใหญ่มองว่าเป็นพวกค้อย ไม่ค้อยเป็นที่ยอมรับ หรือกลายเป็นคนยากจนขัดสนในสถานการณ์บางอย่าง เช่น เกิดมาพิการ หรือได้รับภัยพิบัติต่างๆ เป็นหม้าย แก่ชราโดยขาดผู้เหลียวแล ฯลฯ อย่างไรก็ตาม จากวิถีการดำเนินชีวิตที่เปลี่ยนแปลงไปเป็นระบบเศรษฐกิจที่พึ่งตลาด โดยทุกคนต้องทำงานหาเงินเพื่อใช้เงินซื้อปัจจัยพื้นฐานในการดำรงชีวิตทุกอย่างนับเป็นความยากจนเชิงโครงสร้างที่เกิดจากการปรับเปลี่ยนวิถีการผลิตทางเศรษฐกิจ ด้วยเหตุนี้เขาจึงเห็นว่าควรนิยามความยากจนที่ครอบคลุมความขัดสนทั้งในด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมืองและวัฒนธรรม

นอกจากนี้ ผู้ทรงคุณวุฒิและนักวิชาการหลายท่านได้วิพากษ์แนวคิดและนิยามความยากจนของเศรษฐศาสตร์กระแสหลักเช่นกัน และได้เสนอแนวคิดและนิยาม “ความยากจน” ในความหมายกว้างในบริบทของสังคม เศรษฐกิจ และการเมือง นับเป็นนิยาม “ความยากจน” ซึ่งทางเลือกไว้หลากหลายแง่มุม เช่น

อภิชัย พันธเสน เห็นว่าการนิยามความยากจน ควรจะนำมิติ ซึ่งเป็นส่วนประกอบที่สำคัญของความเป็นมนุษย์ ได้แก่ (1) ความยั่งยืนหรือความสามารถในการมีชีวิตอยู่ได้ (2) การได้รับความคุ้มครองหรือมีความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน (3) การได้รับความรักและความอบอุ่น (4) การได้รับความเห็นใจและเข้าใจ (5) การมีส่วนร่วมในการกำหนดชะตากรรมของตนเอง (6) การพักผ่อนหย่อนใจ (7) การได้ทำในสิ่งที่สร้างสรรค์ (8) การได้รับการยอมรับหรือมีความหมายในสังคมที่เกี่ยวข้อง (9) การมีเสรีภาพมาประกอบการพิจารณาด้วย

ปีเตอร์ ทาวเซน (Townsend 1979, อ้างถึงใน สุมาลี สันติพลวุฒิ และคณะ 2549 : 1) มีความเห็นว่าครอบครัว บังเอิญบุคคล และกลุ่มคนกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งจะถูกจัดว่ายากจนเมื่อขาดทรัพยากรในอันที่จะมีอาหาร การเข้าร่วมในกิจกรรมและสภาพการดำรงชีวิตและการพักผ่อนหย่อนใจซึ่งเป็นธรรมเนียมปฏิบัติหรือได้รับการส่งเสริมหรือยอมรับในสังคมซึ่งเขาอาศัยอยู่

อมาตยา เซน (Sen 1992, อ้างถึงใน สุมาลี สันติพลวุฒิ และคณะ 2549 : 2) มีความเห็นว่าความยากจนเป็นความล้มเหลวของการมีสมรรถนะพื้นฐานในอันที่จะเข้าถึงระดับต่ำสุดซึ่งเป็นที่ยอมรับกัน ได้แก่ สิ่งที่เกี่ยวข้องกับกายภาพด้านพื้นฐาน การมีอาหารดี มีเสื้อผ้า ที่พอกที่เหมาะสม และการหลีกเลี่ยงความตายที่ป้องกันได้ ตลอดจนความสำเร็จด้านสังคมที่ซับซ้อนมากขึ้น เช่น การเข้าไปมีส่วนร่วมกับชุมชนและการปรากฏตัวในที่สาธารณะ เป็นต้น

เดอะ คูริเยร์ (The Courier 1994, อ้างถึงใน สุมาลี สันติพลวุฒิ และคณะ 2549 : 2) ได้ให้ความหมายความยากจนว่าหมายถึง การที่บุคคลขาดสิ่งของที่จำเป็น หรือการที่บุคคลไม่สามารถมีรายได้พอที่จะซื้อสิ่งของที่จำเป็นในชีวิตประจำวันได้

United Nations Committee on Economic, Social and Culture Rights (2001, อ้างถึงใน สุมาลี สันติพลวุฒิ และคณะ 2549 : 2) ได้ให้นิยามของความยากจนว่าหมายถึง การที่บุคคลขาดทรัพยากร ความสามารถ ทางเลือก ความปลอดภัย และกำลังอันจะทำให้ตนบรรลุสู่มาตรฐานในการดำรงชีพและด้านอื่นๆ เช่น ด้านเศรษฐกิจ วัฒนธรรม และสิทธิทางสังคม

จารุงศ์ พลเดช (2546, อ้างถึงใน สุมาลี สันติพลวุฒิ และคณะ 2549 : 2) ได้ให้ความหมายว่าความยากจน คือ ความไม่พอเพียงในภาวะยังชีพ ความไม่พอเพียงของปัจจัย 4 และอื่นๆ อันเป็นความจำเป็นตามสถานภาพ

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (2547, อ้างถึงใน สุมาลี สันติพลวุฒิ และคณะ 2549 : 2) ได้ให้ความหมายว่า ความยากจนหรือคนจนในปัจจุบัน ไม่ได้จำกัดเฉพาะคนที่ขาดทางด้านเศรษฐกิจหรือรายได้เท่านั้น แต่ยังครอบคลุมถึงความยากจนเชิงโครงสร้างที่เกิดจากความขัดสนในหลายๆ ด้าน ที่มีผลทำให้ขาดศักยภาพในการดำรงชีวิต ทั้งขาดการศึกษาหรือได้รับการศึกษาน้อย การขาดทรัพยากร ขาดที่ดินทำกิน หรือมีที่ดินทำกินขนาด

เล็ก การขาดการรวมกลุ่มและการมีส่วนร่วม การขาดข้อมูลข่าวสาร หรือความรู้ในการประกอบอาชีพ การมีภาระการพึ่งพาสูง การที่ไม่สามารถเข้าถึงบริการของภาครัฐ ซึ่งนำไปสู่ความไม่เสมอภาคทางเศรษฐกิจและสังคม

1.2 มิติของความยากจน

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (2547, อ้างถึงใน สุมาลี สันติพลวุฒิ และคณะ 2549 : 3) ได้จำแนกมิติความยากจนออกเป็น 2 มิติ ได้แก่

1. ความยากจนในมิติด้านรายได้ พิจารณาจากจำนวนคนที่อยู่ใต้เส้นความยากจน
2. ความยากจนในมิติอื่นๆ ที่มีใช้รายได้ โดยพิจารณาว่าในปัจจุบันการวัดความยากจนของประเทศไทยได้ขยายความมากกว่ามิติทางด้านรายได้ ซึ่งการครอบคลุมในมิติอื่นๆ ที่สำคัญ ได้แก่ การวัดคุณภาพชีวิตของคน ความอยู่ดีมีสุข (Well-Being) การจัดทำผังความยากจน (Targeting Map) และการวัดความยากจนเชิงโครงสร้าง

คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติและเอเชียและแปซิฟิก หรือ UNESCAP (2000, อ้างถึงใน สุมาลี สันติพลวุฒิ และคณะ 2549 : 3) จำแนกมิติของความยากจนออกเป็น 3 มิติ ได้แก่

1. ความยากจนในมิติการเงิน (Poverty of Money) เป็นมิติความยากจนที่นิยมใช้ และมีมีการนำมาใช้งานเป็นระยะเวลาที่ยาวนานและต่อเนื่อง
2. ความยากจนในมิติการเข้าถึงบริการ (Poverty of Access) เป็นมิติของความยากจนที่พิจารณาจากการเข้าถึงการให้บริการสาธารณสุขไปทั่วโลก สาธารณูปการ รวมทั้งการบริการต่างๆ ที่จัดให้แก่คนยากจนที่ต้องอาศัยอยู่ในพื้นที่แออัด ได้แก่ บริการน้ำประปา ไฟฟ้า การกำจัดน้ำเสีย ตลอดจนบริการด้านสาธารณสุขที่ให้บริการโดยภาครัฐ
3. ความยากจนในมิติอำนาจ (Poverty of Power) พิจารณาจากการที่คนยากจนมักจะได้รับความสนใจหรือถูกตัดออกจากการดำเนินการใดๆ ที่ก่อให้เกิดประโยชน์แก่กลุ่มยากจนเหล่านี้ โดยผู้ตัดสินใจเชิงนโยบายมักมุ่งเน้นกลุ่มคนที่อยู่ในระบบ ทั่วๆ ที่กลุ่มคนยากจนเหล่านี้ได้รับผลกระทบจากการตัดสินใจดังกล่าวเช่นกัน หรืออาจพิจารณาในแง่มุมมองของการที่คนยากจนมักจะไม่ได้รับข้อมูลข่าวสาร ทำให้ไม่สามารถมีอำนาจต่อรองหรือเรียกร้องกับผู้มีอำนาจตัดสินใจได้ หรือการที่ข้อมูลข่าวสารมักจะกระทำโดยผ่านสื่อที่คนยากจนไม่สามารถเข้าถึงได้

กาย ปาล์มเมอร์ และ โมอิกีย์ ราห์แมน (Palmer and Rahman 2001, อ้างถึงใน สุมาลี สันติพลวุฒิ และคณะ 2549 : 4) ได้แบ่งมิติของความยากจนออกเป็น 5 มิติ ได้แก่

1. ความยากจนในมิติรายได้ (Income) ตัวบ่งชี้ในมิตินี้ครอบคลุมทั้งรายได้สัมพัทธ์ และรายได้สัมบูรณ์ รวมถึงการขาดแคลนสินค้าและบริการที่จำเป็นอันเนื่องจากการขาดรายได้ ตัวบ่งชี้ที่สำคัญ ได้แก่ รายได้ขั้นต่ำสัมพัทธ์ รายได้ขั้นต่ำสัมบูรณ์ การขาดแคลนสิ่งจำเป็น

ความสัมพันธ์ของรายได้ขั้นต่ำและความขาดแคลน ระยะเวลาในการเป็นคนจน ความมั่นใจด้านรายได้ และความขัดสนทางการเงิน เป็นต้น

2. ความยากจนในมิติการว่างงาน (Unemployment) ตัวบ่งชี้ในมิตินี้ครอบคลุมการว่างงานและความต้องการในการมีงานทำ ตัวบ่งชี้ที่สำคัญได้แก่ การว่างงาน ระดับรายได้จากการทำงาน เงินที่ได้รับขั้นต่ำที่ต่ำกว่าความเป็นจริง คุณภาพของแรงงานและการแบ่งกลุ่มของแรงงาน เป็นต้น

3. ความยากจนในมิติการศึกษา (Education) ตัวบ่งชี้ในมิตินี้ควรเน้นที่จำนวนผู้ที่ไม่สำเร็จการศึกษาด้วยเหตุผลต่างๆ มากกว่าจำนวนผู้สำเร็จการศึกษา ตัวบ่งชี้ที่สำคัญได้แก่ ผู้ที่ออกจากโรงเรียนก่อนกำหนด อัตราการสอบตกของนักเรียน นักศึกษา และการถูกไล่ออกจากโรงเรียน เป็นต้น

4. ความยากจนในมิติสุขภาพ (Health) สำหรับตัวบ่งชี้ในมิตินี้ควรเป็นตัวบ่งชี้ในลักษณะกว้างๆ มากกว่าจะเน้นสิ่งเฉพาะเจาะจง นอกจากนี้ยังควรเน้นผลลัพธ์ของการบริการสุขภาพมากกว่าปัจจัยเข้า ตัวบ่งชี้ที่สำคัญได้แก่ อัตราการตายโดยรวม คุณภาพชีวิต การดำเนินชีวิต สุขภาพของเด็ก และการเข้ารับบริการดูแลสุขภาพ เป็นต้น

5. ความยากจนในมิติที่อยู่อาศัย (Housing) ตัวบ่งชี้ในมิตินี้ควรครอบคลุมถึงการได้มา การครอบครอง การขาดที่อยู่อาศัย และคุณภาพของที่อยู่อาศัย ตัวบ่งชี้ที่สำคัญได้แก่ ปริมาณของที่อยู่อาศัย คุณภาพของที่อยู่อาศัย ความสามารถในการจ่ายค่าเช่าเพลิ่ง ความเสี่ยงภายในบริเวณที่อยู่อาศัย และการแบ่งกลุ่มของที่อยู่อาศัย เป็นต้น

ในมิติเชิงเศรษฐกิจความยากจน อาจพิจารณาแยกเป็น 2 ส่วน คือ (George 1973 : 28-41 ; Townsend 1971 : 48-49, อ้างถึงใน สักดิ์ศรี บริบาลบรรพตเขตต์ 2535 : 13)

1. ความยากจนเชิงสมบูรณ (Subsistence or Absolute of Poverty) คือการขาดสิ่งจำเป็นพื้นฐานหรือขั้นต่ำในการดำรงชีวิต ซึ่งโดยทั่วไปยอมรับว่าเป็นความยากจนที่สมควรได้รับการคุ้มครองช่วยเหลือ ในทางปฏิบัติสามารถบ่งชี้ความยากจนได้โดยใช้เส้นแห่งความยากจน (Poverty Line) ถ้าบุคคลใดมีรายได้ต่ำกว่าระดับเส้นดังกล่าวก็ถือว่ายากจน แต่อย่างไรก็ตามการกำหนดเส้นแห่งความยากจนที่ได้รับการยอมรับว่าสมบูรณ และปราศจากค่านิยมส่วนบุคคลของแต่ละสังคมก็ยังไม่ประสบความสำเร็จนัก ประชาชนในกลุ่มประเทศกำลังพัฒนาประสบกับภาวะความยากจนมากขึ้น อันเนื่องมาจากวิกฤตการเงินโลก ทั้งนี้ตัวเลขคาดการณ์ประจำปี 2009 ที่ธนาคารโลกรวบรวมมานั้น พบว่าการชะลอตัวของเศรษฐกิจโลกจะทำให้ประชากรที่มีรายได้ต่ำกว่าเส้นความยากจนที่ 1.25 เหรียญสหรัฐต่อวัน มีจำนวนมากขึ้นถึง 46 ล้านคน จากที่คาดการณ์ก่อนเกิดวิกฤตการณ์ในปี 2007 ขณะเดียวกัน มีประชากรเพิ่มอีก 53 ล้านคน ที่มีรายได้ไม่ถึง 2

เหรียญสหรัฐต่อวัน ซึ่งเป็นจำนวนที่นอกเหนือไปจากจำนวนประชากร 130-155 ล้านคน ที่มีรายได้ต่ำกว่าเส้นความยากจนในปี 2008 เนื่องจากอาหารและน้ำมันมีราคาแพงขึ้น (จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ศูนย์สารสนเทศทางประชากรศาสตร์ 2553 : 31)

2. ความยากจนเชิงสัมพัทธ์ (Relative Poverty) คือความรู้สึกรู้สึกของความขาดแคลนที่สัมพันธ์กับมาตรฐานในการดำรงชีวิตของประชาชนส่วนใหญ่ในสังคมเดียวกัน ความยากจนเชิงสัมพัทธ์จึงหมายถึงความต้องการรายได้ขั้นต่ำเพื่อให้บุคคลสามารถดำรงชีวิตอยู่ได้ พิจารณาเปรียบเทียบกับมาตรฐานการดำรงชีวิตของชุมชน และความมั่นคงทางเศรษฐกิจของประเทศ หากพิจารณาตามนิยามนี้จะเห็นได้ว่าแม้บางคนมีรายได้สูงเกินกว่าเส้นความยากจน (Poverty Line) แต่ก็อาจถือว่าเป็นคนจนเมื่อเปรียบเทียบกับระดับมาตรฐานการครองชีพของคนกลุ่มอื่นในสังคม ประชาชนในกลุ่มประเทศกำลังพัฒนาประสบกับภาวะความยากจนมากขึ้น อันเนื่องมาจากวิกฤตการณ์การเงินโลก ทั้งนี้ตัวเลขคาดการณ์ประจำปี 2009 ที่ธนาคารโลกรวบรวมมานั้น พบว่าการชะลอตัวของเศรษฐกิจโลกจะทำให้ประชากรที่มีรายได้ต่ำกว่าเส้นความยากจนที่ 1.25 เหรียญสหรัฐต่อวัน มีจำนวนมากขึ้นถึง 46 ล้านคน จากที่คาดการณ์ก่อนเกิดวิกฤตการณ์ในปี 2007

1.3 การกำหนดมิติความยากจนของประเทศไทย

ได้จำแนกความยากจนออกเป็น 8 มิติ (สุมาลี สันติพลวุฒิ และคณะ 2549 : 6-7) ดังนี้

1. ความยากจนมิติรายได้ หมายถึง การขาดแคลนรายได้หรือมีรายได้ต่ำกว่าระดับพอยังชีพของคนทั่วไปหรือมีรายได้แต่ไม่เพียงพอสำหรับค่าใช้จ่ายที่จำเป็นหรือมีรายได้ไม่แน่นอน เพราะมีอาชีพที่ไม่มั่นคง ขาดปัจจัยการผลิต เช่น ที่ดิน เงินทุน และมีภาระหนี้สิน
2. ความยากจนมิติการทำงาน หมายถึง การขาดโอกาสหรือทางเลือกในการประกอบอาชีพ เนื่องจากขาดแคลนปัจจัยการผลิตหรือขาดความสามารถ ทำให้ไม่มีงานทำหรือต้องทำงานที่ได้รับค่าตอบแทนต่ำ ไม่มีความมั่นคง มีความเสี่ยง และไม่ปลอดภัยต่อชีวิต
3. ความยากจนมิติการศึกษา หมายถึง การขาดการศึกษาหรือมีการศึกษาในระดับต่ำ หรือขาดโอกาสในการเพิ่มพูนความรู้ การเสริมทักษะ และความสามารถ เนื่องจากไม่สามารถเข้าถึงบริการด้านการศึกษาหรือความขัดสนทางเศรษฐกิจหรือการขาดข้อมูลข่าวสาร
4. ความยากจนมิติสุขภาพ หมายถึง ความไม่แข็งแรงสมบูรณ์ทางร่างกาย จิตใจ และชีวิตความเป็นอยู่ อันเนื่องมาจากความเจ็บป่วยที่ไม่ได้รับการรักษา เพราะไม่สามารถเข้าถึงบริการด้านสาธารณสุขหรือความขัดสนทางเศรษฐกิจ
5. ความยากจนมิติที่อยู่อาศัย หมายถึง การขาดแคลนที่อยู่อาศัยหรือมีที่อยู่อาศัยไม่เป็นหลักแหล่ง ขาดสุขลักษณะ แออัด และไม่ปลอดภัย

6. ความยากจนมิติการเข้าถึงบริการ หมายถึง การขาดโอกาสในการเข้าถึงบริการขั้นพื้นฐานต่างๆ ของภาครัฐ เช่น ด้านสาธารณสุข โภค ด้านการศึกษา ด้านสาธารณสุข และสวัสดิการต่างๆ หรือขาดโอกาสในการครอบครองปัจจัยการผลิตขั้นพื้นฐาน

7. ความยากจนมิติการมีส่วนร่วม หมายถึง การดำเนินชีวิตที่ขาดการมีส่วนร่วมในระดับครัวเรือนและระดับชุมชน ทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และการปกครองประเทศ

8. ความยากจนมิติการมีเอกลักษณ์ หมายถึง การดำเนินชีวิตที่มีการแบ่งแยก โดดเดี่ยวทางสังคม ขาดการมีลักษณะเด่นทางสังคม วัฒนธรรม และการปกครองของประเทศ

1.4 ความยากจนในชนบท (Rural Poverty) (บุญกิจ ว่องไวกิจไพศาล 2551 : 268)

ในปัจจุบัน เรายังคงถือว่าความยากจนในชนบทเป็นปัญหาที่สำคัญเท่าเทียมกับความยากจนในเมือง โดยเชื่อกันว่า ความยากจนในชนบทเป็นสาเหตุของการอพยพเข้าสู่เมือง ซึ่งส่งผลกระทบต่อความแออัด มลภาวะ และปัญหาต่างๆ ที่เกี่ยวข้องในเมือง มีการเชื่อมโยงอย่างชัดเจนระหว่างปัญหาในเมืองกับความยากจนในชนบท

Moen เสนอว่า มันมีต้นทุนที่สูงสำหรับการให้บริการสาธารณะให้กับประชากรในชนบทที่อยู่อย่างกระจัดกระจาย ดังนั้นคนจนในชนบทจึงมักได้รับบริการสาธารณะเพียงไม่กี่อย่าง น้อยกว่าคนจนในเมืองอย่างมาก คนจนในชนบทยังมีโอกาสทางเศรษฐกิจน้อยกว่าคนจนในเมือง เนื่องจากการอยู่ในที่ที่ห่างไกล ยิ่งไปกว่านั้น คนจนในชนบทยังเป็นที่พบเห็นได้น้อยกว่า จึงไม่ดึงดูดความสนใจจากภาครัฐเหมือนคนจนในเมือง อย่างไรก็ตาม การวิเคราะห์ของ Moen นำไปสู่ข้อสรุปว่า การจับคู่ที่ดีขึ้นระหว่างการศึกษากับโอกาสของการจ้างงานที่เกิดขึ้น เป็นนโยบายที่ดีสำหรับการสู้กับความยากจนในชนบท

โดยสรุป ความยากจนนั้นมีบุคคลผู้ทรงคุณภาพและนักวิชาการทั้งในประเทศไทยและต่างประเทศได้ให้คำนิยามความยากจนไว้มากมายแตกต่างกันในแต่ละมุมมอง ที่มองความยากจนไม่เพียงแต่ยากจนในเรื่องรายได้เพียงอย่างเดียวเท่านั้น แต่หากมองว่าความยากจนในชนบทจะเกิดจากการขาดแคลนเงินทุนเพียงอย่างเดียว ความยากจนนั้นยังรวมถึงการขาดปัจจัยในหลายๆ ด้าน ไม่ว่าจะเป็นด้านเครื่องอุปโภคบริโภคไม่พอแก่การยังชีพ การเข้าถึงบริการต่างๆ ของภาครัฐ การมีสุขภาพอนามัยที่ดี การมีการศึกษาที่ดี มีที่ดินทำกินเป็นของตนเอง มีที่อยู่อาศัย การเข้าถึงงานเป็นต้น ซึ่งความยากจนในปัจจุบันจากวิถีการดำเนินชีวิตที่เปลี่ยนแปลงไปเป็นระบบเศรษฐกิจเป็นไปตามกลไก ของตลาด โดยทุกคนต้องทำงานหาเงินเพื่อใช้เงินซื้อปัจจัยพื้นฐานในการดำรงชีวิตทุกอย่างนับเป็นความยากจนเชิงโครงสร้างที่เกิดจากการปรับเปลี่ยนวิถีการผลิตทางเศรษฐกิจ หากสถานะเศรษฐกิจในสังคมดีขึ้นประชาชนในประเทศก็พอจะมีเงินเพื่อยังชีพต่อไป แต่เชื่อว่าสามารถยังชีพได้ตลอดไปเพราะความผันผวนของเศรษฐกิจในประเทศ รวมทั้งใน

ระดับโลกโดยเฉพาะสังคมในชนบทยังขาดปัจจัยในหลายๆ ด้านที่หน่วยงานภาครัฐยังไม่ถึงความต้องการของประชากรในประเทศ ทำให้มีการย้ายถิ่นฐานของประชากรเพิ่มมากขึ้นทุกปีเพื่อเข้าสู่เมืองมาหางานทำ ปัญหาต่างๆ ย่อมตามมาอีกมากมาย ด้วยเหตุนี้จึงเห็นว่าความยากจนนั้นครอบคลุมความขัดสน ทั้งในด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมืองและวัฒนธรรม

2. แนวคิดด้านการเปลี่ยนแปลงทางสังคม เศรษฐกิจ การเมือง

2.1 โครงสร้างทางสังคม (Social Structure)

หมายถึงความสัมพันธ์ (Relations) ที่สมาชิกของสังคมมีต่อกันในฐานะอยู่ร่วมสังคมเดียวกัน มีการกระทำระหว่างกัน (Interaction) ทั้งทางตรงและทางอ้อม ต้องพึ่งพาอาศัยกัน และมีส่วนได้เสียในการกระทำของกันและกัน ลักษณะเด่นของความสัมพันธ์ทางสังคมก็คือความเป็นระเบียบ กล่าวคือ การกระทำของบุคคลจะต้องเป็นไปตามระเบียบกฎเกณฑ์ของสังคม การอยู่ร่วมในสังคมเดียวกันทำให้สมาชิกของสังคมต้องมีความสัมพันธ์กันอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ความสัมพันธ์ทั้งหมดประกอบกันเป็นโครงสร้างทางสังคม ซึ่งแสดงถึงความเป็นระเบียบและความมั่นคงของสังคมในระดับหนึ่ง สังคมวิทยาได้สร้างทฤษฎีและมโนภาพต่างๆ ขึ้นมาเป็นเครื่องมือวิเคราะห์โครงสร้างนี้ว่ามีส่วนประกอบหรือหน่วยสำคัญอะไรบ้าง เช่น สถาบัน ชนชั้น กลุ่มสังคม สถานภาพ บทบาท และบรรทัดฐาน ฯลฯ และศึกษาต่อไปว่าส่วนประกอบเหล่านี้มีความสัมพันธ์กันอย่างไร ช่วยสนองตอบความต้องการจำเป็น (Needs) ของสังคมอย่างไร และมีผลกระทบอย่างไรต่อความเป็นระเบียบและคุณภาพของสังคม

ทัศนะของสังคมวิทยามองการกระทำของคนว่ามีสาเหตุมาจากสังคมซึ่งเป็นปัจจัยภายนอก เพราะฉะนั้นจึงต่างไปจากทัศนะของจิตวิทยาซึ่งในการศึกษาพฤติกรรมของบุคคลจะมุ่งความสนใจไปที่กระบวนการต่างๆ ภายในจิตของบุคคลมากกว่าที่ปัจจัยภายนอก เช่น ในเรื่องการรับรู้ (Cognition) ความเชื่อ สัญชาตญาณ ความต้องการจำเป็น (Need) ความกดดันและขัดกันใจ อารมณ์ ความรู้สึก อคติ พิษานหรือความรู้สึกตัว (Consciousness) สันฐานหรือการเลือกมอง (Perception) นิสัยใจคอ (Character) และบุคลิกภาพ (Personality)

2.2 วัฒนธรรม

มี 2 ส่วน คือ ส่วนของรัฐและส่วนของหมู่บ้าน

วัฒนธรรมซึ่งเป็นโครงสร้างส่วนบนเป็นสิ่งกำหนดเศรษฐกิจและการเมือง เศรษฐกิจและการเมืองก็เป็นตัวกำหนดวัฒนธรรม คือมันต่างกำหนดซึ่งกันและกัน ตัวอย่างเช่น ฐานที่แข็งแกร่งของระบบราชการ คือ ความเชื่อเรื่องเจ้าคนนายคนหรือฐานที่แข็งแกร่งของรัฐแบบเอเชีย คือ ศาสนาและพิธีกรรม ซึ่งจรรโลงให้รัฐแบบเอเชียคงอยู่ได้ แต่ในสังคมหมู่บ้านอยู่ได้เพราะระบบ

เศรษฐกิจที่เลี้ยงตัวเองเพราะเชื่อในความเป็นญาติพี่น้อง เชื่อในผีปู่ย่าตายายเดียวกัน เชื่อความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของหมู่บ้าน ซึ่งอยู่ได้เพราะว่าจิตที่ถือว่าชุมชนมีเอกลักษณ์ที่ผูกพันอยู่ด้วยกัน ดังนั้น สังคมที่อยู่กันได้ไม่เฉพาะการจัดตั้งองค์กรทางสังคมเท่านั้น แต่เป็นเรื่องของอุดมการณ์และคุณค่าด้วย และนั่นก็คือ วัฒนธรรม

ชุมชนหมู่บ้านไทย เป็นเศรษฐกิจที่เลี้ยงตัวเองได้ ฟึ่งตัวเองได้ เพราะผลิตทั้งข้าวและทอผ้า และยังหาอาหารได้จากธรรมชาติ จากแม่น้ำลำคลอง และป่าดงอีกด้วย ลักษณะทางสังคมเป็นแบบพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกันด้วยความมีน้ำใจระหว่างครัวเรือนทั้งในการผลิต เช่น เกี่ยวข้าว จับปลา ล่าสัตว์ และในชีวิตความเป็นอยู่อื่น เช่น การแบ่งผลผลิต และเวลาทุกซักร้อนเจ็บไข้ได้ป่วยหรือร่วมกันป้องกันภัยอันตราย

2.3 การเปลี่ยนแปลงเศรษฐกิจสังคมไทย

การเปลี่ยนแปลงสำคัญๆ ของเศรษฐกิจสังคมไทย แบ่งเป็น 4 ยุค (ฉัตรทิพย์ นาถสุภา 2534 : 189) คือ

1. ก่อนสนธิสัญญาเบาริ่ง คือก่อน พ.ศ.2398 เป็นระบบศักดินา สถาบันที่สำคัญคือหมู่บ้านกับรัฐหมู่บ้านผลิตข้าวเพื่อเลี้ยงตัวเอง และส่งส่วยข้าวและแรงงานให้รัฐ

2. ระหว่างสนธิสัญญาเบาริ่ง ถึงการเปลี่ยนแปลงการปกครอง คือ ระหว่าง พ.ศ. 2398 ถึง พ.ศ. 2475 มีการค้าระหว่างประเทศเข้ามาเกี่ยวข้องกับ ข้าวกลายเป็นสินค้าออกสำคัญ หมู่บ้านผลิตข้าวทั้งเพื่อเลี้ยงตัวเอง เพื่อส่งส่วยให้รัฐ และเพื่อส่งเป็นสินค้าขายต่างประเทศ ระบบทุนนิยมที่มาจากภายนอกเกิดขึ้นเคียงคู่ไปกับระบบศักดินา

3. ระหว่างการเปลี่ยนแปลงการปกครอง ถึงเริ่มแผนพัฒนา คือ ระหว่าง พ.ศ. 2475 ถึง พ.ศ. 2508 เกิดการเปลี่ยนแปลงการปกครอง ระบบศักดินาหยุดขยายตัว มีความพยายามจะทำให้ระบบทุนนิยมที่เกิดขึ้น เป็นทุนนิยมอุตสาหกรรมโดยรัฐชาตินิยม แต่ไม่สำเร็จ

4. ช่วงแผนพัฒนา คือ ระหว่าง พ.ศ. 2508 ถึงปัจจุบัน ระบบทุนนิยมขยายตัว ในระดับหมู่บ้านมีการผลิตพืชเศรษฐกิจเพื่อส่งออกหลายชนิด เช่น อ้อย มันสำปะหลัง ปอ ข้าวโพด และยาง

โดยสรุปการเปลี่ยนแปลงคือ แม้ไทยยังคงเป็นประเทศเกษตรกรรมแบบดั้งเดิม แต่ทว่าผลิตผลเกษตรกรรมกลายเป็นสินค้าคือ ผลิตเพื่อขายไม่ใช่เพื่อบริโภคในครัวเรือนเป็นเช่นนี้มากขึ้นตามลำดับ ในระยะร้อยกว่าปีที่ผ่านมา ระบบทุนนิยมการค้ากระทบสถาบันรัฐ และสถาบันหมู่บ้านมากขึ้นทุกที

2.4 การเปลี่ยนแปลงของบริบทการพัฒนา สถานะและทิศทางการปรับตัวของประเทศไทย

การเปลี่ยนแปลงของบริบทการพัฒนาในกระแสโลกาภิวัตน์ ประเทศไทยยังต้องเผชิญกับบริบทการเปลี่ยนแปลงของโลกในหลายด้านที่สำคัญ ซึ่งมีผลกระทบทั้งที่เป็นโอกาสและข้อจำกัดต่อการพัฒนาประเทศเป็นอย่างมาก ซึ่งแนวโน้มของบริบทการเปลี่ยนแปลงที่สำคัญมี 5 บริบท ดังนี้

1. การรวมตัวของกลุ่มเศรษฐกิจและการเปลี่ยนแปลงในตลาดการเงินของโลก ทำให้การเคลื่อนย้ายเงินทุน สินค้า และบริการ รวมทั้งคนในระหว่างประเทศมีความคล่องตัวมากขึ้น ประกอบกับการก่อตัวของศตวรรษแห่งเอเชียที่มีจีนและอินเดียเป็นตัวจักรสำคัญในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจโลก ส่งผลให้ประเทศไทยต้องดำเนินนโยบายการค้าในเชิงรุก ทั้งการหาตลาดเพิ่มและการผลักดันให้ผู้ผลิตในประเทศปรับตัวให้สามารถแข่งขันได้บนฐานความรู้ ฐานทรัพยากร ธรรมชาติและความเป็นไทย นอกจากนี้ ปัญหาความไม่สมดุลทางเศรษฐกิจของโลกที่สะสมมานาน และการขยายตัวของกองทุนประกันความเสี่ยงจะสร้างความผันผวนต่อระบบการเงินของโลก จึงมีความจำเป็นต้องยกระดับการกำกับดูแลการเคลื่อนย้ายเงินทุนระหว่างประเทศ และการเตรียมความพร้อมต่อการผันผวนของค่าเงินและอัตราดอกเบี้ยในตลาดโลก

2. การเปลี่ยนแปลงทางเทคโนโลยีอย่างก้าวกระโดด ความก้าวหน้าอย่างรวดเร็วของเทคโนโลยีสารสนเทศ เทคโนโลยีชีวภาพ เทคโนโลยีวัสดุ และนาโนเทคโนโลยี สร้างความเปลี่ยนแปลงทั้งด้านเศรษฐกิจและสังคมทั้งในด้านโอกาสและภัยคุกคาม จึงจำเป็นต้องเตรียมพร้อมให้ทันต่อการเปลี่ยนแปลงของเทคโนโลยีดังกล่าวในอนาคต โดยจะต้องมีการบริหารจัดการองค์ความรู้อย่างเป็นระบบ ทั้งการพัฒนาหรือสร้างองค์ความรู้ รวมถึงการประยุกต์ใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสมมาผสมผสานร่วมกับจุดแข็งในสังคมไทย อาทิ สร้างความเชื่อมโยงเทคโนโลยีกับวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่น เพื่อสร้างคุณค่าเพิ่มให้กับสินค้าและบริการ มีการบริหารจัดการลิขสิทธิ์และสิทธิบัตรและการคุ้มครองทรัพย์สินทางปัญญาอย่างมีประสิทธิภาพ รวมทั้งแบ่งปันผลประโยชน์ที่เป็นธรรมกับชุมชน

3. การเปลี่ยนแปลงด้านสังคม ปัจจุบันประเทศที่พัฒนาแล้วหลายประเทศกำลังเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุ ซึ่งเป็นทั้งโอกาสและภัยคุกคามต่อประเทศไทย โดยด้านหนึ่งประเทศไทยจะมีโอกาสมากขึ้นในการขยายตลาดสินค้าเพื่อสุขภาพ และการให้บริการด้านอาหารสุขภาพ ภูมิปัญญาท้องถิ่นและแพทย์พื้นบ้าน สถานที่ท่องเที่ยวและการพักผ่อนระยะยาวของผู้สูงอายุ จึงนับเป็นโอกาสในการพัฒนาภูมิปัญญาท้องถิ่นของไทยและนำมาสร้างมูลค่าเพิ่ม ซึ่งจะเป็นสินทรัพย์ทางปัญญาที่สร้างมูลค่าทางเศรษฐกิจได้ แต่ในอีกด้านก็จะเป็นภัยคุกคามในเรื่องการเคลื่อนย้ายแรงงาน

ที่มีฝีมือและทักษะไปสู่ประเทศที่มีผลตอบแทนสูงกว่า ขณะเดียวกัน การแพร่ขยายของข้อมูลข่าวสารที่ไร้พรมแดนทำให้การดูแลและป้องกันเด็กและวัยรุ่นจากค่านิยมที่ไม่พึงประสงค์เป็นไปได้ง่ายมากขึ้น ตลอดจนปัญหาการก่อการร้าย การระบาดของโรคพันธุกรรมใหม่ๆ และการค้ายาเสพติดในหลากหลายรูปแบบ

4. การเคลื่อนย้ายของคนอย่างเสรี ความก้าวหน้าของเทคโนโลยีการขนส่ง และกระแสโลกาภิวัตน์ส่งผลให้มีการเดินทางทั้งเพื่อการท่องเที่ยวและการทำธุรกิจในที่ต่างๆ ทั่วโลกมากขึ้น รวมทั้งสังคมและเศรษฐกิจฐานความรู้ ทำให้ประเทศต่างๆ ตระหนักถึงความสำคัญของบุคลากรที่มีองค์ความรู้สูงต่อขีดความสามารถในการแข่งขันของประเทศ ในขณะที่กฎ ระเบียบที่เกี่ยวกับการรวมตัวของกลุ่มเศรษฐกิจมุ่งสู่การส่งเสริมให้มีการเคลื่อนย้ายแรงงานและผู้ประกอบการเพื่อไปทำงานในต่างประเทศได้สะดวกขึ้น ดังนั้น ประเทศไทยจึงต้องคำนึงถึงมาตรการทั้งด้านการส่งเสริมคนไปทำงานต่างประเทศ การดึงดูดคนต่างชาติเข้ามาทำงานในประเทศ และมาตรการรองรับผลกระทบที่อาจเกิดขึ้น โดยเฉพาะปัญหาที่จะมีผลกระทบต่อความมั่นคงของคนในเชิงสุขภาพ และความปลอดภัยในชีวิตทรัพย์สิน

5. การเปลี่ยนแปลงด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม จำนวนประชากรในโลกที่มากขึ้น ได้สร้างแรงกดดันต่อทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของโลกให้เสื่อมโทรมลง ส่งผลกระทบต่อความแปรปรวนของสภาพภูมิอากาศ และการเกิดภัยธรรมชาติบ่อยครั้งขึ้น รวมทั้งการเกิดการระบาดของแพร่เชื้อโรคที่มีรหัสพันธุกรรมใหม่ๆ เป็นเหตุให้เกิดเป็นข้อถกเถียงระหว่างประเทศและสนธิสัญญาเพื่อให้มีการดูแลทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมโลกในประเด็นต่างๆ ร่วมกัน อาทิ อนุสัญญาว่าด้วยความหลากหลายทางชีวภาพ อนุสัญญาว่าด้วยการค้าระหว่างประเทศซึ่งชนิดพันธุ์สัตว์ป่าและพืชป่าที่ใกล้จะสูญพันธุ์ เป็นต้น นอกจากนี้ การกีดกันทางการค้าที่เชื่อมโยงกับประเด็นด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมก็มีมากขึ้น ประเทศไทยจึงต้องยกระดับมาตรฐานการจัดการสิ่งแวดล้อมให้ดีขึ้นกว่าเดิม โดยปกป้องฐานทรัพยากรเพื่อรักษาความสมดุลยั่งยืนของระบบนิเวศด้วยการพัฒนาระบบบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติให้มีประสิทธิภาพสูงสุดภายใต้กระบวนการมีส่วนร่วม และปรับรูปแบบการผลิตสินค้าและบริการที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อมมากขึ้น ขณะเดียวกัน ต้องเพิ่มประสิทธิภาพการใช้พลังงาน และพัฒนาพลังงานทางเลือก เพื่อรองรับความต้องการใช้พลังงานในประเทศ

โดยสรุป การเปลี่ยนแปลงทางด้านเศรษฐกิจย่อมส่งผลกระทบต่อการเปลี่ยนแปลงทางด้านสังคม และการเมือง ประเทศไทยเดิมเป็นประเทศเกษตรกรรม เมื่อมีการเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้นทุกสิ่งทุกอย่างไม่ว่าจะประชากรในเมืองหรือในชนบทย่อมมีการเปลี่ยนแปลงตามมา จากเมืองเกษตรกรรมกลายเป็นเมืองอุตสาหกรรม ในโลกปัจจุบันกระแสของระบบเทคโนโลยี

สารสนเทศได้เข้ามามีบทบาทอย่างมากโดยเฉพาะสังคมในเมือง และยิ่งแพร่ขยายวงกว้างไปยังสังคมในชนบท ทำให้ความต้องการไม่มีที่สิ้นสุด ส่งผลให้การเปลี่ยนแปลงในสังคมจากการอยู่อย่างเรียบง่าย เกิดการขวนขวายเพื่อจะให้ได้สิ่งอำนวยความสะดวกที่เกินแก่ความต้องการในชีวิตประจำวันตามมากมาย ทำให้เกิดการกู้ยืมเงิน มีหนี้สินมากมาย คนเคยมีที่ดินทำกินกลับต้องขายที่ดินเพื่อหาซื้อสิ่งอำนวยความสะดวกให้แก่ตนเอง เมื่อไม่มีที่ดินทำกินประชากรเคลื่อนย้ายจากสังคมชนบทเข้าสู่เมืองเพื่อหางาน ส่งผลให้เกิดความแออัดเกิดขึ้นในสังคมเมือง การบริหารจัดการเป็นไปด้วยความยากลำบากเพราะการที่ประชากรล้นไหลเข้าทำให้งบที่คาดประมาณการไว้สำหรับคนเมืองต้องแบ่งปันให้แก่ประชากรชนบทที่เคลื่อนตัวเข้ามาในสังคมเมือง ดังนั้นรัฐบาลควรมุ่งเน้นในด้านการพัฒนาชนบทเพื่อให้ประชากรในชนบทมีงานทำเพิ่มมากขึ้น โดยให้ประชากรสามารถเข้าถึงในทุกๆ ด้านของรัฐบาล ให้การอบรม ชี้นำ ส่งเสริมอาชีพ ฯลฯ ซึ่งจะนำไปสู่วัฒนธรรมในรูปแบบใหม่ที่ประชากรสามารถพึ่งตนเองได้

3. แนวคิดวัฒนธรรมชุมชน

3.1 การเกิดวัฒนธรรม

ระยะแรกมนุษย์อยู่ร่วมกันเป็นกลุ่มเล็กๆ มีลักษณะคล้ายครอบครัวขนาดใหญ่ เมื่อคนกลุ่มเล็กอาศัยอยู่ด้วยกัน ก็สามารถเข้าใจกัน และประพฤติปฏิบัติต่อกันได้ โดยไม่มีความขัดแย้งเท่าใดนัก เมื่อสังคมมีขนาดใหญ่ขึ้น มีคนหลายครอบครัวอาศัยอยู่ในบริเวณเดียวกัน การใช้วิถีชีวิตอาจแตกต่างกันบ้าง ความคิดความอ่านอาจไม่สอดคล้องกัน และปัญหาเรื่องความขัดแย้งคงจะตามมา ฉะนั้น เมื่อสังคมมีขนาดใหญ่ขึ้นก็จำเป็นต้องมีระบบและระเบียบมากขึ้น ต้องมีการตกลงกันว่า อะไรควรทำ อะไรไม่ควรทำ ข้อตกลงต่างๆ เกี่ยวกับวิถีชีวิต เกี่ยวกับการประพฤติปฏิบัติเกี่ยวกับความคิดความเชื่อ ซึ่งอาจจะเรียกรวมๆ ว่าวัฒนธรรมจึงเกิดขึ้นในสังคมมนุษย์

นอกจากนี้การเกิดวัฒนธรรมยังอาจอธิบายได้ทางด้านความต้องการของมนุษย์ และสัตว์ ความต้องการของมนุษย์มีอยู่หลายระดับ ระดับแรกคือความต้องการขั้นมูลฐานทางชีววิทยา ระดับที่สองคือ ความต้องการขั้นที่สองซึ่งเกิดขึ้นเมื่อความต้องการขั้นแรกได้รับคำตอบสนองแล้ว และเป็นความต้องการอย่างอื่นนอกจากความต้องการทางชีววิทยา อาจเรียกได้ว่าเป็นความต้องการทางสังคม การตอบสนองความต้องการขั้นที่สองหรือความต้องการทางสังคม คือต้นเหตุของการเกิดวัฒนธรรม และเมื่อเกิดวัฒนธรรมแล้ว ความต้องการอื่นๆ ก็อาจเกิดขึ้นตามมาอีก วิธีการทำมาหาเลี้ยงชีพ ถือเป็นคำตอบสนองความต้องการที่อยู่เหนือความอยู่รอด และวิธีการผลิตเพื่อยังชีพก็นับเป็นรูปแบบหนึ่งของวัฒนธรรม ซึ่งมนุษย์แต่ละเผ่าพันธุ์อาจคิดขึ้นมาตามสภาพแวดล้อมของตัว ความต้องการที่เกิดขึ้นหลังจากมีวัฒนธรรมแล้วคือ ความต้องการความสะดวกสบาย ความหรูหรา

และเป็นเหตุให้มนุษย์ในบางสังคมพยายามคิดประดิษฐ์ปรับปรุงสภาพความเป็นอยู่ให้สะดวกสบายกว่าเดิมและมีผลทำให้สังคมเจริญขึ้น ความเจริญทางเทคโนโลยีเกิดขึ้นได้เมื่อความต้องการทางชีววิทยาได้รับการตอบสนองแล้ว และมีการสร้างวัฒนธรรมขึ้นมาด้วย

ลักษณะของการตอบสนองความต้องการขั้นพื้นฐานจะวิวัฒนาการจนถึงขั้นว่า ไม่ได้มีเพื่อตอบสนองความต้องการขั้นมูลฐานอย่างเดียว แต่มีเพื่อประโยชน์อย่างอื่นด้วย ตัวอย่างเช่น มนุษย์มีความต้องการอาหารและสามารถตอบสนองความต้องการนั้นด้วยการเก็บผลไม้ป่ามากิน แต่มนุษย์ก็ได้ตอบสนองความต้องการอาหารด้วยวิธีต่างๆ แต่เพียงเท่านี้ ในระยะแรกๆ มนุษย์อาจจะเก็บผลไม้ป่ากินแก้หิวแต่แล้วมนุษย์ก็เกิดความคิดที่จะหาวิธีหาอาหารด้วยวิธีอื่น และในที่สุดวิธีที่จะตอบสนองความหิวก็เกิดขึ้นหลายวิธี มนุษย์คิดค้นหาเครื่องมือล่าสัตว์ หาอาหาร เครื่องมือแรกที่มนุษย์ใช้ก็คือการเอาหินมาฝนให้คมเพื่อใช้แทนมีดหรือใช้ทำร้ายสัตว์ให้เจ็บและฆ่าสัตว์ให้ตายเลยก็ได้ ในตัวอย่างที่ยกมานี้จะเห็นได้ว่าความหิวคือความต้องการขั้นมูลฐานทางชีววิทยา การเก็บผลไม้จากต้นไม้ใส่ปากคือ การตอบสนองความต้องการทางชีววิทยา แต่มนุษย์ยังต้องเรียนรู้ว่าผลไม้จะอะไรกินได้ อะไรกินไม่ได้ และมีวิธีเก็บอย่างไร ความรู้นี้ถือเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรม และถ้ามนุษย์ใช้ตะกร้อเก็บมะม่วงจากต้นแล้วเอามาปอกเปลือกก่อนกิน การใช้ตะกร้อเก็บมะม่วงและการใช้มีดปอกเปลือกมะม่วงเป็นวิธีการที่มนุษย์คิดเพิ่มเติมขึ้นมาทีหลัง เป็นสิ่งที่ไม่จำเป็นและไม่ได้ช่วยแก้หิวโดยตรง การใช้ตะกร้อเก็บมะม่วงเป็นวิธีหาอาหารให้ง่าย การใช้มีดปอกเปลือกก่อนกินช่วยทำให้มะม่วงอร่อยขึ้น ทั้งสองอย่างนี้เป็นการตอบสนองความต้องการขั้นที่สองคือ ความต้องการที่ไม่ใช่ความหิวทางชีววิทยา อัลเฟรด โครเบอร์ (Alfred Kroeber) ให้นิยามว่า วัฒนธรรมอยู่เหนือสภาพชีววิทยา (Super organic) การต้องการกินมะม่วงให้อร่อย หรือการต้องการเก็บมะม่วงด้วยวิธีต่างๆ เป็นความต้องการขั้นที่สองซึ่งได้รับการตอบสนองด้วยการคิดหาวิธีและคิดประดิษฐ์เครื่องมือทั้งสองอย่างนี้เป็นส่วนประกอบของวัฒนธรรม ตะกร้อและมีดเป็นวัฒนธรรมที่ไม่ใช้วัตถุ ส่วนวิธีเก็บมะม่วงและปอกมะม่วงเป็นวัฒนธรรมที่ไม่ใช้วัตถุ

3.2 ความหมายของวัฒนธรรม

วัฒนธรรมคือ สิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้น กำหนดขึ้น มิใช่สิ่งที่มีมนุษย์ทำตามสัญชาตญาณ อาจเป็นการประดิษฐ์วัตถุสิ่งของขึ้นใช้ หรืออาจเป็นการกำหนดพฤติกรรมและ/หรือความคิด ตลอดจนวิธีการหรือระบบการทำงาน ฉะนั้นวัฒนธรรมก็คือ ระบบในสังคมมนุษย์ที่มนุษย์สร้างขึ้น มิใช่ระบบที่เกิดขึ้นโดยธรรมชาติตามสัญชาตญาณ

วัฒนธรรมเกิดขึ้นเมื่อมนุษย์ที่อยู่ในบริเวณใกล้เคียงกันในสังคมเดียวกันทำความตกลงกันว่า จะยึดระบบไหนดี พฤติกรรมใดบ้างที่จะถือเป็นพฤติกรรมที่ควรปฏิบัติ และมีความหมายอย่างไร แนวความคิดใดจึงเหมาะสม ข้อตกลงเหล่านี้คือการกำหนดความหมายให้กับสิ่งต่างๆ ใน

สังคม เพื่อว่าสมาชิกของสังคมจะได้เข้าใจตรงกันและยึดระบบเดียวกัน หรืออีกนัยหนึ่ง อาจเรียก ระบบที่สมาชิกในสังคมได้ตกลงในความหมายแล้วว่า ระบบสัญลักษณ์ ดังนั้นวัฒนธรรมก็คือ ระบบสัญลักษณ์ในสังคมมนุษย์ ที่มนุษย์สร้างขึ้น เมื่อสร้างขึ้นมาแล้ว จึงสอนให้คนรุ่นหลังได้ เรียนรู้หรือนำไปปฏิบัติ ฉะนั้นวัฒนธรรมจึงต้องมีการเรียนรู้และมีการถ่ายทอด เมื่อมนุษย์เรียนรู้ เกี่ยวกับวัฒนธรรม มนุษย์ก็รู้ว่าอะไรคือขนบธรรมเนียมประเพณีของสังคม และส่วนใหญ่มนุษย์จะ รู้ว่าอะไรควรทำอะไรไม่ควรทำ ฉะนั้นความสัมพันธ์ระหว่างวัฒนธรรมและพฤติกรรมของมนุษย์ ในสังคมจึงเป็นความสัมพันธ์ที่ใกล้ชิดมาก

การถ่ายทอดและการรับวัฒนธรรม

1. การถ่ายทอดวัฒนธรรม

เมื่อวัฒนธรรมคือ ระบบสัญลักษณ์ที่มนุษย์สร้างขึ้นและมีระบบที่เกิดขึ้นโดย สัญลักษณ์ย่อมจะหมายความว่า วัฒนธรรมคือสิ่งที่มนุษย์จะต้องเรียนรู้ และจะต้องมีการ ถ่ายทอดวัฒนธรรม การถ่ายทอดวัฒนธรรมที่เห็นได้ชัดที่สุดคือ การที่พ่อแม่สอนลูกว่าอะไรควรทำ อะไรไม่ควร ในสังคมไทยพ่อแม่สอนลูกให้ไหว้ผู้มีอาวุโสกว่า ผู้เฒ่าผู้แก่ ผู้ใหญ่ การสอนในลักษณะนี้ นอกจากจะเป็นการสอนถึงพฤติกรรมแล้วยังเป็นการถ่ายทอดระบบ สัญลักษณ์ด้วย นอกจากนี้การที่แม่สอนให้ลูกทำอาหารไทย รู้จักแกงเผ็ดตำน้ำพริกก็เป็น การถ่ายทอดวัฒนธรรมไทยเหมือนกัน การถ่ายทอดวัฒนธรรมก็คือการสอนให้คนรุ่นหลังรู้ถึงระบบ สัญลักษณ์ของสังคมซึ่งได้เคยมีการตกลงกันไว้ว่าประจักษ์อะไรบ้าง

การที่สมาชิกในสังคมเห็นพ้องต้องกันว่าควรจะทำวิธีการประพฤติปฏิบัติแบบ ไດนั้น มิได้มีการตกลงกันในรายละเอียดต่างๆ เรื่อง ข้อตกลงคือการกำหนดหลักใหญ่ๆ กำหนด แนวคิดที่สำคัญไว้ เมื่อทุกคนรู้ถึงหลักใหญ่แล้วก็จะประพฤติปฏิบัติได้ง่ายขึ้น หลักที่สมาชิกของ สังคมใช้ยึดถือเป็นแนวประกอบการประพฤติปฏิบัติก็คือ บรรทัดฐานและค่านิยม

1.1 บรรทัดฐาน คือ แนวทางการปฏิบัติที่สมาชิกของสังคมส่วนใหญ่ยึดถือ

1.2 ค่านิยม คือ ความคิดและแนวปฏิบัติที่สมาชิกของสังคมส่วนใหญ่เห็นว่า ถูกต้องดีงาม

เมื่อบรรทัดฐานและค่านิยมของสังคมเป็นแกนกลางให้สมาชิกของสังคมยึดเป็น หลักพฤติกรรมแนวความคิดวิธีการทำงาน ตลอดจนการประดิษฐ์สิ่งของเครื่องใช้ย่อมจำเป็นที่ จะต้องสอดคล้องกับค่านิยมของสังคมนั้น โดยอัตโนมัติ และเมื่อทุกอย่างสอดคล้องกันก็หมายความว่า การถ่ายทอดทางวัฒนธรรมก็ดำเนินไปได้โดยไม่มีปัญหา ถึงแม้ว่าการถ่ายทอดทางวัฒนธรรม อาจจะหมายถึงว่าลักษณะบางอย่างของวัฒนธรรมได้เปลี่ยนไปบ้างตามกาลเวลา แต่ค่านิยมและ หลักใหญ่ที่ใช้เป็นกฎเกณฑ์ของสังคมก็จะยังไม่เปลี่ยนไป

เนื่องจากว่าวัฒนธรรมคือระบบสัญลักษณ์ ซึ่งสมาชิกของสังคมตกลงกันว่าจะใช้ร่วมกัน มนุษย์ที่อยู่คนละสังคมย่อมจะมีวัฒนธรรมที่ต่างกัน เพราะในเมื่อต่างกลุ่มต่างตกลงกันเอง ข้อตกลงของแต่ละกลุ่มก็ย่อมจะไม่เหมือนกันและวัฒนธรรมของสังคมจึงไม่เหมือนกัน อาจจะมีบางส่วนที่คล้ายกัน และบางส่วนที่เหมือนกัน แต่เมื่อรวมเป็นระบบสัญลักษณ์แล้วจะพบว่าสังคมที่ต่างกันจะมีวัฒนธรรมที่ต่างกัน

2. การรับวัฒนธรรมจากสังคมอื่น

นอกจากว่ามนุษย์เราจะถ่ายทอดวัฒนธรรมจากคนรุ่นหนึ่งไปยังคนอีกรุ่นหนึ่งแล้ว มนุษย์เราอาจจะรับวัฒนธรรมบางส่วนมาจากสังคมข้างเคียงได้ แต่ทั้งนี้ ย่อมหมายความว่าส่วนของวัฒนธรรมที่รับมาจากสังคมข้างเคียงนั้น ไม่ขัดกับค่านิยมหลักของสังคม ส่วนของวัฒนธรรมของสังคมข้างเคียงที่รับมาจะต้องสอดคล้องกับของเดิมที่มีอยู่ เมื่อสอดคล้องกันได้ก็จะค่อยๆ รับกันไปและในที่สุดก็จะแยกไม่ออกว่าวัฒนธรรมส่วนใดเป็นของเดิม และวัฒนธรรมส่วนใดรับมาจากสังคมอื่น การรับเอาวัฒนธรรมของสังคมอื่นมาในระยะแรกอาจจะเรียกได้ว่าเป็นการยืมวัฒนธรรม แต่เมื่อนานๆ ไปเข้าการยืมก็จะกลายเป็นการรับ การยืมวัฒนธรรมและการรับวัฒนธรรมนั้นเป็นจุดเริ่มต้นของการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม

การยืมวัฒนธรรมและการรับวัฒนธรรมจากสังคมข้างเคียงเป็นผลจากการที่วัฒนธรรมแพร่กระจายออกไป ตอนแรกวัฒนธรรมเกิดขึ้นในสังคม แต่เมื่ออยู่ไปวัฒนธรรมของสังคม ก. ก็เริ่มขยายอิทธิพลไปยังสังคม ข. และสังคม ค. ตามลำดับ สมาชิกของสังคม ข. และสังคม ค. ในระยะแรกจะยืมวัฒนธรรมของสังคม ก. แต่เมื่อยืมไปนานๆ เข้าก็อาจจะรับเอาไว้เป็นของตัวเอง หมายความว่าได้เกิดการกระจายทางวัฒนธรรมจากจุดเริ่มต้นในสังคมหนึ่งไปยังสังคมอื่นๆ การกระจายทางวัฒนธรรมนี้อาจจะเกิดขึ้นได้จากหลายๆ จุด เมื่อวัฒนธรรมบางอย่างของสังคม ก. แพร่กระจายไปยังสังคม ข. และสังคม ค. วัฒนธรรมบางอย่างของสังคม ข. อาจจะแพร่กระจายไปยังสังคม ก. และสังคม ค. ได้ ตัวอย่างที่เห็นได้ชัดก็คือวัฒนธรรมของชาวยุโรป ซึ่งในระยะแรกจะมีวัฒนธรรมเองไกล วัฒนธรรมเยอรมัน วัฒนธรรมฝรั่งเศส วัฒนธรรมกรีก วัฒนธรรมโรมัน เมื่ออยู่ๆ ไปเกิดการกระจายทางวัฒนธรรม มีการยืมวัฒนธรรมและรับวัฒนธรรมของซึ่งกันและกัน ผลก็คือ ปัจจุบันคนมักจะมีความรู้เกี่ยวกับวัฒนธรรมของชาวยุโรปหลายๆ กลุ่มนี้ก็เหมือนกัน และเรียกรวมๆ กันว่า "วัฒนธรรมตะวันตก" นอกจากนี้วัฒนธรรมตะวันตกยังแพร่กระจายเข้ามามีอิทธิพลในประเทศต่างๆ ในซีกตะวันออกของโลก ที่เห็นชัดที่สุดก็คือวัฒนธรรมทางด้านเทคโนโลยี สำหรับในเมืองไทยวัฒนธรรมตะวันตกที่คนไทยรับมาจนแทบจะยึดถือว่าเป็นของตัวเองก็คือ ในเรื่องการแต่งตัว ปัจจุบันการนุ่งกางเกงและนุ่งกระโปรงเป็นสิ่งที่คนไทยไม่คิดและไม่มีความรู้ดีว่าเป็นวัฒนธรรมชาวตะวันตกที่เรารับมา

จะเห็นได้ว่าการถ่ายทอดวัฒนธรรมภายในสังคมเดียวกัน คือ การสืบทอดวัฒนธรรมในแนวตั้ง จากคนรุ่นหนึ่งไปสู่คนอีกรุ่นหนึ่ง ในกระบวนการเรียนรู้ที่พ่อแม่อบรมสั่งสอนลูก ส่วนการถ่ายทอดวัฒนธรรมจากสังคมหนึ่งไปสู่อีกสังคมหนึ่งเป็นการถ่ายทอดวัฒนธรรมในแนวนอน และเป็นการที่สังคมหนึ่งยอมรับวัฒนธรรมของสังคมอื่น โดยที่ฝ่ายรับวัฒนธรรมใหม่และละทิ้งวัฒนธรรมของตัวเองบางส่วน และทำให้เกิดการผสมกลมกลืนทางวัฒนธรรมจนทำให้สูญเสียเอกลักษณ์เดิมไป

3.3 แนวคิดวัฒนธรรมชุมชน

คือ วัฒนธรรมของชาวบ้านที่มีอยู่เป็นวัฒนธรรมที่เป็นตัวของตัวเองให้คุณค่ากับคนให้คุณค่ากับชุมชน ให้ความช่วยเหลือซึ่งกันและกัน มีความอิสระของตัวเองในการพัฒนา เช่น ถ้าต้องการพัฒนาประชาธิปไตย พัฒนาชนบท หมายถึงชาวบ้านได้ปรับปรุงตัวของเขาเอง ถ้าจะมีการผสมสิ่งใหม่ๆ เข้าไปเพื่อทำให้ดีขึ้น ต้องอยู่บนพื้นฐานของวัฒนธรรมเดิมต้องไม่เป็นการขัดแย้งในลักษณะเป็นการครอบงำหรือพัฒนาชนบท เพื่อประโยชน์ของรัฐหรือธุรกิจมากกว่าชุมชน

นิพนธ์ เทียนวิหาร หรือบาทหลวงนิพนธ์ เริ่มมีแนวคิดวัฒนธรรมชุมชนตั้งแต่ พ.ศ. 2520 เขาผลักดันให้เกิดการสัมมนาเรื่อง "วัฒนธรรมไทยกับงานพัฒนาชนบท" เขาสามารถผลักดันให้แนวคิดของเขาได้รับการยอมรับสูงสุดในองค์กรพัฒนาเอกชน จึงถือกันว่าเขาเป็นต้นกำเนิดของความคิดวัฒนธรรมชุมชน สรุปได้ 2 ประการคือ

1. ชุมชนมีวัฒนธรรมของตนเองอยู่แล้ว คือมีระบบคุณค่าที่รวบรวมมาได้จากประวัติศาสตร์ แกนกลางของวัฒนธรรมชุมชนคือการให้ความสำคัญแก่คน และแก่ความผสมกลมกลืน (Harmony) กันในชุมชน วัฒนธรรมชุมชนยังคงอยู่เพราะชุมชนมีกลไกการผลิตซ้ำ (Reproduction) ทางวัฒนธรรม ซึ่งแม้ว่าจะมีปัจจัยใหม่เข้ามา สิ่งเดิมก็ยังอยู่และเมื่อปฏิบัติไปนานเข้าก็กลายเป็นพิธีกรรม คงอยู่คู่กับชุมชนตลอดเวลายาวนาน

2. วัฒนธรรมชุมชนเป็นพลังผลักดันการพัฒนาชุมชนที่สำคัญที่สุด เพราะเป็นสิ่งที่ประชาชนสร้างขึ้นเอง

วัฒนธรรมชุมชนส่วนที่เป็นหัวใจลึกซึ้งที่สุดในทัศนะของบาทหลวงนิพนธ์คือศาสนา เขากล่าวไว้ว่า "ศาสนาคือแก่นของการอธิบายคุณค่าต่างๆ" และอีกตอนหนึ่งว่า "องค์กรประชาชน...มีอุดมการณ์ซึ่งมาจากประวัติศาสตร์ มีความเชื่อทางศาสนาเป็นโซ่ร้อย...การสรุปทฤษฎีทางด้านสังคมจะนำมาใช้เป็นเพียงเครื่องมือ ไม่ใช่เป็นอุดมการณ์ แต่มีความเชื่อทางศาสนาเป็นอุดมการณ์หรือจุดยืน"

บำรุง บุญปัญญา (ม.ป.ป., อ้างถึงใน ฉัตรทิพย์ นาถสุภา 2534 : 210-213) มีสาระสำคัญ 3 ประการ คือ

1. เรื่องวัฒนธรรมสองกระแส บำรุงเริ่มมีความคิดว่ามีวัฒนธรรมอยู่สองกระแส ตั้งแต่ พ.ศ. 2521 กระแสหนึ่งเรียกว่า "วัฒนธรรมชาวบ้าน" อีกกระแสหนึ่งคือ "วัฒนธรรมทุนนิยม" วัฒนธรรมชาวบ้านมีความเป็นอิสระจากวัฒนธรรมของคนชั้นกลางและของคนชั้นสูง สัมพันธ์กับวิถีชีวิตที่ผูกพันอยู่กับธรรมชาติ อยู่กับการใช้แรงงานและชุมชนเครือญาติ ชุมชนหมู่บ้านมีระบบความเชื่อและวิถีการพัฒนาที่เป็นอิสระของตัวเอง แต่แนวคิดพัฒนาการเศรษฐกิจที่ประเทศไทยยึดถืออยู่นั้นเป็นแนวความคิดที่มาจากภายนอกประเทศซึ่งประสานเข้ากับอำนาจรัฐในประเทศ เป็นแนวพัฒนาแบบทุนนิยม "เพื่อสนองความต้องการของฝรั่งทั้งสิ้น เราเป็นฝ่ายเสียประโยชน์จากการพัฒนา...ยิ่งพัฒนายิ่งจนลง พวกที่ร่ำรวยขึ้นนอกจากฝรั่งแล้ว ก็คือพวกที่หาภินกับฝรั่ง ซึ่งก็มีจำนวนน้อย" คนจำนวนน้อยนี้คือ "คนกรุงเป็นพวกผู้คิดเงินแดง พวกตามกันฝรั่ง"

2. เรื่องพึ่งตัวเอง เริ่มจากเป็นตัวของตัวเองในทางความคิด มองเห็นเอกลักษณ์แห่งตัวเอง "การได้สำนึกที่จะเป็นตัวของตัวเองเป็นสำนึกที่จะบอกได้ว่า 'ไอ้การที่คนมาให้เราปลูกไอนั้นปลูกไอนี้ จุดมุ่งหมายของเขาอยู่ที่เขาเพียงมาขี้มแรงงานของเรา กิจกรรมที่เราทำอยู่นี้หลักใหญ่ก็เพื่อผลประโยชน์ของคนอื่นเท่านั้น อันเป็นการยอมรับเป้าหมายเศรษฐกิจแห่งชาติมาทำลายเศรษฐกิจชุมชน' ชาวบ้านควร 'ทำแต่พอกิน' เป็นหลัก ทำการผลิตในขนาดที่เหมาะสม ใช้แรงงานในครอบครัวเป็นหลัก" สลัดพันธนาการแห่งการพึ่งพา พันธนาการแห่งระบบตลาด กลับไปสู่การพึ่งตัวเองให้ได้" แม้ ณ ระดับประเทศก็ควรมีนโยบายพึ่งตัวเองภายในประเทศด้วยเหมือนกัน คือเปลี่ยนวัตถุประสงค์จากการผลิตเพื่อส่งออกเป็น "การผลิตให้ทุกคนได้มีกินมิใช่...แล้วค่อยเอาส่วนที่เหลือส่งออก"

คนชั้นกลางมีหน้าที่แลกเปลี่ยนวัฒนธรรมกับชาวบ้าน ไม่ใช่ไปชี้สั่งหรือครอบงำชาวบ้านทางความคิด ในทัศนะของบำรุงคนชั้นกลางมีหน้าที่ 3 ประการ คือ 1) นำวัฒนธรรมความรู้ และระบบคิดของชาวบ้านมาเผยแพร่ในหมู่คนชั้นกลางให้มากขึ้นในสังคม 2) นำเอาทรัพยากรในสังคมเมืองไปให้ชนบทมากขึ้น และ 3) คัดค้านการบีบบังคับของรัฐที่กระทำต่อหมู่บ้าน เพราะฉะนั้นในความคิดของบำรุง ระบบในอุดมคติคือระบบที่ประสานคนชั้นกลางหรือกระฎุมพีกับชาวบ้าน "เรา...ไม่ปฏิเสธแนวคิดคนชั้นกลาง แต่ว่าคนชั้นกลางก็ไม่ควรปฏิเสธแนวคิดซึ่งเป็นอิสระของชาวบ้านว่าเขาอยู่ด้วย"

อภิชาติ ทองอยู่ เน้นลักษณะคุณค่าทางจริยธรรมของวัฒนธรรมพื้นบ้าน มากกว่าการเสนอให้ต่อต้านวัฒนธรรมของรัฐและของระบบทุนนิยม อภิชาติมีความเห็นเช่นเดียวกับบำรุงว่ามีวัฒนธรรมสองกระแส ชาวบ้านมีวัฒนธรรมอันเป็นอิสระของเขาเองมาแต่โบราณกาล เรียกว่า "วิถีแห่งหมู่บ้าน" และวัฒนธรรมนี้ยังคงดำรงอยู่ในปัจจุบันในสถาบันหมู่บ้าน เขาพยายามพิสูจน์ว่า "วิถีแห่งหมู่บ้าน" ยังดำรงอยู่โดยเปรียบเทียบให้เห็นว่ามนุษย์เราอาจมีพฤติกรรมบางอย่างโดยที่ใน

ใจจริงมิได้นิยมสิ่งนั้น เหมือนกับชาวบ้านที่ต้องรับระบบทุนนิยม แต่ใจจริงๆ เขาต่อต้าน อภิชาติสรุปว่าชาวบ้าน “อยากสะดวกสบายแบบปัจจุบัน แต่อยากให้สภาพวัฒนธรรมการดำรงอยู่ของชีวิตและสังคมเป็นแบบเก่าที่มีศีลธรรมมีคุณธรรมและ เอื้ออารีต่อกัน” อภิชาติไม่เห็นด้วยที่นักวิชาการบางคนเห็นว่า ในหมู่บ้านกระบวนการแบ่งแยกชนชั้นดำเนินไปถึงขั้นที่สมาชิกขัดแย้งกันและสมาชิกที่ร่ำรวยกลายเป็นส่วนหนึ่งของระบบภายนอก จนทำให้หมู่บ้านไปไม่รักษาความเป็นระบบในตัวเองไว้ได้แล้ว

ในทัศนะของอภิชาติคือ การสืบทอดวัฒนธรรมชุมชนอันดีงาม ให้ชาวบ้านค้นหาทางออกในงานพัฒนาด้วย “ตนเอง” อภิชาติชาวสรุปทางแก้ปัญหาของหมู่บ้านไว้ว่า “ด้านหนึ่งพวกเขาจะต้องฟื้นฟูทางจิตใจและถ่ายทอดความดีงามสู่คนรุ่นหนุ่มสาวและเขาชนต่อไป อีกด้านหนึ่งเขาจะต้องพึ่งตนเองในการดำรงชีวิตให้มากขึ้นภายใต้เงื่อนไขที่ทำได้”

ประเวศ วะสี สรุปได้ 3 ประการคือ

1. ต่อต้านรัฐ รัฐหรือระบบราชการไม่เข้าใจชุมชนชนบท รัฐไทยออกกฎระเบียบมากมาย กฎระเบียบเหล่านี้มีดประเทศ ทำให้เป็นอัมพาต เป็นอุปสรรคต่อการริเริ่มใหม่ๆ ปิดกั้นประชาธิปไตยและการมีส่วนร่วมของประชาชน ประเทศไทยเป็นประเทศราชการมากเกินไปอะไรๆ ก็ต้องให้ “ทางราชการรับรอง” จึงจะถือว่าใช้ได้

2. ส่งเสริมชุมชน องค์การที่ต่อต้านรัฐอย่างมีพลังที่สุดมาแต่โบราณกาลคือชุมชน ในทัศนะของประเวศควรส่งเสริมให้ชุมชนชนบทมีความเข้มแข็ง คือมีเบญจขันธ์ อันได้แก่ (ก) จิตใจที่มีธรรมะ ขยันหมั่นเพียรและสันโดษ (ข) แบบแผนการผลิตเป็นแบบผลิตเพื่อกินเองเป็นเกษตรกรรมผสมผสาน (ค) สมดุลกับธรรมชาติแวดล้อม (ง) พึ่งตนเองทางเศรษฐกิจ ไม่ต้องพึ่งพาภายนอก (จ) มีชีวิตชุมชน มีสถาบันครอบครัวและวัดและวัฒนธรรมชุมชนแห่งการช่วยเหลือพึ่งพากัน ชุมชนชนบทจะพัฒนาความรู้ความสามารถจากความรู้เดิมที่เรียกว่าภูมิปัญญาชาวบ้านหรือปรีชาญาณ ท้องถิ่นผสมเข้ากับวิชาการสากล การผสมและเชื่อมโยงวัฒนธรรมชุมชนเข้ากับวัฒนธรรมสากลเป็น “กลวิธีที่สำคัญในการพัฒนาอย่างสมดุลและมีประสิทธิภาพ”

3. ให้มีศาสนธรรม โดยเฉพาะพุทธศาสนาในการพัฒนา คือการพัฒนาที่สมบูรณ์ต้องพัฒนาทั้งทางจิตใจและสิ่งแวดล้อมควบคู่กันไป มีคุณธรรมและจริยธรรมเป็นฐานที่แน่นอนหาประเวศเสนอให้ ชุมชนรับศาสนาเป็นองค์ประกอบในวัฒนธรรม สร้างเป็นชุมชนธรรมนิยามหมายความว่าประเวศนำเอาศาสนาพุทธซึ่งเดิมเป็นวัฒนธรรมของรัฐมาตีความใหม่ แล้วให้ทำหน้าที่รักษาความรักใคร่ปรองดองในชุมชนและในสังคม ใช้ฉันทสมาธิชุมชน เพื่อให้ชุมชนมีเอกลักษณ์มีความเข้มแข็ง ซึ่งเท่ากับต่อต้านรัฐไปในตัว วัฒนธรรมชุมชนของประเวศจึงเป็นวัฒนธรรมของหมู่บ้านบวกด้วยศาสนาพุทธ

3.4 ที่มาของแนวคิดวัฒนธรรมชุมชน

แนวคิดวัฒนธรรมมีที่มาจากปัจจัยภายนอกและภายในประเทศ คือเป็นแนวคิดที่เฟื่องฟูขึ้นเพราะลักษณะสากลและลักษณะเฉพาะของสังคมไทย

ในแง่ปัจจัยภายนอกประเทศ แนวคิดวัฒนธรรมชุมชนเกิดจาก (1) การเปลี่ยนแปลงในการอธิบายคำสอนของศาสนาคริสต์อันเป็นผลจากการประชุมวาติกันที่ 2 (2505-2508) และ (2) การเพิ่มของการให้ความช่วยเหลือระหว่างประเทศผ่านทางองค์กรพัฒนาเอกชน (Non-Governmental Organization หรือ NGO)

ในแง่ปัจจัยภายในประเทศ แนวคิดวัฒนธรรมชุมชนเกิดจาก (1) การคุกคามของระบบทุนนิยมต่อชุมชนหมู่บ้าน แนวโน้มการสลายตัวของชุมชนขณะที่วัฒนธรรมแห่งชุมชนยังคงเข้มแข็งอยู่ และ (2) การตื่นตัวของปัญญาชนและผู้มีการศึกษาต่อการมีส่วนร่วมในทางการเมืองของประเทศ รวมทั้งการพัฒนาระบอบประชาธิปไตยหลังการเปลี่ยนแปลง 14 ตุลาคม พ.ศ. 2516

โดยสรุป วัฒนธรรมชุมชนย่อมเกิดจากสิ่งที่มีมนุษย์สร้างขึ้นมาเองในชุมชน มีการแบ่งปันกัน พึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน แลกเปลี่ยนแนวความคิดซึ่งกัน ซึ่งสิ่งเหล่านี้สามารถจะนำพาประชากรในชุมชน ไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืนได้โดยไม่ต้องพึ่งพาต่อคนภายนอก สามารถสร้างวัฒนธรรมใหม่ขึ้นมา นำไปสู่การเปลี่ยนแปลงที่ให้ทันต่อการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ โดยการพัฒนาด้านในชุมชนตนเอง รักษาสิ่งแวดล้อม นำทรัพยากรในชุมชนที่มีอยู่มาทำให้เกิดประโยชน์มากที่สุด สามารถสร้างอาชีพให้แก่ประชากรในชุมชนได้โดยไม่ต้องมีการย้ายถิ่นที่อยู่ โดยให้ประชากรทุกคน ทุกหมู่บ้านมีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมต่างๆ ร่วมแสดงความคิดเห็น ช่วยกันแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นเพื่อนำไปสู่ชุมชนที่เข้มแข็งต่อไป โดยดำเนินตามวิถีชีวิตที่เป็นอยู่โดยการพึ่งพาซึ่งกันและกันในชุมชนของตนเอง

4. แนวคิดเกี่ยวกับวิถีชีวิต

มโนทัศน์เกี่ยวกับคำว่า "วิถีชีวิต"

คำว่า "วิถีชีวิต" ได้มีผู้กล่าวไว้ในงานเขียนต่างๆ มากมาย ส่วนใหญ่จะเป็นงานเขียนที่เกี่ยวกับทางสังคม และวัฒนธรรม และมีการให้นิยามความหมายแตกต่างกันบ้าง ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับจุดประสงค์และบริบทของการศึกษานั้น ในการศึกษาครั้งนี้จึงประมวลความหมายของ "วิถีชีวิต" ได้ดังนี้

"วิถีชีวิต" คือ แบบแผนในการดำเนินชีวิต (สนธิ สมัครการ 2538 : 4) และในการดำรงชีวิต (Way of life) ของคนแต่ละกลุ่มแต่ละสังคม การดำเนินชีวิตของคนแต่ละกลุ่มหรือสังคมมีหลายด้านด้วยกัน เช่น การคบหาสมาคมกัน การรักและการแต่งงานกัน การทำมาหากิน การ

ทำงานส่วนรวมร่วมกัน การตัดสินใจในปัญหาส่วนรวมร่วมกัน การถ่ายทอดความรู้สึกนึกคิดให้แก่กัน การรักษาสุขภาพอนามัย ความเชื่อในสิ่งต่างๆ การสร้างที่อยู่อาศัย รวมทั้งการพักผ่อนหย่อนใจ สร้างสรรค์สิ่งสวยงามไปเพราะ หากความบันเทิงร่วมกัน (ประเสริฐ แยมกลิ่นฟูง 2539 : 102) ตลอดจนความคิดและลักษณะนิสัย สิ่งเหล่านี้รวมเป็นวิถีชีวิตของคนในแต่ละสังคม โดยมีตัวที่บ่งชี้วิถีชีวิตได้แก่ ความคิด ค่านิยม ความเชื่อ วรรณกรรม ศาสนาและปรัชญา ของสมาชิกในสังคม (Thomas and Anderson 1972 : 41, อ้างถึงใน เนาวรัตน์ ชิโนภาส 2542)

นักสังคมวิทยาส่วนมากจะแบ่งบรรทัดฐานทางสังคมออกเป็น 3 ประเภท คือ วิถีชาวบ้าน จารีต และกฎหมาย โดยอธิบายวิถีชาวบ้าน (Folkways) ว่าเป็นมโนภาพที่ William G. Sumner (1970) เป็นผู้สร้างขึ้นจากหนังสือที่มีชื่อของเขาชื่อว่า "Folkways"

วิถีชาวบ้านคือบรรทัดฐานทางสังคมประเภทที่มีความสำคัญน้อยในสังคม ทั้งนี้เพราะการทำผิดวิถีชาวบ้านจะมีผลกระทบต่อสังคมโดยส่วนรวมน้อย วิถีชาวบ้านตามความหมายของ Sumner หมายถึง พฤติกรรมที่คาดหวังว่าปัจเจกชนจะทำหรือไม่ทำอะไรในสถานการณ์ต่างๆ ประจำวัน

แม้วิถีชาวบ้านจะเป็นบรรทัดฐานทางสังคมที่สำคัญน้อย แต่มันมีประโยชน์มากสำหรับคนจำนวนมากที่อยู่ในสังคมเดียวกัน ในแต่ละวันคนเหล่านั้นสามารถดำเนินชีวิตของตัวเองได้และมีการกระทำทางสังคมต่อกัน ได้ก็เพราะมีวิถีชาวบ้านเป็นแนวทางในการปฏิบัติต่อกัน วิถีชาวบ้านจึงเป็นพฤติกรรมที่มีขอบข่ายกว้างขวาง ครอบคลุมพฤติกรรมด้านต่างๆ ของสังคมไว้เกือบหมด เช่น การแต่งกาย การพูดจาปราศรัยกัน การปฏิบัติต่อกันระหว่างผู้ใหญ่ผู้น้อยและ มารยาททางสังคมต่างๆ เป็นต้น

วิถีชาวบ้านเป็นบรรทัดฐานที่เราต้องปฏิบัติตามเพราะมันเป็นความเคยชินที่ต้องทำอย่างนั้น การปฏิบัติตามวิถีชาวบ้านไม่ได้ถูกบังคับโดยกฎหมายหรือหน่วยที่ตั้งขึ้นโดยเฉพาะโดยรัฐบาล ไม่มีกฎหมายใดบังคับให้เรานอนบนที่นอน กินอาหารตอนเช้า ใส่รองเท้า เช่นชื่อในจดหมาย กินน้ำพริกปลาทุ ต้มน้ำจากแก้ว กินข้าวด้วยช้อน กล่าวคำว่า "สวัสดี" เมื่อพบกัน เราทำสิ่งต่างๆ เหล่านี้และอีกหลายสิ่งทีคล้ายๆ กันนี้ได้โดยไม่ได้คิดเลยเพราะเราทำจนเป็นนิสัยเป็นความเคยชิน สิ่งเหล่านี้เป็นวิถีชาวบ้านในสังคมเรา สังคมอื่นอาจมีวิถีชาวบ้านแตกต่างไปจากของเราจึงทำให้วัฒนธรรมแตกต่างกันไป

ลักษณะทั่วไปของวิถีชาวบ้าน

วิถีชาวบ้านเกิดขึ้นเองโดยไม่ได้วางแผนไว้ล่วงหน้า เกิดจากการที่ในตอนแรกๆ มีการทดลองพฤติกรรมหลายประเภท ในที่สุดคนจำนวนมากเห็นว่าแบบแผนพฤติกรรมนั้นๆ เหมาะสม

กับสถานการณ์นั้นๆ และยอมรับพฤติกรรมเหล่านั้น พฤติกรรมนั้นจึงกลายเป็นนิสัยหรือความเคยชินเมื่อคนจำนวนมากเห็นว่าเหมาะสม วิถีชาวบ้านนั้นๆ จะกลายเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมไป

เมื่อวิถีชาวบ้านไม่ได้เกิดจากการวางแผนไว้ล่วงหน้า จึงบอกที่มาของวิถีชาวบ้านแต่ละอย่างไม่ได้ ไม่มีใครบอกได้ว่าวิถีชาวบ้านแต่ละอย่างเกิดขึ้นเมื่อไหร่ เช่น การแต่งกายด้วยสีดำในงานศพ การรณรงค์ในพิธีแต่งงานหรืองานศพ ยิ่งกว่านั้น พฤติกรรมของวิถีชาวบ้านแต่ละอย่างจะถูกคาดหวังไว้ไม่เท่ากัน เช่น ในสังคมไทยผู้หญิงถูกคาดหวังให้ประพฤติตัวเรียบร้อยโดยเฉพาะในเรื่องการพูดจา และความสัมพันธ์ทางเพศ วิถีชาวบ้านมักจะค่อนข้างถาวรอยู่ได้นาน แต่บางอย่างอาจสูญหายไปได้

วิถีชาวบ้านมีหน้าที่สำคัญในการกำหนดพฤติกรรมมนุษย์อยู่ไม่น้อย วิถีชาวบ้านจะกระตุ้นให้เกิดพฤติกรรมบางอย่างหรือกระตุ้นไม่ให้มีพฤติกรรมบางอย่าง ซึ่งมีผลทำให้ปัจเจกชนต้องทำตาม

โดยสรุป วิถีชีวิต คือ แบบแผนการดำเนินชีวิตของชาวบ้านในชุมชนแต่ละชุมชนที่มีความแตกต่างกัน โดยขึ้นอยู่กับประเพณี วัฒนธรรมในสังคมนั้นๆ โดยประชากรในชุมชนจะเป็นผู้กำหนดวิถีทางการดำเนินชีวิตและมีการสืบทอดต่อกันมาเป็นรุ่นๆ ตั้งแต่รุ่นปู่ย่า ตายาย พ่อแม่ พฤติกรรมต่างๆ จะมีการสืบทอดกันมา แต่จากการเปลี่ยนแปลงในเศรษฐกิจ สังคม และการเมืองได้มีการเปลี่ยนแปลงเข้ามาสู่สังคมมากมาย การดำเนินชีวิตของชาวบ้านอาจจะมีการเปลี่ยนแปลงจากเดิมไปสู่สิ่งใหม่ๆ ที่เข้ามาเปลี่ยนแปลงชุมชน ทำให้การดำเนินชีวิตของชุมชนแต่ละท้องถิ่นมีการเปลี่ยนแปลงจากเดิมไปอย่างมากมาย

5. ประวัติศาสตร์ของอาชีพลูกหาบ

จากการศึกษาไม่มีหลักฐานปรากฏชัดเจนว่าลูกหาบเกิดขึ้น พ.ศ.ใด แต่จากหลักฐานการศึกษาของ วรินทร์ วรินทร์เวช (2549 : 124-125) ที่ได้ทำการศึกษาประวัติศาสตร์ลูกหาบไว้ซึ่งเป็นการศึกษาอย่างกว้างๆ ซึ่ให้เห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างระบบนายพรานกับระบบลูกหาบที่มีความสอดคล้องกันตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน และเป็นการศึกษาที่ละเอียดที่สุดเท่าที่ผู้ศึกษาได้ศึกษามา โดยผู้นำทางในสมัยนั้น เป็นพรานล่าสัตว์ สามารถรู้เส้นทางเดินป่าบริเวณดอยหลวงเชียงดาวได้ดี หลังจากนั้นก็มีการขึ้นไปท่องเที่ยวกันอย่างต่อเนื่อง แต่ไม่มากนักจนกระทั่งปี พ.ศ. 2523 นักท่องเที่ยวเริ่มมากขึ้น ผู้นำทางจึงเริ่มมีเพิ่มขึ้น

ดังนั้นผู้ศึกษาจึงมีความประสงค์ที่จะศึกษาเรื่องของความเป็นลูกหาบให้ละเอียดขึ้นกว่างานชิ้นก่อนๆ ประกอบกับธุรกิจลูกหาบเป็นธุรกิจที่มีความน่าสนใจ แต่ยังขาดการศึกษาวิจัยอย่างเป็นระบบ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาวิถีชีวิตความเป็นอยู่การพัฒนาการของลูกหาบ การเข้าสู่

ระบบของการเป็นลูกหาบ การเปลี่ยนแปลงทางด้านเศรษฐกิจ สังคม และการเมือง เข้ามามีส่วนเกี่ยวข้อง และก่อให้เกิดปัญหาและอุปสรรคต่อการประกอบอาชีพลูกหาบ เพื่อใช้เป็นพื้นฐานการศึกษาในแง่มุมอื่นๆ อีกต่อไป

รูปแบบการท่องเที่ยวในสมัยก่อน มีลักษณะคล้ายกับปัจจุบัน คือมีการจ้างลูกหาบ และผู้นำทางจากชาวบ้าน การท่องเที่ยวในช่วงแรกๆ ที่มีการท่องเที่ยวจะเป็นไปโดยไม่มีข้อตกลงหรือกติกาใดๆ ใครก็สามารถขึ้นไปได้

ในช่วงแรก ประมาณ ปี พ.ศ. 2516 เป็นการนำเที่ยวแก่ชาวต่างชาติ และนักศึกษาไทยโดยลุงป้อม (เสียชีวิตแล้ว) และลุงควาย (ยังมีชีวิตอยู่) เป็นผู้นำทางหลัก โดยเดินขึ้นทางบ้านถ้ำ ถึงบริเวณป่าคูกป่าห้วย พักแรมคืน และเดินทางต่อถึงกิ่วลม และอ่างสลุง พักแรมบริเวณอ่างสลุง หรืออีกเส้นทางหนึ่งคือ เริ่มต้นเดินทาง จากบ้านแม่แว่นหน้าห้วยชัน ปัจจุบัน คือหน่วยพิทักษ์ป่าขุนห้วย แม่กอก เดินไปตามเส้นทางผ่านบานตูปแม่แว่น ปัจจุบัน คือบริเวณดงท้อ จากนั้นเดินทางต่อถึงกิ่วป่าคา ดงเย็น อ่างสลุง และพักแรมบริเวณอ่างสลุง ทางแยกไปกิ่วลม โดยได้ค่าจ้างประมาณวันละ 100 บาทต่อคน สำหรับผู้นำทาง ส่วนลูกหาบ วันละ 50 บาท ต่อคน

หลังจากตั้งเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าเชียงดาว การท่องเที่ยวดอยหลวงเชียงดาวยังมีอยู่อย่างต่อเนื่อง ช่วงปี พ.ศ. 2530 ลูกหาบได้ค่าจ้าง 100 บาท ผู้นำทางได้ค่าจ้าง 150 บาทต่อวัน ต่อคน เส้นทางท่องเที่ยวจะเริ่มต้นที่บ้านถ้ำ ซึ่งเป็นจุดที่ติดต่อผู้นำทาง และลูกหาบ เดินขึ้นดอยตามเส้นทางเหมือนช่วงแรก คือมี 3 เส้นทาง คือ หน้าถ้ำ บ้านแม่แว่นหน้าห้วยชัน และบ้านนาเลา โดยมีล่อชนสัมภาระ แต่ระยะหลังใช้ล่อไม่สะดวก จึงใช้คนเป็นลูกหาบ นักท่องเที่ยวขึ้นไปดูต้นฝืน และเพื่อพิชิตความสูงอันดับสามของประเทศ ยังไม่รู้จักพรรณพืชกิ่งอัลไพน์มากนัก เมื่อมีการนำผลการศึกษาพรรณพืชบริเวณดอยหลวงเชียงดาวไปเผยแพร่ ยิ่งทำให้มีนักท่องเที่ยวเพิ่มมากขึ้น จนมีผู้นำเที่ยวและลูกหาบ ซึ่งอาศัยอยู่ที่บ้านถ้ำเพิ่มขึ้น

โดยตำบลเชียงดาว อำเภอเชียงดาว จังหวัดเชียงใหม่ ประกอบด้วยจำนวนหมู่บ้าน 16 หมู่บ้าน ดังนี้

หมู่ที่ 1	บ้านทุ่งละคร	หมู่ที่ 9	บ้านทุ่งหลุก
หมู่ที่ 2	บ้านดอน	หมู่ที่ 10	บ้านนาเลา
หมู่ที่ 3	บ้านม่วงซ่อง	หมู่ที่ 11	บ้านแม่เตาะ
หมู่ที่ 4	บ้านวังจ้อม	หมู่ที่ 12	บ้านโรงวัว
หมู่ที่ 5	บ้านถ้ำ	หมู่ที่ 13	บ้านทุ่งดินแดง
หมู่ที่ 6	บ้านเชียงดาว	หมู่ที่ 14	บ้านหัวทุ่ง
หมู่ที่ 7	บ้านดง	หมู่ที่ 15	บ้านศรีสะอาด

6. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

วารินทร์ วรินทร์เวช (2549) ได้เสนอไว้ในการศึกษาเรื่อง การศึกษารูปแบบการท่องเที่ยวนิเวศที่เหมาะสมในเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าดอยเชียงดาว อำเภอเชียงดาว จังหวัดเชียงใหม่ ไว้ว่า บริบทของพื้นที่เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าเชียงดาวและชุมชนในพื้นที่เป้าหมายมีลักษณะเฉพาะพิเศษที่แตกต่างจากสถานที่ท่องเที่ยวทั่วไป มีเอกลักษณ์ทางประวัติศาสตร์ ธรรมชาติที่โดดเด่น มีพันธุ์พืชและสัตว์ป่าหายาก บางชนิดพบได้ทีเดียวในโลก สิ่งเหล่านี้เป็นที่ดึงดูดใจของกลุ่มนักท่องเที่ยว ที่เข้าไปเยี่ยมชม ศึกษาธรรมชาติ กระบวนการจัดการท่องเที่ยวนิเวศโดยการร่วมมือกันของชุมชน เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า และนักวิชาการ จึงเกิดขึ้นได้ โดยการใช้ศักยภาพของทรัพยากรการท่องเที่ยว ศักยภาพของคนในท้องถิ่น ตลอดจนความสัมพันธ์ของคนในชุมชนที่มีส่วนร่วมในการออกแบบจัดการท่องเที่ยวร่วมกัน ก่อให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ร่วมกัน แบ่งบทบาทและหน้าที่ เพื่อเพิ่มความรู้และพัฒนาทักษะในการบริหารจัดการท่องเที่ยว ซึ่งได้สร้างความสัมพันธ์ที่ระดับชุมชนและภาครัฐ ตลอดจน ได้มีส่วนสนับสนุนให้ชุมชนมีความเข้มแข็งทั้งในด้านสังคมและเศรษฐกิจ อันก่อให้เกิดความยั่งยืนในการพัฒนาตนเอง

สมบุญ มีบุญ (2543) ได้เสนอไว้ในการศึกษา เรื่อง การเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตของชุมชนเมืองทางด้านสังคม เศรษฐกิจ การเมืองและการศึกษา ไว้ว่า ชุมชนเมืองในปัจจุบันได้กลายเป็นชุมชนที่ไม่สามารถพึ่งพิงตนเองได้ในทางเศรษฐกิจเหมือนในอดีตที่ผ่านมา คนในชุมชนส่วนใหญ่อยู่ในภาคการเกษตร ที่ผลิตเพื่อการบริโภคภายในครอบครัวและชุมชนเป็นหลัก แต่ปัจจุบันการผลิตในชุมชนเมือง เป็นการผลิตตามความต้องการของตลาดภายนอกที่เป็นผู้กำหนดราคารามาตรฐาน รูปแบบของสินค้า ต้องพึ่งพิงตลาดภายนอกชุมชน ขณะเดียวกันสมาชิกในชุมชนเกือบทั้งหมดละทิ้งวิถีชีวิตดั้งเดิมที่เคยปฏิบัติสืบทอดกันมา หันมาแสวงหาวิถีชีวิตแบบสังคมเมือง ที่เลียนแบบมาจากสังคมตะวันตกมากขึ้น ใช้ความเจริญทางวัตถุมาเป็นตัวชี้วัดสถานะทางสังคมมากขึ้น

สรุป

ความยากจน ไม่เพียงแต่มองความยากจนในเรื่องรายได้เพียงอย่างเดียวเท่านั้น แต่ ความยากจนนั้นยังรวมถึงการขาดปัจจัยในหลายๆ ด้าน ไม่ว่าจะเป็นด้านเครื่องอุปโภคบริโภคไม่พอแก่การยังชีพ การเข้าถึงบริการต่างๆ ของภาครัฐ การมีสุขภาพอนามัยที่ดี การมีการศึกษาที่ดี มีที่ดินทำกินเป็นของตนเอง มีที่อยู่อาศัย การเข้าถึงงาน เป็นต้น ซึ่งความยากจนในปัจจุบันจากวิถีการดำเนินชีวิตที่เปลี่ยนแปลงไปเป็นระบบเศรษฐกิจ เป็นไปตามกลไกของตลาด โดยทุกคนต้องทำงานหาเงิน

เพื่อใช้เงินซื้อปัจจัยพื้นฐานในการดำรงชีวิต หากสถานะเศรษฐกิจในสังคมดีขึ้นประชาชนในประเทศก็พอจะมีเงินเพื่อยังชีพต่อไป แต่เชื่อว่าจะสามารถยังชีพได้ตลอดไปเพราะความผันผวนของเศรษฐกิจในประเทศ รวมทั้งในระดับโลก โดยเฉพาะสังคมในชนบทยังขาดปัจจัยในหลายๆ ด้านที่หน่วยงานภาครัฐยังเข้าไม่ถึงความต้องการของประชากรในประเทศ ทำให้มีการย้ายถิ่นฐานของประชากรเพิ่มมากขึ้นทุกปีเพื่อเข้าสู่เมืองมาหางานทำ ปัญหาต่างๆ ย่อมตามมาอีกมากมายด้วยเหตุนี้จึงเห็นว่าความยากจนนั้นครอบคลุมความขัดสน ทั้งในด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมืองและวัฒนธรรม

การเปลี่ยนแปลงทางด้านเศรษฐกิจย่อมส่งผลกระทบต่อการเปลี่ยนแปลงทางด้านสังคมและการเมือง ประเทศไทยเดิมเป็นประเทศเกษตรกรรม เมื่อมีการเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้นทุกสิ่งทุกอย่างไม่ว่าจะประชากรในเมืองหรือในชนบทย่อมมีการเปลี่ยนแปลงตามมา จากเมืองเกษตรกรรมกลายเป็นเมืองอุตสาหกรรม ในโลกปัจจุบันกระแสของระบบเทคโนโลยีสารสนเทศได้เข้ามามีบทบาทอย่างมากโดยเฉพาะสังคมในเมือง และยังแพร่ขยายวงกว้างไปยังสังคมในชนบท ทำให้ความต้องการไม่มีที่สิ้นสุด ส่งผลให้การเปลี่ยนแปลงในสังคมจากการอยู่อย่างเรียบง่าย เกิดการขวนขวายเพื่อจะให้ได้สิ่งอำนวยความสะดวกที่เกินแก่ความต้องการในชีวิตประจำวันตามมากมาย ทำให้เกิดการกู้ยืมเงิน มีหนี้สินมากมาย คนเคยมีที่ดินทำกินกลับต้องขายที่ดินเพื่อหาซื้อสิ่งอำนวยความสะดวกให้แก่ตนเอง เมื่อไม่มีที่ดินทำกินประชากรเคลื่อนย้ายจากสังคมชนบทเข้าสู่เมืองเพื่อหางาน ส่งผลให้เกิดความแออัดเกิดขึ้นในสังคมเมือง ดังนั้นรัฐบาลควรมุ่งเน้นในด้านการพัฒนาชนบทเพื่อให้ประชากรในชนบทมีงานทำเพิ่มมากขึ้น โดยให้ประชากรสามารถเข้าถึงใน ทุกๆ ด้านของรัฐบาล ให้การอบรม ชี้นำ ส่งเสริมอาชีพ ฯลฯ ซึ่งจะนำไปสู่วัฒนธรรมในรูปแบบใหม่ที่ประชากรสามารถพึ่งตนเองได้

ดังนั้น วัฒนธรรมชุมชนจึงมีส่วนสำคัญอย่างยิ่ง วัฒนธรรมย่อมเกิดจากสิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้นมาเองในชุมชน มีการแบ่งปันกัน พึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน แลกเปลี่ยนแนวความคิดซึ่งกัน ซึ่งสิ่งเหล่านี้สามารถจะนำพาประชากรในชุมชนไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืนได้โดยไม่ต้องพึ่งพาต่อคนภายนอก สามารถสร้างวัฒนธรรมใหม่ขึ้นมา นำไปสู่การเปลี่ยนแปลงที่ทันต่อการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ โดยการพัฒนาคอนในชุมชนตนเอง รักษาสิ่งแวดล้อม นำทรัพยากรในชุมชนที่มีอยู่มาทำให้เกิดประโยชน์มากที่สุด สามารถสร้างอาชีพให้แก่ประชากรในชุมชนได้โดยไม่ต้องมีการย้ายถิ่นที่อยู่ โดยให้ประชากรทุกคน ทุกหมู่บ้านมีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมต่างๆ ร่วมแสดงความคิดเห็น ช่วยกันแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นเพื่อนำไปสู่ชุมชนที่เข้มแข็งต่อไป โดยดำเนินตามวิถีชีวิตที่เป็นอยู่ โดยการพึ่งพาซึ่งกันและกันในชุมชนของตนเอง

วิถีชีวิต คือแบบแผนการดำเนินชีวิตของชาวบ้านในชุมชนแต่ละชุมชนที่มีความแตกต่างกัน โดยขึ้นอยู่กับประเพณี วัฒนธรรมในสังคมนั้นๆ โดยประชากรในชุมชนจะเป็นผู้กำหนดวิถีทางการดำเนินชีวิตและมีการสืบทอดต่อกันมาเป็นรุ่นๆ ตั้งแต่รุ่นปู่ย่า ตายาย พ่อแม่ พฤติกรรมต่างๆ จะมีการสืบทอดกันมา แต่จากการเปลี่ยนแปลงในเศรษฐกิจ สังคม และการเมือง ได้มีการเปลี่ยนแปลงเข้ามาสู่สังคมมากมาย การดำเนินชีวิตของชาวบ้านอาจจะมีการเปลี่ยนแปลงจากเดิมไปสู่สิ่งใหม่ๆ ที่เข้ามาเปลี่ยนแปลงชุมชน ทำให้การดำเนินชีวิตของชุมชนแต่ละท้องถิ่นมีการเปลี่ยนแปลงจากเดิมไปอย่างมากมาย

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

บทที่ 3

วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษาเรื่อง วิถีชีวิตลูกหาบ : คอยหลวงเชียงดาว จังหวัดเชียงใหม่ โดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative research) ดังนั้น เพื่อให้การได้มาซึ่งข้อมูลและการวิเคราะห์ข้อมูลเป็นไปด้วยความเรียบร้อยครบถ้วนสมบูรณ์และสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ในการศึกษา ผู้ศึกษาได้กำหนดระเบียบวิธีวิจัยไว้ดังต่อไปนี้

วิธีการวิจัย

1. การศึกษาวิเคราะห์เอกสาร (Documentary Research) ซึ่งเป็นวิธีการเก็บข้อมูลจากเอกสาร สิ่งพิมพ์ วารสาร ทั้งที่เป็นทฤษฎี แนวคิด ที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตของลูกหาบ ในประเด็นของกระบวนการเข้ามาสู่อาชีพลูกหาบ รูปแบบการใช้ชีวิตของลูกหาบ รวมถึงปัญหาและอุปสรรคในการประกอบอาชีพลูกหาบที่อาศัยอยู่ในพื้นที่หมู่ที่ 5 บ้านถ้ำ ตำบลเชียงดาว อำเภอเชียงดาว จังหวัดเชียงใหม่
2. การสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (In-depth interview) จากประชากรผู้ประกอบอาชีพลูกหาบที่อาศัยอยู่ในพื้นที่หมู่ที่ 5 บ้านถ้ำ ตำบลเชียงดาว อำเภอเชียงดาว จังหวัดเชียงใหม่ ดังนั้น เพื่อให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์ดังกล่าว จึงต้องมีการสัมภาษณ์แบบเจาะลึกในกลุ่มของลูกหาบที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ดังกล่าว

หลักเกณฑ์การเลือกพื้นที่ในการศึกษา

งานวิจัยชิ้นนี้มุ่งเน้นศึกษาพื้นที่ชุมชนของอำเภอเชียงดาว ในประเด็นเรื่องวิถีชีวิตของลูกหาบ เนื่องจากอำเภอเชียงดาวเป็นที่ตั้งของเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าเชียงดาว ซึ่งมีคอยหลวงเชียงดาวเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศ และการผจญภัย และเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าเชียงดาวได้เปิดให้นักท่องเที่ยวขึ้นเที่ยวชมได้ตามฤดูกาลที่เปิดให้ขึ้น คอยหลวงเชียงดาวเป็นพื้นที่สูงชัน การเดินทางขึ้นลงค่อนข้างลำบาก ในการเดินทางจึงจำเป็นต้องอาศัยคนนำทางและลูกหาบ ในการนำทางและแบกหามสัมภาระขึ้นคอยหลวงเชียงดาว ดังนั้นผู้ศึกษาจึงได้กำหนดหลักเกณฑ์ในการเลือกพื้นที่ในการศึกษาไว้ดังนี้

1. ต้องเป็นพื้นที่ที่มีสถานที่ท่องเที่ยวที่มีนักท่องเที่ยวใช้บริการลูกหาบ
2. ต้องเป็นพื้นที่ที่มีประชากรซึ่งประกอบอาชีพลูกหาบอาศัยอยู่

เมื่อพิจารณาหลักเกณฑ์ดังกล่าวมาข้างต้นแล้ว ผู้ศึกษาพบว่า ในพื้นที่ของอำเภอเชียงดาว จังหวัดเชียงใหม่ มีสถานที่ท่องเที่ยวคือ คอยหลวงเชียงดาว ซึ่งมีนักท่องเที่ยวนิยมไปท่องเที่ยวในเชิงอนุรักษ์ ซึ่งในการเดินทางเพื่อขึ้นสู่คอยนั้น จำเป็นที่จะต้องมีคนทีเรียกว่า "ลูกหาบ" เพื่อช่วยในการนำสัมภาระของนักท่องเที่ยวขึ้นไปด้วย ผู้ศึกษาจึงได้เลือกศึกษาในพื้นที่หมู่ที่ 5 บ้านถ้ำ ตำบลเชียงดาว อำเภอเชียงดาว เนื่องจากเป็นอำเภอที่เป็นสถานที่ตั้งของเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าเชียงดาว (คอยหลวงเชียงดาว) และมีประชากรที่ประกอบอาชีพเป็นลูกหาบอาศัยอยู่

หลักเกณฑ์ในการกำหนดลักษณะประชากรที่ใช้ในการศึกษา

การศึกษาในครั้งนี้มุ่งศึกษาประชากรผู้ประกอบอาชีพลูกหาบที่อาศัยอยู่ในพื้นที่หมู่ที่ 5 บ้านถ้ำ ตำบลเชียงดาว อำเภอเชียงดาว จังหวัดเชียงใหม่ ในประเด็นเรื่องวิถีชีวิตของลูกหาบ เพื่อให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของการศึกษา เพื่อให้ทราบถึงกระบวนการเข้าสู่อาชีพลูกหาบ รูปแบบการใช้ชีวิตของลูกหาบ รวมถึงปัญหาและอุปสรรคในการประกอบอาชีพลูกหาบของประชากรที่ประกอบอาชีพการเป็นลูกหาบ เพื่อให้การศึกษาสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ในการศึกษา ผู้ศึกษาจึงได้กำหนดหลักเกณฑ์ในการกำหนดลักษณะประชากรที่ศึกษาไว้ดังนี้

1. ต้องเป็นลูกหาบเพศชาย เท่านั้น
  2. ต้องมีที่อยู่อาศัยในพื้นที่หมู่ที่ 5 บ้านถ้ำ ตำบลเชียงดาว อำเภอเชียงดาว จังหวัดเชียงใหม่ เท่านั้น
  3. ต้องเป็นบุคคลที่สามารถให้ข้อมูลเกี่ยวกับเรื่องของลูกหาบได้
  4. ต้องยินยอมในการให้ข้อมูล
- ซึ่งจากหลักเกณฑ์ดังกล่าวข้างต้นจะเป็นการนำไปสู่การสุ่มตัวอย่างและการกำหนดจำนวนประชากรที่เหมาะสมในการศึกษา

กลุ่มประชากรที่ใช้ในการศึกษา

ประชากรที่ใช้ในการศึกษานี้ใช้การการเจาะจงกลุ่มตัวอย่าง โดยใช้เทคนิคการสุ่มตัวอย่างแบบ Snow ball โดยเริ่มจากการเลือกพื้นที่ และประชากร ดังตารางที่ 1

ตารางที่ 1 แสดงขั้นตอนการเลือกประชากรที่ใช้ในการศึกษา

ขั้นที่	หน่วยในการเลือก	เทคนิคการสุ่ม
1	เลือกพื้นที่	เจาะจง
2	เลือกประชากร	เจาะจง
3	เลือกประชากรที่ประกอบอาชีพลูกหาบ	Snow ball

กลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลัก

กลุ่มผู้ให้ข้อมูลที่ใช้ในการศึกษาคั้งนี้ คือ ลูกหาบที่ประกอบอาชีพและอาศัยอยู่ในพื้นที่ หมู่ที่ 5 บ้านถ้ำ ตำบลเชียงดาว อำเภอเชียงดาว จังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งได้จากการสอบถามเบื้องต้น และได้รับอนุญาตในการให้สัมภาษณ์ และสามารถให้ข้อมูลได้ เป็นกลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลักในการศึกษาคั้งนี้ (จากสมมติเบื้องต้นที่กล่าวมา)

การเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้ศึกษาได้ดำเนินการรวบรวมข้อมูล 2 แหล่ง ดังนี้ คือ

1. แหล่งข้อมูลเชิงเอกสาร (Documentary Research)

ผู้ศึกษาได้ศึกษาได้ค้นคว้าและเก็บรวบรวมข้อมูลจากข้อมูลเอกสาร เช่น บทความ ตำรา เพื่อใช้เป็นแนวทางในการศึกษา วิเคราะห์ข้อมูล และรวบรวมข้อมูลอันเป็นประโยชน์ต่อการศึกษาคั้งนี้

2. แหล่งข้อมูลภาคสนาม (Field Research)

ในการเก็บข้อมูลภาคสนาม ผู้ศึกษาเก็บข้อมูลภาคสนามจากประชากรที่ประกอบอาชีพลูกหาบในพื้นที่หมู่ที่ 5 บ้านถ้ำ ตำบลเชียงดาว อำเภอเชียงดาว จังหวัดเชียงใหม่ ด้วยการสังเกต และสัมภาษณ์แบบปลายเปิดเพื่อให้กลุ่มเป้าหมายได้แสดงความคิดเห็นได้อย่างเต็มที่ เมื่อเลือกกลุ่มเป้าหมายตามที่ผู้ศึกษาต้องการได้แล้ว ผู้ศึกษาได้แนะนำตัวพร้อมทั้งบอกวัตถุประสงค์ของการสัมภาษณ์ โดยใช้วิธีการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth interview) โดยสัมภาษณ์กลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลัก ซึ่งจะได้รับอนุญาตจากผู้ให้ข้อมูลทุกครั้ง เพื่อให้สิทธิส่วนบุคคลกับผู้ให้ข้อมูล พร้อมทั้งใช้ชื่อนามสมมุติแทนผู้ให้ข้อมูลหลัก และมีระยะเวลาในการสัมภาษณ์ประมาณ 1 ชั่วโมงต่อผู้ให้ข้อมูลหลัก 1 คน ในประเด็นการดำเนินชีวิตของลูกหาบในพื้นที่หมู่ที่ 5 บ้านถ้ำ ตำบลเชียงดาว อำเภอ เชียงดาว จังหวัดเชียงใหม่ เพื่อให้ครบตามวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้

การออกแบบสัมภาษณ์

การสัมภาษณ์แบบเจาะลึก ผู้ศึกษาได้กำหนดกรอบประเด็นคำถามไว้ล่วงหน้า โดยจัดประเด็นคำถามให้ยืดหยุ่นสามารถเพิ่มหรือลดประเด็นการสัมภาษณ์ตามสถานการณ์ โดยสัมภาษณ์กับกลุ่มเป้าหมายหลัก คือ ลูกหาบ สถานที่ใช้สัมภาษณ์ทั้งที่บ้านและบนดอยหลวงเชียงดาว ในประเด็นเกี่ยวกับกระบวนการเข้าสู่อาชีพลูกหาบ รูปแบบการใช้ชีวิตของลูกหาบ รวมถึงปัญหาและอุปสรรคในการประกอบอาชีพลูกหาบ

การวิเคราะห์ข้อมูล

เนื่องจากงานวิจัยชิ้นนี้เป็นงานวิจัยที่อาศัยการศึกษาเชิงคุณภาพ (Qualitative approach) ดังนั้น จากการเก็บรวบรวมข้อมูลทั้งเชิงเอกสาร และข้อมูลภาคสนามที่ได้จากการสัมภาษณ์ และวิธีการต่างๆ ผู้ศึกษาจะนำข้อมูลมาจัดหมวดหมู่ และตรวจสอบความถูกต้องครบถ้วนสมบูรณ์ของข้อมูลที่ได้ทำการบันทึกไว้เพื่อความสะดวกในการวิเคราะห์ข้อมูลด้านต่างๆ ที่ได้ทำการศึกษา โดยการใช้แนวคิด ทฤษฎีและกรอบแนวคิดในการศึกษาเป็นแนวทางในการสร้างข้อสรุป และนำมาวิเคราะห์ถึงกระบวนการเข้าสู่อาชีพลูกหาบ รูปแบบการใช้ชีวิตของลูกหาบ รวมถึงปัญหาและอุปสรรคในการประกอบอาชีพลูกหาบ รวมถึงการปรับตัวต่อปัญหาและอุปสรรค เพื่อนำมาศึกษาและหาแนวทางแก้ไขปัญหาและส่งเสริมให้ประชากรในพื้นที่ที่ประกอบอาชีพลูกหาบมีคุณภาพชีวิตที่ดีต่อไป

บทที่ 4

วิเคราะห์ข้อมูล

การศึกษาเรื่อง “วิถีชีวิตลูกหาบ : คอยหลวงเชียงดาว จังหวัดเชียงใหม่” ผู้ศึกษาได้ทำการสัมภาษณ์ลูกหาบ ในพื้นที่ หมู่ที่ 5 บ้านถ้ำ ตำบลเชียงดาว อำเภอเชียงดาว จังหวัดเชียงใหม่ จำนวน 10 คน ดำเนินการเก็บข้อมูลโดยการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (In-depth Interview) จากการสัมภาษณ์กลุ่มเป้าหมายจึงสามารถสรุป และนำเสนอผลการศึกษิตตามวัตถุประสงค์การศึกษาได้เป็น 3 ตอน ดังนี้

ตอนที่ 1 กระบวนการเข้าสู่อาชีพลูกหาบ

ตอนที่ 2 รูปแบบการใช้ชีวิตของลูกหาบ

ตอนที่ 3 ปัญหาและอุปสรรคในการประกอบอาชีพลูกหาบ

ตอนที่ 1 กระบวนการเข้าสู่อาชีพลูกหาบ

จากการสัมภาษณ์กลุ่มเป้าหมาย ผู้ซึ่งประกอบอาชีพลูกหาบและเป็นกลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลักแก่ผู้ศึกษาจำนวน 10 ราย อาศัยอยู่ในพื้นที่หมู่ 5 บ้านถ้ำ ตำบลเชียงดาว อำเภอเชียงดาว จังหวัดเชียงใหม่ พบว่า การประกอบอาชีพลูกหาบถือว่าเป็นอาชีพเสริม โดยอาชีพหลักประกอบอาชีพก่อสร้าง และรับจ้างทั่วไป โดยในแต่ละปีจะรับจ้างเป็นลูกหาบในช่วงเวลาที่เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าเชียงดาวเปิดให้นักท่องเที่ยวขึ้นท่องเที่ยวบนยอดคอยหลวงเชียงดาว ในช่วงระหว่างเดือนพฤศจิกายน ถึงเดือนมีนาคม รวมระยะเวลา 5 เดือน

อาชีพหลักของลูกหาบที่อาศัยอยู่ในพื้นที่หมู่ 5 บ้านถ้ำ ส่วนมากจะประกอบอาชีพรับจ้างทั่วไป ปลูกพืช พนยา และงานก่อสร้าง ไม่มีที่ดินเป็นของตนเอง อาชีพหลักที่ทำอยู่ไม่ค่อยแน่นอน เพราะถ้าหากไม่มีคนจ้างหรือไม่มีใครมาเรียกให้ไปทำก็จะไม่มีงานทำ รายได้ที่ได้รับในแต่ละครั้งไม่แน่นอน ในกรณีรับจ้างปลูกพืช พนยา จะรับจ้างในหมู่บ้านหรือหมู่บ้านใกล้เคียง สามารถทำงานโดยเข้าไปเย็นกลับได้ แต่บางครั้งเมื่อมีงานก่อสร้างเข้ามาต้องออกไปทำงานนอกพื้นที่ ไปในต่างอำเภอ ต่างในจังหวัด ทำให้ไม่สามารถกลับบ้านได้ ต้องไปอยู่ในสถานที่ก่อสร้างครั้งละหลายๆ วันหรือหลายๆ เดือน ถึงจะได้กลับบ้านมาอยู่กับครอบครัว

แต่การประกอบอาชีพลูกหาบซึ่งเป็นอาชีพที่ทำเพียงระยะเวลาไม่กี่เดือน และทำในหมู่บ้านตนเอง ไม่ต้องเดินทางไปไกลเพราะในแต่ละครั้งของการขึ้นคอกจะอยู่ประมาณ 3 - 4 วัน เมื่อกลับลงมาก็ได้อยู่กับครอบครัว ไม่ต้องเดินทางออกนอกพื้นที่ และรายได้ที่ได้รับก็มีความแน่นอน เพราะหากมีกำลังพอที่จะรับจ้างหาบได้บางครั้งเมื่อกลับลงมาพักเพียง 1 วัน ก็สามารถรับจ้างหาบได้อีก รายได้ที่ได้รับเป็นกอบเป็นกำ ไม่ต้องเดินทางออกนอกหมู่บ้าน ได้อยู่ครอบครัวตามปกติ และรายได้ที่ได้รับสามารถจุนเจือครอบครัวได้

1. วิธีการเข้ามาสู่การเป็นลูกหาบ

จากการสัมภาษณ์กลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลักแก่ผู้ศึกษาจำนวน 10 ราย ซึ่งเป็นลูกหาบอาศัยอยู่ในพื้นที่หมู่ 5 บ้านถ้ำ ตำบลเชียงดาว อำเภอเชียงดาว จังหวัดเชียงใหม่ พบว่า วิธีการเข้ามาสู่การเป็นลูกหาบ จะสืบทอดมาจากปู่ ตา บิดา ที่ยึดอาชีพลูกหาบมาก่อน และโดยวิธีการชักชวนของเพื่อนที่ประกอบอาชีพลูกหาบอยู่ก่อนแล้ว รวมถึงการชักชวนของหัวหน้าคณะทัวร์ที่นำนักท่องเที่ยวขึ้นมาท่องเที่ยวบนยอดดอยหลวงเชียงดาว เพราะในบางครั้งมีนักท่องเที่ยวเข้ามาเที่ยวเป็นจำนวนมากแต่ลูกหาบไม่เพียงพอแก่การให้บริการหาบสัมภาระให้นักท่องเที่ยว

...เพื่อนที่เป็นลูกหาบชักชวนให้มาเป็นลูกหาบ และคนในครอบครัว คือ ตา เกย เป็นลูกหาบมาก่อน... (กาย นามสมมติ, สัมภาษณ์, 6 พฤศจิกายน 2553)

...พ่อเป็นลูกหาบ และรู้จักกับเจ้าหน้าที่ป่าไม้ แนะนำและชักชวนให้มาเป็นลูกหาบ เนื่องจากลูกหาบมีจำนวนน้อยไม่พอกับปริมาณนักท่องเที่ยว... (คุ่ม นามสมมติ, สัมภาษณ์, 5 พฤศจิกายน 2553)

...หัวหน้ากรุ๊ปทัวร์ติดต่อเข้ามาและชักชวนให้มาเป็นลูกหาบ และชอบเที่ยวศึกษาธรรมชาติ... (คำ นามสมมติ, สัมภาษณ์, 5 พฤศจิกายน 2553)

จากการศึกษา พบว่า วิธีการเข้ามาสู่การเป็นลูกหาบ จะมีการสืบทอดมาจากปู่ ตา และบิดา โดยที่คนในครอบครัวเคยประกอบอาชีพลูกหาบมาก่อน การชักชวนของบุคคลรอบข้าง ไม่ว่าจะเป็นเพื่อน เจ้าหน้าที่ป่าไม้ หัวหน้าคณะทัวร์ ที่มีส่วนสำคัญในการชักชวนเข้ามาประกอบอาชีพลูกหาบเพื่อเป็นรายได้เสริมให้กับครอบครัวอีกทางหนึ่ง อีกทั้งยังไม่ต้องออกไปหางานทำในเมือง

โดยในแต่ละปีเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าเชียงดาวจะเปิดให้นักท่องเที่ยวขึ้นไปเที่ยวบนยอดดอยหลวงเชียงดาวในช่วงระหว่างเดือนพฤศจิกายน ถึงเดือนมีนาคม รวมระยะเวลา 5 เดือนนั้น ทางเขตฯ จะประกาศรับสมัครประชาชนในพื้นที่ที่มีความประสงค์จะเป็นลูกหาบ เมื่อบุคคลใดสมัครเข้ามาจะได้รับการอบรมเกี่ยวกับการเป็นลูกหาบว่ามีหน้าที่อย่างไรบ้าง

... เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าเชียงดาว จะประกาศรับสมัคร โดยให้พ่อหลวง (ผู้ใหญ่บ้าน) ประกาศให้ลูกบ้านรู้ว่าตอนนี้ทางเขตฯ ประกาศรับสมัครผู้ที่ประสงค์จะเป็นลูกหาบ ใช้ประกาศโดยวิธีออกเสียงตามสายภายในหมู่บ้านในช่วงประมาณเดือนตุลาคม ก่อนคอยเปิดให้ขึ้นท่องเที่ยว... (คำ นามสมมติ, สัมภาษณ์, 5 พฤศจิกายน 2553)

...เขตฯ จะอบรมผู้ขึ้นทะเบียนเป็นลูกหาบทุกคน ประมาณครึ่งวัน ให้ความรู้เกี่ยวกับข้อกำหนด กฎกติกา ระเบียบ ข้อควรปฏิบัติ ในการขึ้นคอย และให้ความรู้ในด้านพรรณไม้ สัตว์ป่า และลักษณะของระบบนิเวศน์ เพื่อเป็นตัวแทนของเจ้าหน้าที่ป่าไม้ในการให้ความรู้แก่นักท่องเที่ยว... (ก๊อ น นามสมมติ, สัมภาษณ์, 4 พฤศจิกายน 2553)

...ก่อนคอยหลวงเชียงดาวจะเปิด ทางเขตฯ จะเกณฑ์ลูกหาบที่ลงทะเบียนไว้ขึ้นไปบนคอย เพื่อถางหญ้าเพื่อเปิดพื้นที่ให้เป็นทางเดินของนักท่องเที่ยว ทำส้วมหลุม ขึ้นไปค้างอยู่บนคอยประมาณ 1 คืน โดยไม่ได้รับค่าจ้าง แต่เลี้ยงอาหารโดยเจ้าหน้าที่ป่าไม้เป็นผู้นำขึ้นไป... (เพ นามสมมติ, สัมภาษณ์, 6 พฤศจิกายน 2553)

จากการศึกษาพบว่า การประกอบอาชีพลูกหาบเป็นอาชีพที่สืบทอดมาจากครอบครัว เคยประกอบอาชีพลูกหาบ ได้รับคำแนะนำจากปู่ ตา และพ่อ รวมถึงการชักชวนจากเพื่อนในหมู่บ้านที่ประกอบอาชีพลูกหาบอยู่เดิม เมื่อการท่องเที่ยวดอยหลวงได้เผยแพร่ไปทำให้มีนักท่องเที่ยวเข้ามาท่องเที่ยวเป็นจำนวนมาก ทำให้ปริมาณลูกหาบไม่เพียงพอที่จะให้บริการแก่นักท่องเที่ยว แต่การจะเข้ามาเป็นลูกหาบได้นั้นจะต้องลงทะเบียนเป็นลูกหาบที่เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าเชียงดาว โดยทาง เขตฯ จะประกาศรับสมัครผู้ประสงค์เป็นลูกหาบ โดยผ่านสื่อกลางคือพ่อหลวง (ผู้ใหญ่บ้าน) ประกาศให้ชาวบ้านทราบ ผู้ลงทะเบียนเป็นลูกหาบทุกคนจะต้องเข้ารับการอบรม โดยเจ้าหน้าที่ป่าไม้จะเป็นผู้อบรมให้ลูกหาบรู้ถึง ข้อกำหนด กฎระเบียบต่างๆ รวมถึงการให้

ความรู้แก่นักท่องเที่ยวในเรื่องพรรณไม้ สัตว์ป่า ลักษณะของระบบนิเวศน์ เปรียบเสมือนว่าลูกหาบเป็นตัวแทนของเจ้าหน้าที่ของเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าเชียงดาว

2. การเตรียมตัวของลูกหาบ

ลูกหาบเป็นอาชีพที่ต้องแบกหามสัมภาระให้แก่นักท่องเที่ยวที่มาท่องเที่ยวบนยอดดอยหลวงเชียงดาว ซึ่งการแบกสัมภาระในแต่ละครั้งจะต้องรับน้ำหนักประมาณ 20 - 30 กิโลกรัม ดังนั้นจึงจำเป็นต้องมีเครื่องทุ่นแรงช่วยในการแบกหามสัมภาระให้ได้คราวละมากๆ ตามปริมาณที่เจ้าหน้าที่ป่าไม้กำหนด รวมถึงสภาพร่างกายจะต้องแข็งแรง

...ทำร่างกายให้แข็งแรง และต้องมีจิตใจที่จะเป็นลูกหาบ... (ชัย นามสมมติ, สัมภาษณ์, 4 พฤศจิกายน 2553)

...พยายามเตรียมร่างกายให้พร้อม หากไม่สบายจะไม่รับจ้าง เพราะจะไม่สามารถแบกหามสัมภาระขึ้นถึงจุดหมายได้... (กาย นามสมมติ, สัมภาษณ์, 6 พฤศจิกายน 2553)

...เตรียมตัว เตรียมอาหารของตนเองให้ครบตามจำนวนวันที่จะต้องขึ้นไปอยู่บนดอยไม่ต้องสำรวจพื้นที่ เนื่องจากตามหัวหน้าชุดขึ้นไป... (สิน นามสมมติ, สัมภาษณ์, 5 พฤศจิกายน 2553)

จากการศึกษาพบว่า การเป็นลูกหาบจะต้องเตรียมตนเองให้พร้อมกับการแบกหามสัมภาระของนักท่องเที่ยวให้ถึงจุดหมายปลายทาง โดยจะต้องเตรียมร่างกายให้พร้อม เตรียมอาหารให้ครบจำนวนวันที่ต้องอยู่บนดอย เว้นแต่ไปกับคณะทัวร์และหัวหน้าคณะทัวร์จัดหาอาหารให้ แต่จำนวนเงินค่าจ้างในการแบกหามสัมภาระที่ได้รับก็จะลดจำนวนลง เพราะมีการจัดหาอาหารให้ในแต่ละมือ ออกกำลังกาย ทำร่างกายให้แข็งแรงอยู่เสมอ หากมีการเจ็บป่วยก็จะไม่รับจ้าง

3. การจัดลำดับความสำคัญของการทำหน้าที่ลูกหาบ

อาชีพลูกหาบเกิดจากการชักชวนของเพื่อน หรือแต่เดิมปู่ ตา บิดา เคยทำมาก่อน ดังนั้นการเป็นลูกหาบจำเป็นต้องเป็นคนในพื้นที่หรือนอกพื้นที่สามารถเข้าประกอบอาชีพลูกหาบเพื่อแบกหามสัมภาระของนักท่องเที่ยวขึ้นท่องเที่ยวนบนดอยหลวงเชียงดาว

...ส่วนใหญ่เป็นคนในพื้นที่อำเภอเชียงดาว แต่อยู่ต่างหมู่บ้าน ต่างตำบลกัน... (สิน นามสมมติ, สัมภาษณ์, 5 พฤศจิกายน 2553)

...ไม่จำเป็นต้องเป็นคนในพื้นที่ เพราะบางคนก็มาจากต่างถิ่น... (กาย นามสมมติ, สัมภาษณ์, 6 พฤศจิกายน 2553)

...ไม่จำเป็นต้องเป็นคนในพื้นที่ แต่เมื่อนักท่องเที่ยว หรือหัวหน้าคณะทัวร์ติดต่อ มา หัวหน้าชุดลูกหาบจะจัดหาคนในพื้นที่ก่อน หากไม่พอจึงจะหามาจากต่างถิ่น... (ชัย นามสมมติ, สัมภาษณ์, 4 พฤศจิกายน 2553)

จากการศึกษาพบว่า ลูกหาบไม่จำเป็นต้องเป็นคนในพื้นที่ ลูกหาบที่เป็นคนต่างถิ่นเข้า ประกอบอาชีพลูกหาบก็มีบ้างแต่ไม่มาก ส่วนใหญ่จะเป็นคนในพื้นที่เพราะสะดวกในการ ติดต่อสื่อสาร อีกทั้งยังกระจายรายได้ให้แก่ประชาชนในหมู่บ้านของตนเองได้มากขึ้น

ตอนที่ 2 รูปแบบการใช้ชีวิตของลูกหาบ

จากการสัมภาษณ์กลุ่มเป้าหมาย 10 ราย พบว่า การประกอบอาชีพลูกหาบย่อมมีผลต่อวิถี ชีวิตของลูกหาบ เป็นอย่างมาก เนื่องจากการประกอบอาชีพลูกหาบเป็นการทำงานในช่วงระยะเวลา สั้นๆ เพียง 5 เดือน แต่สามารถทำให้มีรายได้เพิ่มขึ้น นำมาใช้จ่ายในครัวเรือน ได้ไม่ต้อง เดินทางออกไปนอกพื้นที่ นอกหมู่บ้าน ได้อยู่กับครอบครัว ภรรยาและลูกได้รับความอบอุ่น ไม่ ส่งผลต่อความขัดแย้งกันในครอบครัว เหมือนกับการประกอบอาชีพหลัก เพราะอาชีพหลักที่ทำอยู่ มีความไม่แน่นอน บ้างครั้งมีการว่าจ้างต้องออกไปนอกพื้นที่ไปครั้งละหลาย ๆ วัน หลาย ๆ เดือน ซึ่ง ขึ้นอยู่กับผู้ว่าจ้างที่จะจ้างให้ไปทำงานต่างๆ ประกอบกับถ้าไม่มีใครว่าจ้าง ไม่ว่าจะเป็นการปลูกพืช พันธ์ยา และงานก่อสร้างก็ตาม ถ้าไม่มีงานให้ทำก็จะไม่มีรายได้เข้ามาในครอบครัว อาจทำให้เกิด ความขัดแย้งกันขึ้นในครัวเรือน ภรรยาและลูกไม่ได้รับความอบอุ่น ซึ่งอาจจะส่งผลกระทบต่อ สังคมได้ ซึ่งมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

1. รูปแบบการใช้ชีวิตทั่วไป

การใช้ชีวิตทั่วไปในแต่วันของลูกหาบ หากว่างเว้นจากการประกอบอาชีพลูกหาบ ก็จะ รับจ้างทั่วไป งานที่ผู้ว่าจ้างติดต่อเข้ามาไม่ว่าจะเป็นงานก่อสร้าง ปลูกพืช หรือพันธ์ยา ผู้ว่าจ้างหรือใน กรณีก่อสร้างจะมีผู้รับเหมามาตามไปช่วยในงานก่อสร้างอีกทีหนึ่ง โดยงานในแต่ละครั้งไม่แน่นอน

...จะรับจ้างทำงานทั่วไป ไม่ว่าจะเป็งานก่อสร้าง ที่มีผู้รับเหมาก่อสร้างเรียกให้ ไปทำ แต่ทุกคนจะมีความถนัดในแต่ละด้าน เช่นช่างปูน ช่างไม้ แล้วแต่ว่าใครถนัด ด้านใด แต่การรับงานก่อสร้างบางทีก็ไปต่างอำเภอ ต่างจังหวัด ทำให้ไม่ได้อยู่กับ

ครอบครัวครั้งหนึ่ง หลายอาทิตย์ หรือหลายเดือน เพราะกลับบ้านบ่อยไม่ได้ รายได้ที่ได้รับก็จะลดลงเพราะได้รับค่าจ้างเป็นรายวัน... (สิน นามสมมติ, สัมภาษณ์, 5 พฤศจิกายน 2553)

...รับจ้างปลูกพืช พืช หากไม่มีใครเรียกไปทำ ก็จะอยู่บ้านรับจ้างสานถ้วย (กระบุงไม้ไผ่ใช้สำหรับใส่ของ) ได้อยู่กับครอบครัวทุกวัน... (คำ นามสมมติ, สัมภาษณ์, 5 พฤศจิกายน 2553)

ดังนั้น การประกอบอาชีพปลูกหาบจึงมีผลต่อการดำเนินชีวิตของลูกหาบมาก เพราะอาชีพปลูกหาบทำให้มีรายได้เพิ่มขึ้น สามารถนำเงินมาจุนเจือครอบครัวได้ นอกเหนือจากอาชีพหลักซึ่งไม่แน่นอน สามารถเพิ่มรายได้เป็นกอบเป็นกำ เพราะเมื่อเสร็จจากภารกิจตามกำหนดวันของนักท่องเที่ยวที่ขึ้นไปท่องเที่ยวเมื่อลงจากคอกก็จะได้รับเงินทันที และได้พักผ่อน หากยังมีกำลังพอที่จะขึ้นต่อได้จะลงมาพัก 1 วัน หากได้รับการติดต่อจากเขตฯ ก็สามารถแบกสัมภาระเดินขึ้นไปบนคอกหลวงเชิงดาวต่อได้ แต่เมื่อมีรายได้เพิ่มขึ้นการใช้จ่ายเงินจึงเพิ่มตามมาด้วย ซึ่งมีรายละเอียดยกตัวอย่างนี้

2. การใช้จ่ายเงินที่ได้มาจากอาชีพปลูกหาบ

การประกอบอาชีพปลูกหาบ ทำให้มีรายได้เพิ่มสูงขึ้น ซึ่งจากการรับจ้างหาบสัมภาระในแต่ละครั้งจะได้รับค่าจ้างวันละประมาณ 350 บาท ใช้เวลาในการอยู่บนคอกประมาณ 2 - 4 วัน โดยจะได้รับค่าจ้างในแต่ละครั้งประมาณพันกว่าบาท รายได้ที่ได้รับมาแต่ละครั้งส่วนมากจะหมดไปกับการนำไปใช้จ่ายในครัวเรือน เป็นค่าเทอมลูก ค่ากับข้าว ค่าของใช้ที่จำเป็นในครัวเรือน เครื่องอุปโภค บริโภค รวมถึงการซื้อหาอุปกรณ์เครื่องใช้ไฟฟ้าที่จำเป็น ไม่ว่าจะเป็นพัดลม โทรทัศน์ หรือแม้กระทั่งโทรศัพท์มือถือ ซึ่งถือว่าเป็นปัจจัยหนึ่งในชีวิตประจำวัน การใช้จ่ายในปัจจุบันย่อมแตกต่างจากในอดีตมาก เนื่องจากในปัจจุบันเทคโนโลยีเข้ามามีบทบาทมาก เมื่อมีรายได้เพิ่มขึ้นจากอาชีพหลัก ความต้องการก็เพิ่มขึ้นตามตัว ค่าใช้จ่ายที่ได้รับจึงใช้หมดไปไม่มีเหลือเก็บ

...เงินที่ได้มาใช้หมดไม่เหลือเก็บ เป็นค่าใช้จ่ายในครอบครัว เพราะทำงานคนเดียว... (เพ นามสมมติ, สัมภาษณ์, 6 พฤศจิกายน 2553)

...ใช้จ่ายบ้าง เก็บบ้าง แต่ใช้หมดมากกว่า เพราะต้องให้ลูกตามขอ... (สิน นามสมมติ, สัมภาษณ์, 5 พฤศจิกายน 2553)

...เก็บสองส่วน ใช้นึ่งส่วน ซื่อของที่จำเป็นและสิ่งอำนวยความสะดวก... (คุ่ม
นามสมมติ, สัมภาษณ์, 5 พฤศจิกายน 2553)

จากการศึกษาพบว่า การใช้จ่ายเงินที่ได้มาจากการประกอบอาชีพลูกหาบ จะนำเงิน
ที่ได้รับไปใช้จ่ายในครัวเรือน ส่วนมากจะใช้จ่ายหมดไม่มีเหลือเก็บ เพราะบางคนต้องทำงานเพียง
คนเดียวหาเลี้ยงทั้งครอบครัว ประกอบกับเงินที่ได้รับมาถือเป็นรายได้เสริมของครอบครัว ใคร
แข็งแรงก็สามารถหาเงินจากอาชีพลูกหาบได้มาก โดยรับจ้างแบกหาบสัมภาระขึ้นคอยประมาณไม่
เกินสองครั้งต่อสัปดาห์ ในแต่ละครั้งจะได้รับค่าจ้างประมาณพันกว่าบาท

3. การดูแลสุขภาพ

การประกอบอาชีพลูกหาบ มีความจำเป็นต้องใช้แรงในการแบกหาบสัมภาระ ดังนั้น
ร่างกายต้องมีความพร้อมเสมอ ซึ่งในแต่ละครั้งของการแบกหาบสัมภาระขึ้นอยู่บนหลังจะมีน้ำหนัก
ประมาณ 20 - 30 กิโลกรัม และทางขึ้นคอยเป็นทางชันจึงต้องใช้แรงมากในการเดินขึ้นคอยในแต่ละครั้ง

...แบกของหนักประมาณ 20 กิโลกรัม เวลาเดินจะไม่รีบร้อน เมื่อรู้สึกเหนื่อยก็
จะหยุดพัก... (สิน นามสมมติ, สัมภาษณ์, 5 พฤศจิกายน 2553)

...เล่นกีฬาเมื่อมีเวลาว่าง ไม่ดื่มเหล้ามาก... (เพ นามสมมติ, สัมภาษณ์, 6
พฤศจิกายน 2553)

...ออกกำลังกายตอนเช้าทุกวัน เดิน วิ่ง... (ดำ นามสมมติ, สัมภาษณ์, 5
พฤศจิกายน 2553)

จากการศึกษา พบว่า การดูแลสุขภาพของลูกหาบจะใช้วิธีการออกกำลังกาย เมื่อมี
เวลาว่างจากงาน หรือตอนเช้าก่อนไปทำงาน เพื่อให้ร่างกายแข็งแรงอยู่เสมอ หรือการเดินขึ้นคอย
กับการแบกหาบสัมภาระในปริมาณมากๆ ก็จะไม่รีบร้อนเดิน ถ้าเหนื่อยก็จะหยุดพัก ไม่หักโหม
เกินไปเพราะจะทำให้เกิดอันตรายได้ เพราะทางขึ้นคอยเป็นทางลาดชัน

ตอนที่ 3 ปัญหาและอุปสรรคในการประกอบอาชีพลูกหาบ

การประกอบอาชีพลูกหาบ แม้จะเป็นเพียงอาชีพเสริมจากอาชีพหลัก ย่อมจะต้องพบกับ ปัญหาและอุปสรรคที่ตามมา เพราะการเปลี่ยนแปลงของเศรษฐกิจ สังคม การเมือง และสิ่งแวดล้อม รอบข้างที่มีการเปลี่ยนแปลงไปตลอดเวลา ซึ่งมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

1. เศรษฐกิจ - รายได้

รายได้ถือว่ามีส่วนสำคัญอย่างมากในการประกอบอาชีพทุกอาชีพ การประกอบอาชีพลูกหาบก็ถือได้ว่ารายได้ที่ได้รับย่อมมีส่วนสำคัญในการดำรงชีพของอาชีพนี้ เมื่อมีรายได้เข้ามาเพียงใดการใช้จ่ายย่อมต้องตามเข้ามาเพียงนั้น แต่รายได้ที่ลูกหาบได้รับก็อาจจะยังไม่เพียงพอต่อความต้องการที่จำเป็นต้องใช้จ่าย เนื่องจากสภาพเศรษฐกิจในปัจจุบันเปลี่ยนแปลงไปมาก กลไกทางการตลาดมีการเปลี่ยนแปลง การจับจ่ายใช้สอยในชีวิตประจำวันต้องสูงขึ้นตามกลไกของตลาด

...คิดว่ารายได้ 350 บาทต่อวันน้อยไป ราคานี้มานานแล้ว ควรปรับราคาเพราะ

ค่าครองชีพมากขึ้น... (พร นามสมมติ, สัมภาษณ์, 4 พฤศจิกายน 2553)

...รายได้ไม่มากนัก เพราะมีลูกหาบมาก... (สิน นามสมมติ, สัมภาษณ์, 5

พฤศจิกายน 2553)

จากการศึกษา พบว่า รายได้ที่ได้รับการประกอบอาชีพลูกหาบแม้จะมากกว่า สมัยก่อน แต่อัตราที่กำหนดไว้ในปัจจุบันได้ใช้มานานแล้ว ซึ่งยังไม่มีการปรับเปลี่ยนราคาใหม่ขึ้นมา เงินที่ได้รับในแต่ละครั้งไม่เพียงพอแก่ค่าครองชีพที่สูงขึ้น อันเนื่องมาจากสภาพเศรษฐกิจในประเทศที่ปรับตัวสูงขึ้นทุกวัน การดำเนินชีวิตต้องเป็นไปตามกลไกของตลาด อีกทั้งยังมีปัจจัยต่างๆ ที่มีความจำเป็นต่อการดำเนินชีวิต และเป็นสิ่งอำนวยความสะดวกให้แก่ประชาชนเพิ่มมากขึ้น ความต้องการย่อมมีมากขึ้นตามมาเช่นกัน อีกทั้งการรับจ้างเป็นลูกหาบสามารถทำรายได้ได้ดี จึงทำให้คนในท้องถิ่น และนอกท้องถิ่นหันมาประกอบอาชีพลูกหาบเพิ่มมากขึ้น ดังนั้นรายได้ที่ได้รับ จะต้องมีการแบ่งส่วนออกไปเพิ่มขึ้น ทำให้รายได้ที่เคยได้รับน้อยลงกว่าเดิม

2. สังคม - ความขัดแย้ง/ความสัมพันธ์

เมื่อสังคมมีการเปลี่ยนแปลง ความสัมพันธ์หรือความขัดแย้งย่อมเกิดขึ้นกับประชาชนโดยทั่วไป เพราะทุกฝ่ายต่างก็ต้องดิ้นรนเพื่อให้ตนเองอยู่รอดในสังคมได้ เมื่อสังคมมีการ

เปลี่ยนแปลง ย่อมมีผลต่อสังคมของการประกอบอาชีพลูกหาบ เพราะมีการอยู่ร่วมกันเป็นจำนวนมาก และยึดอาชีพเดียวกัน

...ไม่มีความขัดแย้งระหว่างลูกหาบ เพราะเป็นคนบ้านเดียวกัน มีความสัมพันธ์ที่ดี
... (ก้อน นามสมมติ, สัมภาษณ์, 4 พฤศจิกายน 2553)

...ผู้ที่เป็นลูกหาบด้วยกันก็ช่วยเหลือกันอย่างดี ไม่มีความขัดแย้ง ไม่มีปัญหา ทัวร
กลุ่มเดียวกันและต่างกลุ่ม... (ชัย นามสมมติ, สัมภาษณ์, 4 พฤศจิกายน 2553)

...ความขัดแย้งไม่มี การเป็นลูกหาบมีความช่วยเหลือเกื้อกูลกัน ในระหว่างทาง
ก่อให้เกิด มิตรภาพที่ดีระหว่างกัน... (กาย นามสมมติ, สัมภาษณ์, 6 พฤศจิกายน 2553)

จากการศึกษา พบว่า การประกอบอาชีพลูกหาบแม้จะมีลูกหาบเป็นจำนวนมากที่
ลงทะเบียนไว้กับเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าเชียงดาว แม้จะเป็นลูกหาบกลุ่มเดียวกันหรือต่างกลุ่มกัน ไม่มี
ปัญหาเรื่องความขัดแย้งซึ่งกันและกัน มีความสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน มิมีมิตรภาพที่ดี
ต่อกัน ซึ่งก่อให้เกิดความรักใคร่และความเข้าใจอันดีต่อกัน ในชุมชน ประชาชนในชุมชนสามารถ
อยู่ร่วมกันได้โดยไม่มี ความขัดแย้งซึ่งกันและกัน

3. สิ่งแวดล้อม - ทรัพยากรในพื้นที่

ทรัพยากรในพื้นที่ เช่นพันธุ์ไม้หายาก ดอกไม้ สัตว์ป่า และของป่า ถือว่าเป็น
สิ่งแวดล้อมที่อยู่ในพื้นที่ที่นักท่องเที่ยวเข้าไปเที่ยวชม การประกอบอาชีพลูกหาบถือว่าเป็นอาชีพ
หนึ่งที่จะช่วยดูแลสิ่งแวดล้อมรอบด้านคงอยู่ตลอดไป ไม่ให้เกิดการสูญพันธุ์ของสัตว์ป่า หรือพันธุ์ไม้
ต่างๆ รวมถึงการช่วยดูแลสถานที่ที่นักท่องเที่ยวขึ้นไปท่องเที่ยว

...ทรัพยากรในอดีตรวมบูรณ์มาก แต่เมื่อเปิดให้นักท่องเที่ยวขึ้นท่องเที่ยว เมื่อ 20
ปีก่อนไม่จำกัดปริมาณนักท่องเที่ยว ทำให้มีปัญหา และมีการจัดกิจกรรมพิชิตยอดดอย
หลวง เชียงดาวได้ประมาณ 2 ปี จึงหยุดไป ทำให้พันธุ์พืชสูญหาย เช่น โสม บัวหิมะ
ปัจจุบันจำกัด ปริมาณนักท่องเที่ยวขึ้นได้ไม่เกิน 200 คนต่อวันรวมลูกหาบ... (ดา
นามสมมติ, สัมภาษณ์, 5 พฤศจิกายน 2553)

...เปลี่ยนไปมาก เมื่อก่อนเป็นพื้นที่โล่ง จะกระจายไปตามจุดไม่มีการควบคุม ปัจจุบัน ต้องช่วยกันดูแลพื้นที่ป่าไม่ให้เสื่อมโทรม การที่มีกฎระเบียบ ทำให้ต้องช่วยกันดูแลสภาพแวดล้อม... (กาย นามสมมติ, สัมภาษณ์, 6 พฤศจิกายน 2553)

...เจ้าหน้าที่เปิดอบรมก่อนเปิดคอยหลวงเชียงดาว ทำบัตรประจำตัวลูกหาบปีละครั้ง เจ้าหน้าที่ให้ดูแลทรัพยากรแทนโดยการแนะนำลูกหาบ นำขยะไปส่งคืนที่ศูนย์ก่อน มิฉะนั้นจะไม่ได้รับคืนเงินมัดจำ และจะปรับเงินจากลูกหาบกลุ่มละ 300 บาท หากไม่นำขยะลงมา โดยจะนำเงินที่ยึดไว้ขึ้นไปซื้ออาหารเลี้ยงคนที่ต้องขึ้นไปบนคอยเพื่อเก็บขยะลงมาทิ้ง... (สิน นามสมมติ, สัมภาษณ์, 5 พฤศจิกายน 2553)

จากการศึกษา พบว่า สิ่งแวดล้อมซึ่งเป็นทรัพยากรในพื้นที่บนคอยหลวงเชียงดาวในอดีตจะอุดมสมบูรณ์กว่าปัจจุบัน พันธุ์ไม้บางชนิดเกิดการสูญหาย ในปัจจุบันเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าเชียงดาวจึงมีการจำกัดปริมาณนักท่องเที่ยว การจัดการกับขยะมูลฝอย การจับถ่ายในบริเวณพื้นที่บนคอยโดยการจัดจุดทำเป็นส้วมให้นักท่องเที่ยวใช้ในการจับถ่าย จัดจุดกางเต็นท์ให้อยู่ในบริเวณเดียวกันซึ่งสามารถควบคุมดูแลได้โดยง่าย

แต่ทั้งนี้ เมื่อทรัพยากรในพื้นที่บางชนิดได้สูญพันธุ์ไป อาจด้วยสาเหตุของนักท่องเที่ยวที่ขึ้นท่องเที่ยวบนคอยในแต่ละปีมีปริมาณเพิ่มขึ้น แม้ทางเขตฯ จะมีการป้องกันกำหนด กฎระเบียบ ข้อบังคับต่างๆ รวมถึงมีการอบรมลูกหาบก่อนปฏิบัติหน้าที่ก็ตาม แต่บางครั้งนักท่องเที่ยวบางคนอาจขาดจิตสำนึกในการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ หรือการท่องเที่ยวตามธรรมชาติ โดยเฉพาะขยะมูลฝอย ที่ถือว่าเป็นส่วนสำคัญที่จะทำให้เกิดมลภาวะอย่างมาก รวมถึงสัตว์ป่าที่กินขยะมูลฝอยเข้าไป เช่น กล่องโฟม พลาสติก ถ่าน ฯลฯ ซึ่งเป็นอันตรายต่อสัตว์ได้เช่นกัน และถือเป็นปัญหาอีกเช่นกัน แม้ทางเขตฯ จะกำหนดให้นำขยะลงมาคืนแต่การที่มีนักท่องเที่ยวปริมาณมาก การควบคุมย่อมส่งผลกระทบต่อควบคุมที่ค่อนข้างยาก หรือแม้แต่ลูกหาบเองแม้จะได้รับการอบรมเพื่อให้คำแนะนำรวมถึงการดูแลนักท่องเที่ยว แต่การดูแลย่อมไม่ทั่วถึงเพราะการท่องเที่ยวบนคอยบางสถานที่สามารถเดินชมธรรมชาติได้ด้วยตนเอง ซึ่งไม่จำเป็นต้องมีลูกหาบนำทาง

จากปัญหาและอุปสรรคดังกล่าว ลูกหาบจำเป็นต้องปรับตัวให้เป็นไปตามความต้องการของเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม รวมถึงสื่อเทคโนโลยีต่างๆ ที่เข้ามามีบทบาทในชีวิตประจำวัน โดยเฉพาะในด้านเศรษฐกิจ ส่วนในด้านสังคมนั้นผู้ประกอบการอาชีพส่วนใหญ่จะเป็นคนในท้องถิ่น ลูกหาบจึงจำเป็นต้องปรับตัวให้เข้ากับนักท่องเที่ยวที่เดินทางมาท่องเที่ยว และใช้

บริการลูกหาบจากตน โดยต้องเน้นในเรื่องการให้บริการแก่นักท่องเที่ยว ทำอย่างไรให้นักท่องเที่ยวมาใช้บริการของตนอีก รวมถึงการดูแลทรัพยากรสิ่งแวดล้อมในท้องถิ่นของตนให้คงอยู่ตลอดไป

4. อดีตกับปัจจุบันของการประกอบอาชีพลูกหาบ

การประกอบอาชีพลูกหาบในอดีตและปัจจุบัน ย่อมมีความแตกต่างกัน เนื่องจากเศรษฐกิจ สังคม รวมถึงสิ่งแวดล้อมมีการเปลี่ยนแปลงไปอย่างมาก เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าได้มีการเข้ามาควบคุมดูแล กำหนดหลักเกณฑ์การท่องเที่ยวของนักท่องเที่ยว ควบคุมปริมาณนักท่องเที่ยวที่จะขึ้นคอยในแต่ละวัน รวมถึงจัดให้มีการอบรมลูกหาบและนักท่องเที่ยว

...ในอดีต ขึ้นคอยทางใดก็ได้ นอนได้ทุกที่ ก่อกองไฟได้ แต่ปัจจุบัน กำหนดทางขึ้นไว้ 2 ทางคือ ปางวัว และเด่นหญ้าขัด จะขึ้นเหมือนเมื่อก่อนไม่ได้ การกำหนดทางขึ้นเป็นผลดี ทำให้พันธุ์พืชไม่สูญหาย... (คำ นามสมมติ, สัมภาษณ์, 5 พฤศจิกายน 2553)

...ในอดีต ปล่อยให้เป็นลูกหาบอิสระ เมื่อมีคนจ้างก็จะขึ้น ได้เลยไม่ต้องขออนุญาต แต่ปัจจุบัน ต้องไปลงทะเบียนเป็นลูกหาบ และต้องได้รับการติดต่อจากคนนำทางแล้วจึงขึ้นมา และต้องมีจุดกางเต็นท์ให้เป็นที่ การขั้บถ่ายจะต้องขั้บถ่ายตามจุดที่กำหนดไว้... (ชัย นามสมมติ, สัมภาษณ์, 4 พฤศจิกายน 2553)

...ในอดีต ไม่มีกฎระเบียบข้อบังคับของกรมป่าไม้ ขึ้นมาก็สามารถก่อกองไฟได้ นอนในป่า โดยไม่ได้กางเต็นท์ แต่ปัจจุบัน มีกฎระเบียบ มีการอบรม ต้องพักตามจุด ต้องทำบัตรประจำตัวสามารถควบคุมได้ และต้องดูแลเรื่องขยะมูลฝอย สภาพความเป็นอยู่ข้างบน พื้นที่ป่าไม้... (กาย นามสมมติ, สัมภาษณ์, 6 พฤศจิกายน 2553)

จากการศึกษา พบว่า ในอดีตการประกอบอาชีพลูกหาบจะทำกันโดยอิสระ เมื่อมีนักท่องเที่ยวติดต่อเข้ามา ก็จะนำนักท่องเที่ยวขึ้นท่องเที่ยวบนคอยได้โดยไม่ต้องขออนุญาตจากเจ้าหน้าที่ป่าไม้ และจะขึ้นลงทางใดก็ได้แล้วแต่สะดวก การเดินทางเมื่อค่าที่ไหนก็สามารถพักค้างแรมที่จุดใดในป่าก็ได้ การขั้บถ่ายก็แล้วแต่ความสะดวกของแต่ละคน สามารถก่อกองไฟได้ไม่มีการห้าม ไม่มีการกำหนดจุดขึ้นลง ไม่มีการกำหนดจุดกางเต็นท์ ไม่มีการกำหนดจุดการขั้บถ่าย แต่ในปัจจุบัน การประกอบอาชีพลูกหาบจะทำกันโดยอิสระไม่ได้ ลูกหาบทุกคนจะต้องไปสมัครและลงทะเบียนเป็นลูกหาบที่เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า จัดให้มีการอบรมลูกหาบ ให้มีความรู้ความเข้าใจใน

การแบกหามสัมภาระให้นักท่องเที่ยว ช่วยดูแลนักท่องเที่ยว ช่วยกันรักษาสภาพแวดล้อมภายในป่า ดูแลการเก็บขยะมูลฝอยโดยมีการนำอาหารขึ้นไปปริมาณเท่าใด เช่นอาหารกระป๋อง ขวดน้ำ เป็นต้น จะต้องนำกลับลงมาให้ครบ มีการกำหนดจุดการขึ้นลงคอย มีการกำหนดจุดกางเต็นท์ กำหนดจุดการขับถ่าย ซึ่งในปัจจุบันถือว่าการควบคุมการขึ้นท่องเที่ยวบนยอดดอยหลวงเชียงดาว

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

บทที่ 5

สรุปผลการศึกษา อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

ในบทนี้เสนอผลงานสรุปผลการศึกษา เรื่อง วิธีชีวิตลูกหาบ : ดอยหลวงเชียงดาว จังหวัด เชียงใหม่ ที่อาศัยอยู่ในพื้นที่หมู่ที่ 5 บ้านถ้ำ ตำบลเชียงดาว อำเภอเชียงดาว จังหวัดเชียงใหม่ กล่าวถึงวัตถุประสงค์ของงานศึกษา วิธีดำเนินการศึกษา สรุปผลการศึกษา อภิปรายผลและ ข้อเสนอแนะ ตามลำดับดังนี้

1. เพื่อศึกษากระบวนการเข้าสู่อาชีพลูกหาบ
2. เพื่อศึกษารูปแบบการใช้ชีวิตของลูกหาบ
3. เพื่อศึกษาปัญหาและอุปสรรคในการประกอบอาชีพลูกหาบ

สรุปผลการศึกษา

จากการศึกษาเรื่อง "วิธีชีวิตลูกหาบ : ดอยหลวงเชียงดาว" ผู้ศึกษาได้สัมภาษณ์กลุ่มผู้ให้ ข้อมูลหลักเพื่อศึกษาวิถีชีวิตโดยรวมของอาชีพลูกหาบ ผู้อาศัยอยู่ในพื้นที่หมู่ที่ 5 บ้านถ้ำ ตำบล เชียงดาว อำเภอเชียงดาว จังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งทำการศึกษาโดยใช้วิธีสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (In-depth interview) และใช้การสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง (Semi - structured Interview) เพื่อเปิดโอกาสให้ ผู้ศึกษาสามารถเตรียมคำถามเพิ่มเติมกว้างๆ ได้โดยเป็นการสอบถามเกี่ยวกับ สถานภาพทาง ครอบครัว ความเป็นอยู่ รายได้ เป็นต้น หลังจากการเก็บรวบรวมข้อมูลจากการสัมภาษณ์เสร็จสิ้น แล้ว ผู้ศึกษาสามารถนำเสนอผลการศึกษาได้ดังนี้

ตอนที่ 1 กระบวนการเข้าสู่อาชีพลูกหาบ

การศึกษาเรื่อง "วิธีชีวิตลูกหาบ : ดอยหลวงเชียงดาว จังหวัดเชียงใหม่" ซึ่งมีผลการศึกษา ในเรื่องกระบวนการเข้าสู่อาชีพลูกหาบ ซึ่งประกอบด้วย วิธีการเข้ามาสู่การเป็นลูกหาบ การเตรียม ตัวของลูกหาบ ลูกหาบต้องเป็นคนในพื้นที่ จึงสามารถสรุปผลการศึกษาได้ดังต่อไปนี้

1. วิธีการเข้ามาสู่การเป็นลูกหาบ

จากการศึกษากลุ่มลูกหาบที่อาศัยอยู่ในพื้นที่หมู่ 5 บ้านถ้ำ ต.เชียงดาว อ.เชียงดาว จังหวัดเชียงใหม่ พบว่าการเข้ามาสู่อาชีพการเป็นลูกหาบสามารถเข้ามาได้หลายทาง ดังนี้

1.1 วิธีการบอกปากต่อปาก เป็นวิธีการชักชวนจากเพื่อนผู้ประกอบอาชีพนี้อยู่เดิม ได้รับการบอกกล่าวและเป็นการสืบทอดจากปู่ ตา ลุง และพ่อ ที่เคยประกอบอาชีพลูกหาบมาก่อน รวมถึงได้รับการชักชวนจากหัวหน้ากรู๊ปทัวร์ที่จัดกิจกรรมพานักท่องเที่ยวเพื่อเที่ยวชมบนคอคอย

1.2 ได้รับแรงหนุนจากการท่องเที่ยว เมื่อเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าเชียงดาวเปิดให้นักท่องเที่ยวขึ้นท่องเที่ยวบนคอคอยหลวงเชียงดาวได้ จึงได้มีการประชาสัมพันธ์เผยแพร่แหล่งท่องเที่ยวนี้โดยหน่วยงานภาครัฐ รวมถึงนักท่องเที่ยวที่เคยมาท่องเที่ยวว่าเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าเชียงดาว เปิดให้นักท่องเที่ยวขึ้นท่องเที่ยวได้ในช่วงระหว่างเดือนพฤศจิกายน ถึงเดือนมีนาคม ของทุกปี ทำให้นักท่องเที่ยวที่สนใจท่องเที่ยวเชิงนิเวศน์ การผจญภัย เดินทางมาท่องเที่ยวเพิ่มขึ้นในแต่ละปีเป็นจำนวนมาก ทำให้อาชีพลูกหาบสามารถเป็นอาชีพเสริมที่ทำรายได้ให้กับประชากรในพื้นที่ได้อย่างมาก

1.3 เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าเชียงดาวประกาศรับสมัครลูกหาบ เพื่อทำหน้าที่แบกสัมภาระนักท่องเที่ยว เพื่อเป็นการบริการแก่นักท่องเที่ยวที่ต้องการขึ้นท่องเที่ยวบนคอคอยหลวงเชียงดาว เนื่องจากการท่องเที่ยวบนคอคอยหลวงเชียงดาวนั้น นักท่องเที่ยวจะต้องได้รับอนุญาตจากเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าเชียงดาวอนุญาตให้ขึ้นท่องเที่ยวได้ แต่การท่องเที่ยวนั้น ไม่สามารถขึ้นไปได้ด้วยตนเองจะต้องมีผู้นำทางและลูกหาบ เป็นคนนำทางและหาบสัมภาระ โดยเฉพาะน้ำดื่มซึ่งไม่สามารถหาได้จากบนคอคอย เนื่องจากคอคอยหลวงเชียงดาวเป็นภูเขาหินปูน ไม่ดูดซับน้ำ จึงไม่มีแหล่งน้ำอยู่บนคอคอย

การประกาศรับสมัครลูกหาบจะกระทำทุกปีก่อนช่วงระยะเวลาที่เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าเชียงดาวจะเปิดให้นักท่องเที่ยวขึ้นท่องเที่ยวบนคอคอย โดยประกาศผ่านทางพ่อหลวง (ผู้ใหญ่บ้าน) ให้ประชากรในหมู่บ้านที่มีความสนใจจะประกอบอาชีพลูกหาบให้ไปสมัครที่เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าเชียงดาว ลูกหาบทุกคนจะต้องมาลงทะเบียนที่เขตฯ และได้รับการขึ้นทะเบียนเป็นลูกหาบ โดยทางเขตฯ จะออกบัตรประจำตัวลูกหาบให้ และลูกหาบทุกคนจะต้องผ่านการอบรมให้รู้ถึงเรื่องข้อกำหนด กฎระเบียบต่างๆ รวมถึงการให้ความรู้แก่นักท่องเที่ยวในเรื่องพรรณไม้ สัตว์ป่า ลักษณะของระบบนิเวศน์ เปรียบเสมือนว่าลูกหาบเป็นตัวแทนของเจ้าหน้าที่เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าเชียงดาว

2. การเตรียมตัวของลูกหาบ

จากการศึกษาพบว่า เมื่อลูกหาบได้รับการขึ้นทะเบียนเป็นลูกหาบของเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าเชียงดาวแล้ว จะต้องเตรียมตนเองให้พร้อมอยู่เสมอ เพราะเมื่อมีนักท่องเที่ยวติดต่อเข้ามาท่องเที่ยวจะได้รับการติดต่อจากเจ้าหน้าที่เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าเชียงดาว โดยผ่านทางผู้นำทางที่จะเป็นผู้จัดหาลูกหาบที่ได้ขึ้นทะเบียนไว้กับทางเขตฯ ให้เพียงพอกับปริมาณนักท่องเที่ยวที่เข้ามา และการว่าจ้างของนักท่องเที่ยวที่ต้องการว่าจ้างลูกหาบจำนวนกี่คน

ดังนั้น ลูกหาบที่จะแบกหามสัมภาระของนักท่องเที่ยวน้ำหนักของที่ต้องหาบประมาณคนละ 20 - 30 กิโลกรัม ลูกหาบจะหาเครื่องทุ่นแรงเพื่ออำนวยความสะดวกในการหาบซึ่งสามารถหาบสัมภาระได้ที่ละมากๆ และไม่ตกหล่นได้ง่าย รวมถึงสภาพร่างกายซึ่งเป็นส่วนสำคัญอย่างมากในการหาบสัมภาระที่หนักขึ้นคอย ลูกหาบจะต้องเตรียมร่างกายตนเองให้พร้อม พักผ่อนให้มาก และต้องเตรียมสัมภาระที่จำเป็นรวมทั้งอาหารที่จะต้องนำขึ้นไปปรับประทานตามจำนวนวันที่นักท่องเที่ยวขึ้นไปค้างแรม เว้นแต่หัวหน้ากรุ๊ปทัวร์จัดให้

3. การจัดลำดับความสำคัญของการทำหน้าที่ลูกหาบ

จากการศึกษาพบว่า ผู้ประกอบอาชีพลูกหาบไม่จำเป็นต้องเป็นคนในพื้นที่ เพราะคนนอกพื้นที่หากพร้อมที่จะประกอบอาชีพลูกหาบก็สามารถมาสมัครเป็นลูกหาบได้ โดยไม่จำกัดว่า จะต้องเป็นคนในพื้นที่ แต่ส่วนใหญ่จะเป็นคนในพื้นที่เพราะจะเป็นการสะดวกในการติดต่อสื่อสาร เมื่อมีนักท่องเที่ยวเข้ามาท่องเที่ยว เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าเชียงดาวจะแจ้งผ่านทางผู้นำทางให้ติดต่อลูกหาบที่ขึ้นทะเบียนไว้กับเขตฯ เพื่อจัดหาลูกหาบตามปริมาณที่นักท่องเที่ยวต้องการ โดยจะหาจากคนในพื้นที่ก่อน หากคนในพื้นที่ที่ลงทะเบียนเป็นลูกหาบไม่พอตามความต้องการ จึงจะจัดหาจากคนนอกพื้นที่ที่ได้ขึ้นทะเบียนไว้กับเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าเชียงดาว

ตอนที่ 2 รูปแบบการใช้ชีวิตของลูกหาบ

รูปแบบการใช้ชีวิตของลูกหาบ ผู้อาศัยอยู่ในพื้นที่หมู่ 5 บ้านถ้ำ ต.เชียงดาว อ.เชียงดาว จังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งประกอบด้วย รูปแบบการใช้ชีวิตทั่วไป การใช้จ่ายเงินที่ได้มาจากอาชีพลูกหาบ และการดูแลสุขภาพ จึงสามารถสรุปผลการศึกษาดังนี้

1. รูปแบบการใช้ชีวิตทั่วไป

จากการศึกษาพบว่า ผู้ประกอบอาชีพลูกหาบจะประกอบอาชีพลูกหาบเป็นอาชีพเสริมรองจากอาชีพหลักที่ประกอบอยู่ คือ การรับจ้างทั่วไป ปลูกพืช พนยา และงานก่อสร้าง ซึ่งการรับจ้างในแต่ละครั้งไม่แน่นอน หากมีผู้ว่าจ้างให้ไปปลูกพืช พนยา หรือมีงานก่อสร้างเข้ามาถึงจะมีงานทำ ช่วงระยะเวลาของการทำงานในแต่ละครั้งไม่มีความแน่นอน เพราะถ้าหากมีงานก่อสร้างเข้ามาแต่ต้องไปในต่างอำเภอหรือต่างจังหวัด การไปในแต่ละครั้งจะไปทีละหลายวันทำให้ไม่ได้อยู่กับครอบครัว ซึ่งแตกต่างจากการประกอบอาชีพลูกหาบซึ่งได้ทำงานในหมู่บ้านของตนเอง แม้ว่าในแต่ละครั้งของการขึ้นคอยจะต้องใช้เวลา 2 - 4 วันในแต่ละครั้ง แต่เมื่อลงมาจากคอยก็ได้มาพักที่บ้านตนเองและยังได้อยู่กับครอบครัว และรายได้จากการประกอบอาชีพยังสามารถช่วยจุนเจือครอบครัวได้ แม้จะเป็นการทำงานแค่ช่วงระยะเวลาเพียง 5 เดือน แต่สามารถทำรายได้เป็นกอบเป็นกำ และเป็นรายได้ที่ได้รับแน่นอน ซึ่งทั้งนี้ขึ้นอยู่กับสภาพร่างกายของตนเองที่สามารถรับจ้างได้เท่าใด ในช่วงระยะเวลา 5 เดือนที่เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าเชียงดาวเปิดให้นักท่องเที่ยวขึ้นท่องเที่ยวบนคอย

2. การใช้จ่ายเงินที่ได้มาจากอาชีพลูกหาบ

จากการศึกษาพบว่า การประกอบอาชีพลูกหาบ สามารถทำรายได้เพิ่มขึ้นจากการประกอบอาชีพหลักซึ่งมีรายได้ไม่แน่นอน หากบางเดือนไม่มีผู้ว่าจ้างให้ไปทำงานก็จะไม่มีมีงานทำ รายได้ก็จะไม่ได้รับจำเป็นต้องใช้เงินที่มีอยู่อย่างประหยัดในทุกๆ เดือน เมื่อถึงช่วงระยะเวลาที่เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าเชียงดาวเปิดให้นักท่องเที่ยวขึ้นท่องเที่ยวบนคอย จึงจะมีรายได้เพิ่มขึ้น ซึ่งเมื่อมีรายได้เพิ่มมากขึ้นการใช้จ่ายก็เพิ่มขึ้นเป็นเงาตามตัวเช่นกัน แต่ส่วนใหญ่รายได้ที่รับจะใช้จ่ายภายในครัวเรือน ชื่อสิ่งของที่จำเป็นสำหรับครอบครัว โดยเฉพาะการร้องขอจากลูกๆ ที่ต้องการความทันสมัยที่เข้ามาในสังคม เช่น ความต้องการโทรศัพท์มือถือ เกมส์ เป็นต้น ซึ่งสิ่งเหล่านี้ถือเป็นสิ่งของที่ฟุ่มเฟือยในการดำรงชีวิตอยู่ได้ แต่ในบางครั้งอย่างเช่น โทรศัพท์มือถือก็ถือเป็นสิ่งสำคัญต่อชีวิตประจำวันเช่นเดียวกัน

ดังนั้น การใช้จ่ายเงินที่ได้มาจ่ายเงินที่ได้มาจากอาชีพลูกหาบ จะใช้ไปกับการใช้จ่ายในครัวเรือน ส่วนมากจะใช้จ่ายหมดไม่เหลือเก็บ เพราะบางคนต้องทำงานเพียงคนเดียวหาเลี้ยงทั้งครอบครัว

3. การดูแลสุขภาพ

จากการศึกษาพบว่า การประกอบอาชีพลูกหาบเป็นอาชีพที่ต้องแบกหามสัมภาระของนักท่องเที่ยวขึ้นบนคอยหลวงเชียงดาว น้ำหนักประมาณ 20 - 30 กิโลกรัมต่อครั้งในการเดินขึ้นคอย ซึ่งสุขภาพร่างกายจึงมีส่วนสำคัญอย่างมากในการประกอบอาชีพนี้ เพราะการแบกหามสัมภาระไม่ได้เดินในทางเรียบซึ่งใช้แรงไม่มากเท่าใด แต่การหามสัมภาระของนักท่องเที่ยวจะต้องเดินขึ้นคอยที่มีเส้นทางชันมาก และไม่ราบเรียบ ซึ่งต้องปีนป่ายขึ้นไป การรับน้ำหนักของสัมภาระย่อมมากขึ้นเป็นเท่าตัว ดังนั้นร่างกายที่แข็งแรง และสมบูรณ์จึงเป็นส่วนสำคัญอย่างมาก ผู้ประกอบอาชีพลูกหาบจะดูแลสุขภาพตนเองโดยการออกกำลังกายด้วยวิธีต่างๆ กัน เช่น เล่นกีฬา เดิน วิ่ง เป็นต้น หรือใช้วิธีการพักผ่อนให้เพียงพอ ไม่ดื่มเหล้ามาก หรือในขณะที่หามสัมภาระขึ้นคอยเมื่อเกิดอาการเหนื่อยจะหยุดพักตามทางโดยไม่ฝืนตนเองที่จะเดินต่อไป ถือเป็นอาการอ้อมแรงในการเดินทางขึ้นคอยได้เช่นกัน

ตอนที่ 3 ปัญหาและอุปสรรคในการประกอบอาชีพลูกหาบ

การประกอบอาชีพไม่ว่าจะเป็นอาชีพใดๆ ก็ตามย่อมจะต้องเกิดปัญหาและอุปสรรคในการประกอบอาชีพนั้นๆ ซึ่งลูกหาบถือเป็นอาชีพอีกอาชีพหนึ่งซึ่งแม้จะเป็นการประกอบอาชีพในท้องถิ่นของตนเองก็ตาม ปัญหาและอุปสรรคต่างๆ ย่อมเกิดขึ้นได้เช่นกัน ปัญหาและอุปสรรคในการประกอบอาชีพลูกหาบของผู้อาศัยอยู่หมู่ที่ 5 บ้านถ้ำ ตำบลเชียงดาว อำเภอเชียงดาว จังหวัดเชียงใหม่ ประกอบด้วย ด้านเศรษฐกิจ - รายได้ ด้านสังคม - ความขัดแย้ง/ความสัมพันธ์ด้าน

สิ่งแวดล้อม - ทรัพยากรในพื้นที่ และอดีตกับปัจจุบันของการประกอบอาชีพลูกหาบ ซึ่งมีรายละเอียดสรุปได้ดังต่อไปนี้

1. เศรษฐกิจ - รายได้

จากการศึกษาพบว่า รายได้จากการประกอบอาชีพลูกหาบที่ลูกหาบได้รับนั้น แม้ว่าในปัจจุบันจะได้รับมากกว่าเมื่อก่อนมากก็ตาม ซึ่งจากเดิมได้ค่าจ้างวันละ 100 บาท แต่ปัจจุบันได้รับค่าจ้างวันละ 350 บาทก็ตาม แต่ด้วยค่าครองชีพในปัจจุบันเพิ่มสูงขึ้น สิ่งของเครื่องใช้ที่จำเป็นต่อการอุปโภคบริโภคที่สูงขึ้นตามไปด้วย และอัตราค่าจ้างที่กำหนดไว้ในปัจจุบันที่ใช้อยู่เป็นอัตราที่กำหนดมานานแล้ว ซึ่งยังไม่มีการปรับอัตราเพิ่มขึ้นจากเดิม แม้ค่าครองชีพจะเพิ่มสูงขึ้นทุกวัน ประกอบกับจำนวนลูกหาบมีปริมาณเพิ่มมากขึ้น รายได้ที่ควรจะได้รับต้องแบ่งสัปดาห์ส่วนไปให้แก่ลูกหาบรายอื่นที่มีมาประกอบอาชีพนี้เพิ่มมากขึ้น

2. สังคม - ความขัดแย้ง/ความสัมพันธ์

จากการศึกษาพบว่า การประกอบอาชีพลูกหาบแม้จะมีลูกหาบเป็นจำนวนมากที่เข้ามาประกอบอาชีพนี้ ซึ่งมีทั้งลูกหาบที่อยู่ในกลุ่มหมู่บ้านเดียวกันหรือลูกหาบที่อยู่ต่างกลุ่มกัน จะมีความสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน ไม่มีความขัดแย้งซึ่งกันและกัน มีการช่วยเหลือเกื้อกูลซึ่งกันและกันเป็นอย่างดี มีมิตรภาพที่ดีต่อกัน ซึ่งก่อให้เกิดความรักใคร่กันและความเข้าใจอันดีต่อกันในชุมชน

3. สิ่งแวดล้อม - ทรัพยากรในพื้นที่

จากการศึกษาพบว่า ลูกหาบส่วนใหญ่จะเป็นคนในพื้นที่ซึ่งขอมือถือว่าทรัพยากรในท้องถิ่นย่อมเป็นสมบัติของตนเองที่จะต้องช่วยกันดูแลรักษาให้คงไว้ไม่ให้สูญหาย หรือสูญพันธุ์ไป โดยการทำลายของบุคคลอื่นไม่ว่าจะเป็นนักท่องเที่ยว นักล่าสัตว์ ฯลฯ รวมถึงการรักษาสภาพแวดล้อมในบริเวณที่นักท่องเที่ยวขึ้นเที่ยวชมให้อยู่ในสภาพคงเดิม โดยทางเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าเชียงดาวจะทำการอบรมลูกหาบทุกคนที่ขึ้นทะเบียนไว้ ให้รู้ถึงข้อกำหนด กฎระเบียบต่างๆ รวมถึงการดูแลรักษาระบบนิเวศน์ พันธุ์พืช และสัตว์ป่าที่ต้องช่วยกันดูแล เปรียบเสมือนเป็นตัวแทนของเจ้าหน้าที่เขตฯ ที่ต้องให้คำแนะนำ สอดส่องดูแลนักท่องเที่ยวไม่ให้ทำลาย หรือเก็บพันธุ์ไม้ที่หายาก หรือพันธุ์ไม้ต่างๆ ลงไปจากดอย และยังเป็นกำลังสำคัญในการช่วยสอดส่องดูแลไม่ให้แก่นักล่าสัตว์ ฯลฯ ที่ประสงค์จะทำลายระบบนิเวศน์ในท้องถิ่นเพื่อประโยชน์ตนเป็นหลัก

เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าเชียงดาว มีข้อกำหนดในการนำสิ่งของขึ้นไปบนดอยไม่ว่าจะเป็นอาหาร หรือของใช้ที่จะกลายเป็นขยะได้ขึ้นไปบนดอย โดยนักท่องเที่ยวจะต้องวางมัดจำค่าขยะกลุ่มละ 300 บาท เมื่อกลับลงมาจะต้องนำขยะ พร้อมของใช้ หรืออาหารที่เหลือจากใช้กลับมายังเขตฯ เพื่อให้เจ้าหน้าที่ป่าไม้ตรวจปริมาณที่เป็นขยะกับของใช้ที่เหลือกลับลงมาต้องตรงกัน หากนักท่องเที่ยวกลุ่มใดไม่นำขยะลงมา จะถูกยึดเงินที่วางมัดจำไว้ และจะปรับจากลูกหาบ

ที่ขึ้นไปด้วยกลุ่มละ 300 บาท เพื่อใช้สะสมเป็นค่าอาหารให้แก่ลูกหาบที่จะขึ้นไปช่วยปรับพื้นที่สร้างส้วม เพื่อเป็นการบริการแก่นักท่องเที่ยวในปีต่อไป

4. อดีตกับปัจจุบันของการประกอบอาชีพลูกหาบ

4.1 อดีตการประกอบอาชีพลูกหาบจะทำได้โดยอิสระ ไม่อยู่ในกฎ ระเบียบของเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าเชียงดาว เมื่อมีนักท่องเที่ยวเข้ามาท่องเที่ยว นักท่องเที่ยวจะสามารถติดต่อกับคนในพื้นที่ที่ทำหน้าที่นำทางได้โดยตรง ไม่ต้องติดต่อเจ้าหน้าที่ป่าไม้แต่ประการใด และการเดินขึ้นลงคอยสามารถขึ้นลงได้ทุกจุดที่สามารถขึ้นลงคอยได้ ไม่มีการกำหนดจุดขึ้นลงแต่ประการใด รวมถึงการพักค้างแรมสามารถพักจุดใดๆ ก็ได้ หากค่าที่ใดสามารถนอนพักค้างแรมได้ที่นั้น

4.2 ปัจจุบันการประกอบอาชีพลูกหาบไม่สามารถทำได้โดยอิสระ ผู้ใดประสงค์จะประกอบอาชีพลูกหาบ จะต้องขึ้นทะเบียนเป็นลูกหาบกับเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าเชียงดาว ต้องได้รับการอบรม ต้องมีบัตรประจำตัวลูกหาบ มีการกำหนดจุดขึ้นลงคอย กำหนดจุดพักค้างแรม กำหนดจุดขับถ่าย มีข้อกำหนด กฎระเบียบต่างๆ ในการปฏิบัติตนในการขึ้นท่องเที่ยวบนคอยหลวงเชียงดาว

อภิปรายผลการศึกษา

จากการศึกษาเรื่อง "วิถีชีวิตลูกหาบ : คอยหลวงเชียงดาว จังหวัดเชียงใหม่" ผู้ศึกษาได้อภิปรายผลการศึกษาตามวัตถุประสงค์การศึกษาที่กำหนดไว้ ซึ่งประกอบด้วยกระบวนการเข้าสู่อาชีพลูกหาบ รูปแบบการใช้ชีวิตของลูกหาบ และปัญหาและอุปสรรคในการประกอบอาชีพลูกหาบ ดังต่อไปนี้

ตอนที่ 1 กระบวนการเข้าสู่อาชีพลูกหาบ

1. วิธีการเข้ามาสู่การเป็นลูกหาบ

การเข้ามาสู่การเป็นลูกหาบนั้นจะเป็นการใช้วิธีแบบปากต่อปาก ซึ่งเป็นการชักชวนของเพื่อนต่อเพื่อน จากการสืบทอดของปู่ ตา ลุง หรือพ่อที่เคยประกอบอาชีพลูกหาบมาก่อน และจากการท่องเที่ยวที่เข้ามาในชุมชนซึ่งสามารถสร้างรายได้ให้กับชุมชน และต่อคนในท้องถิ่น ซึ่งการเข้ามาของคนในท้องถิ่นที่เข้ามาประกอบอาชีพนี้ เพราะด้วยการที่อาชีพหลักที่ตนทำอยู่นั้นไม่มีความมั่นคง เป็นการรับจ้างทั่วไป ไม่ว่าจะเป็นงานก่อสร้าง ปลุกพืช พนยา รวมทั้งไม่มีที่ดินทำกินเป็นของตนเอง หากมีผู้ว่าจ้างมาว่าจ้างให้ทำงานถึงจะมีงานทำ และมีรายได้เพื่อจุนเจือครอบครัวเดือนใดไม่มีผู้ว่าจ้างจะต้องใช้เงินที่เหลือเก็บอยู่อย่างประหยัดเพื่อใช้ให้พอกับจำนวนวันที่เหลืออยู่ในแต่ละวันที่ไม่มีงานทำ ซึ่งการประกอบอาชีพลูกหาบถือเป็นอาชีพหนึ่งที่ทำรายได้ให้กับครอบครัวสามารถนำมาจุนเจือครอบครัวได้ ซึ่งสอดคล้องกับแนวความคิดของสำนักงาน

คณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (2547, อ้างถึงใน สุมาลี สันติพลวุฒิ และคณะ 2549 : 2) ที่มองว่าความยากจนหรือคนจนในปัจจุบันไม่ได้จำกัดเฉพาะคนที่ขาดทุนทางด้านเศรษฐกิจหรือรายได้เท่านั้น แต่ยังครอบคลุมถึงความยากจนเชิงโครงสร้างที่เกิดจากความขัดสนในหลายๆ ด้าน ที่มีผลทำให้ขาดศักยภาพในการดำรงชีวิต ทั้งขาดการศึกษา การขาดทรัพยากร ขาดที่ดินทำกิน หรือมีที่ดินทำกินขนาดเล็ก หรือความรู้ในการประกอบอาชีพ การมีภาระพึ่งพาสูง ซึ่งนำไปสู่ความไม่เสมอภาคทางเศรษฐกิจและสังคม

ดังนั้น การเข้ามาสู่อาชีพลูกหาบจะด้วยวิธีการต่างๆ ตั้งแต่การใช้วิธีการแบบปากต่อปาก การสืบทอดจากบรรพบุรุษที่เคยทำอยู่เดิมก็ตาม แต่ด้วยการประกอบอาชีพลูกหาบสามารถทำรายได้ให้กับครอบครัว สามารถนำมาเป็นรายได้จุนเจือครอบครัวได้ สามารถดำรงชีวิตอยู่ในสังคมปัจจุบันได้

2. การเตรียมตัวของลูกหาบ

จากการศึกษา เมื่อลูกหาบได้รับการขึ้นทะเบียนเป็นลูกหาบของเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าเชียงดาว ต้องมีการเตรียมตนเองให้พร้อมที่จะแบกหามสัมภาระของนักท่องเที่ยวขึ้นไปบนดอย ไม่ว่าจะเป็นในด้านร่างกายต้องพร้อมและสามารถรับน้ำหนักของปริมาณ 20 - 30 กิโลกรัมต่อการเดินทางขึ้นดอยในแต่ละครั้ง ต้องจัดเตรียมสัมภาระส่วนตัวที่จำเป็น เช่นอาหาร เต็นท์สำหรับใช้พักค้างแรม อุปกรณ์ของใช้ที่จำเป็นประจำตัวให้พร้อมในการเดินทางในแต่ละครั้ง ซึ่งการเตรียมตัวของลูกหาบนั้น จะได้รับการประสานจากผู้นำทางเป็นผู้ติดต่อลูกหาบ โดยทางเขตฯ จะแจ้งให้ผู้นำทางเป็นผู้หาลูกหาบให้พอกับปริมาณนักท่องเที่ยว และตามที่นักท่องเที่ยวต้องการในแต่ละครั้งที่มีนักท่องเที่ยวติดต่อขออนุญาตกับทางเขตฯ

ดังนั้นการประกอบอาชีพลูกหาบ จำต้องเตรียมตัวให้พร้อมกับการเดินทางขึ้นดอยในแต่ละครั้ง และการคิดค้นประดิษฐ์เครื่องทุ่นแรงในการแบกหามสัมภาระของลูกหาบก็เป็นทางหนึ่งที่จะช่วยผ่อนแรงได้อีกทางหนึ่งด้วย

3. การจัดลำดับความสำคัญของการทำหน้าที่ลูกหาบ

จากการศึกษา ลูกหาบไม่จำเป็นต้องเป็นคนในพื้นที่ คนต่างพื้นที่ที่สามารถเข้ามาประกอบอาชีพลูกหาบได้ โดยการไปสมัครและขึ้นทะเบียนไว้ที่เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าเชียงดาว เมื่อมีนักท่องเที่ยวเข้ามาท่องเที่ยว ทางเขตฯ จะแจ้งให้ผู้นำทางจัดหาลูกหาบในขณะของตน ส่วนมากผู้นำทางเป็นคนในท้องถิ่นใด ก็จะจัดหาคนในท้องถิ่นที่ขึ้นทะเบียนเป็นลูกหาบในท้องถิ่นของตนเองก่อน หากไม่พอจึงจะจัดหาจากคนนอกพื้นที่

ดังนั้น การประกอบอาชีพลูกหาบไม่จำเป็นต้องเป็นคนในพื้นที่ ก็สามารถรับจ้างเป็นลูกหาบได้ โดยต้องขึ้นทะเบียนเป็นลูกหาบกับทางเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าเชียงดาว และต้องได้รับการฝึกอบรมก่อนจึงจะทำหน้าที่เป็นลูกหาบได้

ตอนที่ 2 รูปแบบการใช้ชีวิตของลูกหาบ

รูปแบบการใช้ชีวิตของลูกหาบ ผู้ที่อาศัยอยู่หมู่ที่ 5 บ้านถ้ำ ตำบลเชียงดาว อำเภอเชียงดาว จังหวัดเชียงใหม่ ผู้ศึกษาได้ศึกษาเกี่ยวกับรูปแบบการใช้ชีวิตทั่วไป การใช้เงินที่ได้มาจากอาชีพลูกหาบ และการดูแลสุขภาพ ดังนี้

1. รูปแบบการใช้ชีวิตทั่วไป

วิถีชีวิต คือแบบแผนในการดำเนินชีวิต (สนธิ สมัครการ 2538 : 4) และในการดำรงชีวิต (Way of life) ของแต่ละกลุ่มแต่ละสังคม การดำเนินชีวิตของคนแต่ละกลุ่มสังคมมีหลายด้านด้วยกัน เช่น การคบหาสมาคมกัน การรักและการแต่งงานกัน การทำมาหากิน การทำงานส่วนรวมร่วมกัน การตัดสินใจในปัญหาส่วนรวมร่วมกัน การถ่ายทอดความรู้ความคิดให้แก่กัน การรักษาสุขภาพอนามัย ความเชื่อในสิ่งต่างๆ การสร้างที่อยู่อาศัย รวมทั้งการพักผ่อนหย่อนใจ สร้างสรรค์สิ่งสวยงามไปเพราะ หากความบันเทิงร่วมกัน (ประเสริฐ เข้มกลิ่นฟุ้ง 2539 : 102) ตลอดจนความคิดและลักษณะนิสัย สิ่งเหล่านี้รวมเป็นวิถีชีวิตของคนในแต่ละสังคม โดยมีตัวที่บ่งชี้วิถีชีวิต ได้แก่ ความคิด ค่านิยม ความเชื่อ วรรณกรรม ศาสนาและปรัชญา ของสมาชิกในสังคม (Thomas and Anderson 1972 : 41, อ้างถึงใน เนาวรัตน์ ชิโนภาส 2542)

รูปแบบการใช้ชีวิตโดยทั่วไป ของผู้ประกอบอาชีพลูกหาบ แม้จะมาประกอบอาชีพลูกหาบเป็นอาชีพเสริมรองจากอาชีพหลัก การใช้ชีวิตไม่มีอะไรเปลี่ยนแปลงไปมากนัก มีเพียงการที่การประกอบอาชีพหลักจะต้องออกไปทำงานนอกพื้นที่ที่อาศัยอยู่เป็นบางครั้ง เช่นการรับเหมาก่อสร้าง หากมีงานก่อสร้างเข้ามาและมีผู้ติดต่อให้ไปช่วยก่อสร้าง บางครั้งจะต้องไปทำงานนอกพื้นที่ ต่างอำเภอ ต่างจังหวัด การเดินทางไปในแต่ละครั้งอาจต้องใช้เวลาเป็นอาทิตย์ เป็นเดือนถึงจะได้อีกกลับบ้าน แต่รูปแบบการใช้ชีวิตเหมือนกัน เพียงแต่การประกอบอาชีพหลักจะต้องหาจากครอบครัวในบางครั้ง และความเป็นอยู่ที่แตกต่างกันในแต่ละท้องถิ่นที่ไปใช้ชีวิตเป็นคนงานรับจ้างอยู่ ณ ที่นั้นๆ แต่การประกอบอาชีพลูกหาบทำงานอยู่ในท้องถิ่นตนเองไม่ต้องเดินทางออกนอกพื้นที่ ชีวิตที่ดำรงอยู่ก็เหมือนเดิม เพียงแต่ได้อยู่กับครอบครัวมากขึ้นกว่าเดิม มีเวลาดูแลสุขภาพใส่ใจลูกสามารถช่วยเหลือซึ่งกันและกันได้ตลอดเวลา

2. การใช้เงินที่ได้มาจากอาชีพลูกหาบ

จากการศึกษาพบว่า การประกอบอาชีพลูกหาบ สามารถทำรายได้เพิ่มขึ้นจากการประกอบอาชีพหลักซึ่งมีรายได้ไม่แน่นอน หากบางเดือนไม่มีผู้ว่าจ้างให้ไปทำงานก็จะไม่มีมีงานทำ

รายได้ก็จะไม่ได้รับจำเป็นต้องใช้เงินที่มีอยู่อย่างประหยัดในทุกๆ เดือน เมื่อถึงช่วงระยะเวลาที่เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าเชียงดาวเปิดให้นักท่องเที่ยวขึ้นท่องเที่ยวบนคอย จึงจะมีรายได้เพิ่มขึ้น ซึ่งถือว่าเป็นการสนับสนุนให้ประชากรในท้องถิ่นมีงานทำ ไม่ต้องออกไปหางานทำนอกพื้นที่หมู่บ้านตนเอง สามารถสร้างรายได้ให้แก่ชุมชน จึงทำให้ประชากรในชุมชนมีงานทำเพิ่มขึ้น สามารถสร้างรายได้ให้กับชุมชนเป็นอย่างมาก ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของประเวศ วะสี การส่งเสริมชุมชนพึ่งตนเองทางเศรษฐกิจ ไม่ต้องพึ่งพาทายนอก มีชีวิตชุมชน มีสถาบันครอบครัวและวัดและวัฒนธรรมชุมชนแห่งการช่วยเหลือพึ่งพากัน

ดังนั้น การประกอบอาชีพลูกหาบถือว่าเป็นอาชีพที่ประกอบกันในชุมชน เป็นการส่งเสริมให้ชุมชนมีอาชีพ สามารถพึ่งตนเองได้จากการท่องเที่ยวที่ได้เข้ามาทำให้เกิดเศรษฐกิจขึ้นในสังคม แต่การที่ประชากรมีรายได้เพิ่มมากขึ้นการใช้จ่ายก็เพิ่มขึ้นเป็นเงาตามตัวเช่นกัน ซึ่งรายได้ส่วนใหญ่ที่ได้รับมาจะใช้จ่ายภายในครัวเรือน ซื้อสิ่งของที่จำเป็นสำหรับครอบครัว โดยเฉพาะการร้องขอจากลูกๆ ที่ต้องการความทันสมัยที่เข้ามาในสังคม เช่น ความต้องการโทรศัพท์มือถือ เกมส์ เป็นต้น ซึ่งสิ่งเหล่านี้ถือเป็นสิ่งของที่พ่อแม่ยอมในการดำรงชีวิตอยู่ได้ แต่ในบางครั้งอย่างเช่น โทรศัพท์มือถือก็ถือเป็นสิ่งสำคัญต่อชีวิตประจำวันเช่นเดียวกัน การใช้จ่ายเงินที่ได้มาจากอาชีพลูกหาบ จะใช้ไปกับการใช้จ่ายในครัวเรือน ส่วนมากจะใช้จ่ายหมดไม่เหลือเก็บ เพราะบางคนต้องทำงานเพียงคนเดียวหาเลี้ยงทั้งครอบครัว แต่ทั้งนี้ถือว่ารายได้ที่รับสามารถนำมาช่วยจุนเจือให้กับครอบครัวเพิ่มมากขึ้น

3. การดูแลสุขภาพ

จากการศึกษาพบว่า การดูแลสุขภาพของผู้ประกอบอาชีพลูกหาบถือว่ามีส่วนสำคัญต่อการประกอบอาชีพอย่างมาก เพราะเป็นอาชีพที่ต้องแบกหามสัมภาระของนักท่องเที่ยวขึ้นบนคอยหลวงเชียงดาว น้ำหนักประมาณ 20 - 30 กิโลกรัมต่อครั้งในการเดินขึ้นคอย ซึ่งการเดินขึ้นคอยเป็นทางขึ้นที่สูงชัน การรับน้ำหนักของสัมภาระที่หาบอยู่เหมือนการเพิ่มขึ้นอีกเท่าตัว ทางเดินไม่ราบเรียบ ซึ่งต้องปีนป่ายขึ้นไป การรับน้ำหนักของสัมภาระย่อมมากขึ้นเป็นเท่าตัว ดังนั้นร่างกายที่แข็งแรง และสมบูรณ์จึงเป็นส่วนสำคัญอย่างมาก ผู้ประกอบอาชีพลูกหาบจะดูแลสุขภาพตนเองโดยการออกกำลังกายด้วยวิธีต่างๆ กัน เช่น เล่นกีฬา เดิน วิ่ง เป็นต้น หรือใช้วิธีการพักผ่อนให้เพียงพอ ไม่ดื่มเหล้ามาก หรือในขณะที่หาบสัมภาระขึ้นคอยเมื่อเกิดการเหนื่อยจะหยุดพักตามทางโดยไม่ฝืนตนเองที่จะเดินต่อไป ถือเป็นกรอ้อมแรงในการเดินทางขึ้นคอย และสามารถประกอบอาชีพนี้ได้อีกนาน

ตอนที่ 3 ปัญหาและอุปสรรคในการประกอบอาชีพลูกหาบ

1. เศรษฐกิจ - รายได้

จากการศึกษา พบว่า การประกอบอาชีพลูกหาบสามารถทำรายได้ให้กับครอบครัวได้เพิ่มขึ้นแม้จะทำในช่วงระยะเวลาไม่นานในแต่ละปีก็ตาม ทำให้มีรายได้เสริมเพื่อนำมาใช้จ่ายใช้สอยในครัวเรือนได้มากขึ้นกว่าเดิม การกู้หนี้ยืมสินจะลดน้อยลงหรือแทบจะไม่มีเพราะมีรายได้เสริมจากการประกอบอาชีพนี้ ลำพังรายได้จากการประกอบอาชีพหลักที่ทำอยู่ไม่เพียงพอแต่การใช้จ่ายในครัวเรือน ประกอบในปัจจุบันค่าของเงินเพิ่มสูงขึ้น ของราคาแพงขึ้น สิ่งอำนวยความสะดวกเป็นปัจจัยหนึ่งเข้าสู่ชีวิตที่เป็นจากเดิมเพิ่มขึ้น ทำให้มีการใช้จ่ายใช้สอยเพิ่มขึ้นเหมือนเป็นเงาตามตัว แต่ปัจจุบันอัตราค่าจ้างที่ได้รับอยู่คงที่มาหลายปีแล้วไม่ได้สูงขึ้นตาม แม้ว่าอัตราค่าจ้างจะเพิ่มจากเดิมก็ตามแต่ขึ้นในราคาปัจจุบันมาหลายปีแล้ว และลูกหาบในปัจจุบันก็เพิ่มมากขึ้น ทำให้รายได้ที่เคยได้รับมากจะต้องลดน้อยลงตามไปด้วย เพราะเมื่อมีนักท่องเที่ยวเข้ามาท่องเที่ยวมาก ความต้องการลูกหาบย่อมเพิ่มมากขึ้นตามตัว ลูกหาบจึงมีเพิ่มมากขึ้นตามตัวทำให้มีการกระจายได้ออกไปมาก ซึ่งแต่เดิมเมื่อลงมาจากคอยดำมีแรงพอที่จะแบกหามสัมภาระขึ้นคอยต่อได้ก็จะเป็นการเพิ่มรายได้ขึ้นอีก แต่เมื่อลูกหาบเพิ่มขึ้นแม้จะมีแรงพอที่จะรับจ้างต่อก็ไม่สามารถทำได้

ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดการเปลี่ยนแปลงของบริบทการพัฒนา สถานะและทิศทางการปรับตัวของประเทศไทย การเปลี่ยนแปลงทางเทคโนโลยีอย่างก้าวกระโดด จึงจำเป็นต้องเตรียมความพร้อมให้ทันต่อการเปลี่ยนแปลงของเทคโนโลยี โดยจะต้องมีการบริหารจัดการองค์ความรู้อย่างเป็นระบบ ทั้งการพัฒนาหรือสร้างองค์ความรู้ รวมถึงการประยุกต์ใช้เทคโนโลยีกับวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่น เพื่อสร้างคุณค่าเพิ่มให้กับสินค้าและบริการ มีการบริหารจัดการร่วมทั้งแบ่งปันผลประโยชน์ที่เป็นธรรมกับชุมชน เป็นการพัฒนาภูมิปัญญาท้องถิ่นสามารถนำมาสร้างมูลค่าเพิ่มให้กับประชาชนในท้องถิ่นเพิ่มขึ้นโดยไม่ต้องเคลื่อนย้ายแรงงานออกนอกพื้นที่

2. สังคม - ความขัดแย้ง/ความสัมพันธ์

จากการศึกษา พบว่า ผู้ที่ประกอบอาชีพลูกหาบส่วนใหญ่จะเป็นคนในพื้นที่เดียวกัน หมู่บ้านเดียวกัน หรือแม้จะเป็นคนละหมู่บ้านก็ตาม ซึ่งเป็นการชักชวนกันให้มาประกอบอาชีพเพื่อเป็นการเพิ่มรายได้ให้กับครอบครัว เพื่อช่วยกันดูแลทรัพยากรในพื้นที่ และยังช่วยสร้างรายได้ให้กับชุมชนเพิ่มขึ้น ทุกคนในหมู่บ้าน หรือต่างหมู่บ้าน ต่างมีความสัมพันธ์อันดีซึ่งกันและกัน มีความช่วยเหลือกัน มีน้ำใจซึ่งกันและกัน ดังนั้นความขัดแย้งจึงไม่เกิดขึ้นในกลุ่มผู้ประกอบอาชีพลูกหาบ ประกอบกับผู้ประกอบอาชีพลูกหาบทุกคนจะต้องขึ้นทะเบียนกับเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าเชียงดาว เมื่อมีนักท่องเที่ยวเข้ามาท่องเที่ยวทางเขตฯ จะดำเนินการแจ้งจำนวนลูกหาบที่นักท่องเที่ยวต้องการผ่านมายังผู้นำทางในชุมชนต่างๆ เป็นผู้จัดหาลูกหาบที่ขึ้นทะเบียนไว้กับทาง

เขตฯ อีกทอดหนึ่ง ซึ่งมีการจัดระบบการจัดหาลูกหาบทำให้ลูกหาบไม่เกิดความขัดแย้งซึ่งกันและกัน ไม่มีการแย่งลูกค้ากัน

3. สิ่งแวดล้อม - ทรัพยากรในพื้นที่

จากการศึกษา พบว่า ทรัพยากรในพื้นที่ปัจจุบันลูกหาบถือว่ามีส่วนช่วยกันดูแลรักษา แม้คนภายนอกจะมองว่าทรัพยากรในพื้นที่ที่มีอยู่ถูกทำลายลงด้วยน้ำมือของคนในพื้นที่ แต่ถ้ามองกลับกันคนในพื้นที่ย่อมหวงแหนทรัพยากรที่ตนเองมีอยู่ เมื่อการท่องเที่ยวได้เข้ามาถึงและคอยหลอวงเชิงดาวน์ว่าเป็นสถานที่ท่องเที่ยวที่มีระบบนิเวศน์ มีพันธุ์ไม้ที่หายาก นักท่องเที่ยวได้เดินทางเข้ามาท่องเที่ยวเพิ่มมากขึ้นทุกปี ทำให้ทรัพยากรในพื้นที่ถูกทำลายลงได้ง่ายจากนักท่องเที่ยวที่เข้าไปเหยียบย่ำพันธุ์ไม้ต่างๆ โดยไม่รู้ตัว แต่ลูกหาบถือเป็นตัวจักรสำคัญในการให้ความรู้แก่นักท่องเที่ยว ช่วยดูแลทรัพยากรในพื้นที่ได้ดี ช่วยป้องกันการบุกรุกพวกลักลอบตัดไม้ลักลอบดักจับสัตว์ป่า

จากงานวิจัยของ วารินทร์ วรินทร์เวช (2549) กล่าวว่า บริบทของพื้นที่เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าเชียงดาวและชุมชนในพื้นที่มีลักษณะเฉพาะพิเศษที่แตกต่างจากสถานที่ท่องเที่ยวทั่วไป มีเอกลักษณ์ทางประวัติศาสตร์ ธรรมชาติที่โดดเด่น มีพันธุ์พืชและสัตว์ป่าหายาก บางชนิดพบได้ทีเดียวในโลก สิ่งเหล่านี้เป็นที่ดึงดูดใจของกลุ่มนักท่องเที่ยวที่เข้าไปเยี่ยมชม ศึกษาธรรมชาติ กระบวนการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยการร่วมมือกันของชุมชน เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า และนักวิชาการจึงเกิดขึ้นได้ โดยการใช้ศักยภาพของทรัพยากรการท่องเที่ยว ศักยภาพของคนในท้องถิ่น ตลอดจนความสัมพันธ์ของคนในชุมชนที่มีส่วนร่วมในการออกแบบจัดการท่องเที่ยวร่วมกัน ก่อให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ร่วมกัน แบ่งบทบาทและหน้าที่ เพื่อเพิ่มความรู้และพัฒนาทักษะในการบริหารจัดการท่องเที่ยว ซึ่งได้สร้างความสัมพันธ์ที่ระดับชุมชนและภาครัฐ ตลอดจนได้มีส่วนสนับสนุนให้ชุมชนมีความเข้มแข็งทั้งในด้านสังคมและเศรษฐกิจ อันก่อให้เกิดความยั่งยืนในการพัฒนาตนเองต่อไป

4. อดีตกับปัจจุบันของการประกอบอาชีพลูกหาบ

จากการศึกษาพบว่า การประกอบอาชีพลูกหาบในปัจจุบันกับในอดีต แตกต่างกัน ดังนี้ การประกอบอาชีพลูกหาบในอดีตและปัจจุบัน ย่อมมีความแตกต่างกัน เนื่องจากเศรษฐกิจ สังคม การเมือง รวมถึงสิ่งแวดล้อมมีการเปลี่ยนแปลงไปอย่างมาก เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าได้มีการเข้ามาควบคุมดูแล กำหนดหลักเกณฑ์การท่องเที่ยวของนักท่องเที่ยว ควบคุมปริมาณนักท่องเที่ยวที่จะขึ้นคอยในแต่ละวัน รวมถึงจัดให้มีการอบรมลูกหาบและนักท่องเที่ยว

...ในอดีต ขึ้นคอยทางใดก็ได้ นอนได้ทุกที่ ก่อกองไฟได้ แต่ปัจจุบัน กำหนดทางขึ้นไว้ 2 ทางคือ ปางวั และเด่นหญ้าขัด จะขึ้นเหมือนเมื่อก่อนไม่ได้ การกำหนดทางขึ้นเป็นผลดี ทำให้พันธุ์พืชไม่สูญหาย... (คำ นามสมมติ, สัมภาษณ์, 5 พฤศจิกายน 2553)

...ในอดีต ปล่อยให้ปลูกหาบอิสระ เมื่อมีคนจ้างก็จะขึ้นได้เลยไม่ต้องขออนุญาต แต่ปัจจุบัน ต้องไปลงทะเบียนเป็นลูกหาบ และต้องได้รับการติดต่อจากคนนำทางแล้ว จึงขึ้นมา และต้องมีจุดกางเต็นท์ให้เป็นที่ การขยับย้ายจะต้องขยับย้ายตามจุดที่กำหนดไว้ ... (ชัย นามสมมติ, สัมภาษณ์, 4 พฤศจิกายน 2553)

...ในอดีต ไม่มีกฎระเบียบข้อบังคับของกรมป่าไม้ ขึ้นมาก็สามารถก่อกองไฟได้ นอนในป่า โดยไม่ได้กางเต็นท์ แต่ปัจจุบัน มีกฎระเบียบ มีการอบรม ต้องพักตามจุด ต้องทำบัตรประจำตัวสามารถควบคุมได้ และต้องดูแลเรื่องขยะมูลฝอย สภาพความเป็นอยู่ข้างบน พื้นที่ป่าไม้... (กาย นามสมมติ, สัมภาษณ์, 6 พฤศจิกายน 2553)

จากการศึกษา พบว่า การประกอบอาชีพลูกหาบในอดีตสามารถทำได้โดยอิสระ ไม่มีเจ้าหน้าที่ป่าไม้มาควบคุมดูแล เมื่อนักท่องเที่ยวเข้ามาสามารถติดต่อกับผู้นำทางได้ด้วยตนเอง การขึ้นลงไม่จำกัดทางขึ้นลงสามารถใช้เส้นทางได้ทุกทางที่สามารถนำนักท่องเที่ยวขึ้นไปบนยอดคอยได้ การพักกางเต็นท์สามารถพัก ณ จุดใดก็ได้ในระหว่างทางหากนักท่องเที่ยวไม่สามารถเดินต่อได้ก็จะสามารถหยุดพักกางเต็นท์ได้ สามารถก่อกองไฟได้ เดินท่องเที่ยวชมไร่ฝิ่นของชาวเขาที่ลัดลอบปลูกฝิ่นบนคอย และไม่จำกัดนักท่องเที่ยวในการขึ้นเที่ยวชมบนยอดคอย เมื่อนักท่องเที่ยวเข้ามาสามารถรับนักท่องเที่ยวขึ้นเที่ยวชมบนคอยได้เลย ไม่มีการจัดลำดับคิวในการขึ้น หากนักท่องเที่ยวมาติดต่อผู้นำทางกลุ่มใด หมู่บ้านใด ผู้นำทางสามารถจัดหาลูกหาบและสามารถพานักท่องเที่ยวเที่ยวชมบนคอยได้ทันที หากไม่มีนักท่องเที่ยวเข้ามาติดต่อก็จะไม่มีการทำอะไรซึ่งจะต้องรอนักท่องเที่ยวติดต่อเข้ามาเอง โดยการแนะนำของคนในชุมชนว่าที่ใด หมู่บ้านใดมีรับจ้างหาบสัมภาระขึ้นคอยหลวงเชียงดาว

แต่ในปัจจุบันทางเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าได้มีการจัดระเบียบ กำหนดหลักเกณฑ์ต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นการควบคุมดูแลลูกหาบโดยจัดให้ลูกหาบทุกคนที่ประสงค์จะประกอบอาชีพลูกหาบจะต้องมาขึ้นทะเบียนที่เขตฯ และจะต้องได้รับการอบรมในเรื่องต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นกฎระเบียบ ข้อกำหนด รวมถึงให้มีความรู้เรื่องพันธุ์พืช พันธุ์ไม้ต่างๆ ที่มีอยู่บนคอยหลวงเชียงดาว

เพื่อให้ลูกหาบสามารถให้ความรู้แก่นักท่องเที่ยวได้ และทำหน้าที่เป็นตัวแทนของเจ้าหน้าที่ป่าไม้ อีกทางหนึ่ง ในการช่วยกันดูแลพื้นที่ สิ่งแวดล้อมบนดอย มีการกำหนดพื้นที่บริเวณขึ้นและลงดอย มีกำหนดจุดพื้นที่สำหรับพักกางเต็นท์ ห้ามก่อกองไฟ มีการมัดจำค่าขยะเมื่อนำอาหารขึ้นไป รับประทานจะต้องนำขยะลงมาส่งคืนให้เจ้าหน้าที่ตรวจสอบ หากไม่นำลงมาค่ามัดจำขยะจะถูกยึด และลูกหาบจะต้องถูกทางเขตฯ ปรับเงิน ซึ่งถือว่าลูกหาบมีหน้าที่ที่จะต้องช่วยดูแลนักท่องเที่ยว ให้ความรู้ รวมถึงการดูแลทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมในพื้นที่ให้คงอยู่ในสภาพเดิม เพื่อการท่องเที่ยว ดอยหลวงเชียงดาวจะได้ดำเนินต่อไปไม่ถูกปิดลงด้วยน้ำมือของนักท่องเที่ยวและลูกหาบเอง

ข้อเสนอแนะ

จากการสรุป และอภิปรายผลการศึกษาเรื่อง "วิถีชีวิตลูกหาบ : ดอยหลวงเชียงดาว จังหวัดเชียงใหม่" พบข้อเท็จจริงจากการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth interview) ตามวัตถุประสงค์ การศึกษา ดังนั้น ผู้ศึกษาจึงมีข้อเสนอแนะดังนี้

1. ข้อเสนอแนะจากการศึกษาคั้งนี้

1.1 ข้อเสนอแนะเชิงทฤษฎี

จากการศึกษา พบว่า ทฤษฎีที่ผู้ศึกษาได้นำมาประกอบการศึกษาคั้งนี้ส่วนใหญ่ จะเป็นทฤษฎีที่เกี่ยวกับวิถีชีวิต ซึ่งแต่ละมุมมองของมนุษย์วิถีชีวิตย่อมมีความแตกต่างกันไปซึ่งส่วนใหญ่ มุ่งมองถึงความยากจน การปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงทางด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมือง รวมถึงด้านวัฒนธรรมที่เข้ามาในพื้นที่หรือชุมชนที่ตนเองอาศัยอยู่ ซึ่งวิถีชีวิตของคนย่อมมีการปรับเปลี่ยนไปตามกลไกของสภาพบ้านเมืองที่เป็นอยู่ แต่การท่องเที่ยวเมื่อเข้ามาในพื้นที่ย่อมส่งผลในหลายๆ ด้าน ไม่ว่าจะเป็นการเพิ่มรายได้ให้แก่ประชากรในพื้นที่ การลดลงของคนที่ต้องเข้าสู่เมืองเพื่อหางานทำเพื่อทำให้มีรายได้เพิ่มขึ้นสามารถเลี้ยงดูครอบครัวได้ ดังนั้นผู้ศึกษาจึงขอเสนอแนวทฤษฎี ทางด้านการท่องเที่ยวโดยชุมชน (Community Based Tourism - CBT) และแนวคิดการมีส่วนร่วมของชุมชน ซึ่งจะช่วยให้ทราบว่าประชากรมีส่วนร่วมในการจัดการท่องเที่ยว และมีส่วนร่วมต่อชุมชนในที่อยู่อาศัยอยู่ และสามารถพัฒนาได้อย่างไรต่อไป

1.2 ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

การศึกษาคั้งนี้ ผู้ศึกษามีข้อเสนอแนะในการพัฒนาหน่วยงานภาครัฐ และกระทรวงต่างๆ เพื่อจัดประชาชนในพื้นที่ที่การท่องเที่ยวเข้าถึง มีความรู้ในด้านต่างๆ ในการต้อนรับนักท่องเที่ยว และเป็น การช่วยดูแลสิ่งแวดล้อม และทรัพยากรในพื้นที่ให้มีความยั่งยืน คั้งนี้

1.2.1 กระทบงต่างๆ และผู้ที่เกี่ยวข้อง ควรจัดให้มีการอบรมประชาชนทุกคนในพื้นที่ที่มีความรู้ในด้านต่างๆ เพิ่มมากขึ้น ไม่ว่าจะเป็นในด้านการท่องเที่ยว การดูแลสิ่งแวดล้อม และทรัพยากรในพื้นที่

1.2.2 ภาครัฐต้องเข้ามาดูแลเรื่องความเป็นอยู่ของคนในพื้นที่ที่ห่างไกลจากใจกลางเมืองให้มากขึ้น มีการกระจายรายได้ให้ทั่วถึงมากขึ้น

2. ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

การศึกษาเรื่อง "วิถีชีวิตลูกหาบ : คอยหลวงเชียงดาว จังหวัดเชียงใหม่" เป็นการศึกษาที่มุ่งเน้นถึงวิถีชีวิตของลูกหาบผู้อาศัยอยู่ในพื้นที่หมู่ที่ 5 บ้านถ้ำ ตำบลเชียงดาว อำเภอเชียงดาว จังหวัดเชียงใหม่ ทำให้ผู้ศึกษาพบว่ามีอีกหลายประเด็นที่ควรจะต้องศึกษา ผู้ศึกษาจึงขอเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไปดังนี้

2.1 การศึกษาวิถีชีวิตของลูกหาบผู้อาศัยอยู่ในพื้นที่หมู่ที่ 5 บ้านถ้ำ ตำบลเชียงดาว อำเภอเชียงดาว จังหวัดเชียงใหม่ ในแง่มุมต่างๆ เพิ่มขึ้นจากการศึกษาครั้งนี้

2.2 การศึกษาวิถีชีวิตของลูกหาบที่อาศัยอยู่ในชุมชนต่างๆ ที่มีการประกอบอาชีพลูกหาบเป็นอาชีพเสริม แนวความคิดที่มาประกอบอาชีพนี้

2.3 การศึกษาถึงการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน ประชาชนทุกคนมีส่วนร่วมในการจัดการท่องเที่ยว เพื่อเป็นการสร้างรายได้ให้แก่ประชาชนในชุมชน โดยไม่ต้องไปหางานทำนอกพื้นที่โดยไปกระจุกในเมืองที่เดียว

บรรณานุกรม

- กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช. สำนักอนุรักษ์สัตว์ป่า สำนักบริหารพื้นที่อนุรักษ์ที่ 16 (เชียงใหม่) เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าเชิงดาว จังหวัดเชียงใหม่. "ข้อมูลทั่วไป เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าเชิงดาว ข้อกำหนดข้อห้ามและข้อปฏิบัติของผู้เดินทางขึ้นคอยหลวงเชิงดาว." ม.ป.ท., ม.ป.ป. (แผ่นพับ)
- กระทรวงมหาดไทย. ศูนย์บริการข้อมูลอำเภอ กรมการปกครอง. อำเภอเชิงดาว จังหวัดเชียงใหม่ [ออนไลน์]. เข้าถึงเมื่อ 20 กรกฎาคม 2552. เข้าถึงได้จาก <http://www.amphoe.com/menu.php?mid=1&am=149&pv=13>
- จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. คณะรัฐศาสตร์. สังคมและวัฒนธรรม. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2534.
- จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. ศูนย์สารสนเทศทางประชากรศาสตร์, ผู้รวบรวม. สารพันความรู้ประชากรในรอบปี พ.ศ. 2552. กรุงเทพมหานคร : วิทยาลัยประชากรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2553.
- ฉัตรทิพย์ นาถสุภา. วัฒนธรรมไทยกับขบวนการเปลี่ยนแปลงทางสังคม. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2534.
- จิตร์รัตน์ อำไพ. "วิถีชีวิตการทำงานกับภาวะสุขภาพอนามัยของผู้มีอาชีพเก็บขยะ กรณีศึกษา ชุมชนกองขยะหนองแขม." วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต สาขาพัฒนาแรงงานและสวัสดิการ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2547.
- บรรพต วีระชัย. สังคมวิทยามานุษยวิทยา. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2517.
- บุญกิจ ว่องไวกิจไพศาล. "ความยากจนและการแก้ไขความยากจน (POVERTY AND ANTIPOVERTY PROGRAMS)." ใน เอกสารการสอนรายวิชา EC 364 เศรษฐศาสตร์ภูมิภาค REGIONAL ECONOMICS บทที่ 9, 268. กรุงเทพมหานคร : ภาควิชาเศรษฐศาสตร์การพัฒนา คณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2551.
- ยศ สันตสมบัติ. มนุษย์กับวัฒนธรรม. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2540.
- ราชบัณฑิตยสถาน. พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542. กรุงเทพมหานคร : บริษัทนานมีบุ๊คพับลิเคชันส์ จำกัด, 2546.

วารินทร์ วรินทร์เวช. "การศึกษารูปแบบการท่องเที่ยวเชิงนิเวศที่เหมาะสมในเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าดอยเชียงดาว อำเภอเชียงดาว จังหวัดเชียงใหม่." วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการมนุษย์กับสิ่งแวดล้อม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2549.

สมชัย เบญจชย. ดอยหลวงเชียงดาว [ออนไลน์]. เข้าถึงเมื่อ 25 ตุลาคม 2553. เข้าถึงได้จาก <http://www.dnp.go.th/fca16/file/i4w6qbsdqbc0e4o.doc>

สมบูรณ์ มีบุญ. "การเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตของชุมชนชนเมืองทางด้านสังคม เศรษฐกิจ การเมือง และการศึกษา." วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต สาขาวิชาการศึกษานอกระบบ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2543.

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. รายงานประเมินความยากจน. กรุงเทพมหานคร : สำนักพัฒนาฐานข้อมูลและตัวชี้วัดภาวะสังคม, 2550.

สำนักงานโครงการพัฒนาแห่งสหประชาชาติประจำประเทศไทย. รายงานการพัฒนาคอนของประเทศไทยปี 2550 : เศรษฐกิจพอเพียงกับการพัฒนาคน. กรุงเทพมหานคร : โครงการพัฒนาแห่งสหประชาชาติประจำประเทศไทย, 2550.

สุริยา ชัยรักษา. "วิถีชีวิตของครัวเรือนประมงพื้นบ้าน : กรณีศึกษาเปรียบเทียบระหว่างครัวเรือนประมงพื้นบ้านบริเวณอ่าวไทยกับบริเวณทะเลสาบสงขลา จ.สงขลา." วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต สาขาสังคมวิทยา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2544.

สุมาลี สันติพลวุฒิ และคณะ. คู่มือและแนวทางการใช้ดัชนีชี้วัดการแก้ไขปัญหาความยากจน โครงการติดตามประเมินผลการแก้ไขปัญหาความยากจน ตามยุทธศาสตร์การแก้ไขปัญหาความยากจน. กรุงเทพมหานคร : ศูนย์วิจัยเศรษฐศาสตร์ประยุกต์ คณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, 2549.

องค์การบริหารส่วนตำบลเชียงดาว อำเภอเชียงดาว จังหวัดเชียงใหม่. ความเป็นมา สภาพทั่วไป และข้อมูลพื้นฐานสำคัญของท้องถิ่น [ออนไลน์]. เข้าถึงเมื่อ 2 สิงหาคม 2553. เข้าถึงได้จาก <http://www.chiangdao-sao.org/history.pdf>

มหาวิทยาลัยศิลปากร ภาคผนวก สงวนลิขสิทธิ์

ภาคผนวก ก

ข้อมูลเบื้องต้นเกี่ยวกับผู้ให้ข้อมูลหลักในการสัมภาษณ์

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

ข้อมูลเบื้องต้นเกี่ยวกับผู้ให้ข้อมูลหลักในการสัมภาษณ์

การศึกษาเรื่อง "วิถีชีวิตลูกหาบ : คอยหลวงเชียงดาว จังหวัดเชียงใหม่" ผู้ศึกษาได้ทำการสัมภาษณ์ลูกหาบผู้อาศัยอยู่ในพื้นที่หมู่ที่ 5 บ้านด้า ตำบลเชียงดาว อำเภอเชียงดาว จังหวัดเชียงใหม่ จำนวน 10 คน และได้ทำตารางข้อมูลเบื้องต้นเกี่ยวกับผู้ให้ข้อมูลหลักในการสัมภาษณ์ครั้งนี้ดังต่อไปนี้

ตารางที่ 2 ข้อมูลเบื้องต้นเกี่ยวกับผู้ให้ข้อมูลหลักในการสัมภาษณ์

ชื่อ (นามสมมติ)	อายุ	รายได้ต่อเดือน	วัน/เดือน/ปี ที่สัมภาษณ์
1. กาย	30	6,000	6 พฤศจิกายน 2553
2. ก้อน	48	3,000	4 พฤศจิกายน 2553
3. ชัย	18	6,000	4 พฤศจิกายน 2553
4. ดูก	19	7,000	6 พฤศจิกายน 2553
5. คุ่ม	27	7,000	5 พฤศจิกายน 2553
6. ด้า	58	7,000	5 พฤศจิกายน 2553
7. พร	48	4,000	4 พฤศจิกายน 2553
8. เพ	32	2,000	6 พฤศจิกายน 2553
9. สม	46	6,000	4 พฤศจิกายน 2553
10. สีน	37	5,000	5 พฤศจิกายน 2553

ตารางที่ 3 ข้อมูลการใช้ชีวิตประจำวันของผู้ให้ข้อมูลหลักในการสัมภาษณ์

ชื่อ (นาม สมมติ)	อายุ	สถานภาพ	การศึกษา	สมาชิกใน ครัวเรือน	รายได้ ต่อ เดือน	รายได้จากการ ประกอบอาชีพ ลูกหาบ (วันละ 350 บาท) ครั้งละ 2-3 วัน	อาชีพ หลัก
กาย	30	หย่าร้าง	ม.3	4 คน	6,000	ขึ้นไม่เกิน 2 ครั้ง/สัปดาห์	รับจ้าง ทั่วไป
ก้อน	48	สมรส	ป.4	4 คน	3,000	ขึ้นไม่เกิน 2 ครั้ง/สัปดาห์	รับจ้าง ทั่วไป
ชัย	18	สมรส	ม.3	3 คน	6,000	ขึ้นไม่เกิน 2 ครั้ง/สัปดาห์	รับจ้าง ทั่วไป
ดุ๊ก	19	โสด	ม.3	4 คน	7,000	ขึ้นไม่เกิน 2 ครั้ง/สัปดาห์	รับจ้าง ทั่วไป
ค่อม	27	โสด	ม.3	5 คน	7,000	ขึ้นไม่เกิน 2 ครั้ง/สัปดาห์	รับจ้าง ทั่วไป
ดำ	58	สมรส	ป.4	2 คน	7,000	ขึ้นไม่เกิน 2 ครั้ง/สัปดาห์	รับจ้าง ทั่วไป
พร	48	หย่าร้าง	ป.4	1 คน	4,000	ขึ้นไม่เกิน 2 ครั้ง/สัปดาห์	รับจ้าง ทั่วไป
เพ	32	สมรส	ไม่ได้ เรียน	2 คน	2,000	ขึ้นไม่เกิน 2 ครั้ง/สัปดาห์	รับจ้าง ทั่วไป
สม	46	หย่าร้าง	ป.6	1 คน	6,000	ขึ้นไม่เกิน 2 ครั้ง/สัปดาห์	รับจ้าง ทั่วไป
สิน	37	สมรส	ป.6	2 คน	5,000	ขึ้นไม่เกิน 2 ครั้ง/สัปดาห์	รับจ้าง ทั่วไป

ภาคผนวก ข

แบบสัมภาษณ์วิธีชีวิตลูกหาบ : ดอยหลวงเชียงดาว จังหวัดเชียงใหม่

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

แบบสัมภาษณ์

วิถีชีวิตลูกหาบ : คอยหลวงเชียงดาว จังหวัดเชียงใหม่
หมู่ที่ 5 บ้านต้า ตำบลเชียงดาว อำเภอเชียงดาว จังหวัดเชียงใหม่

ส่วนที่ 1 ข้อมูลส่วนบุคคล

- 1.1 อายุ.....
- 1.2 สถานภาพ/สภาพครอบครัว.....
- 1.3 การศึกษาสูงสุด.....
- 1.4 ภูมิลำเนาเดิม.....
- 1.5 สมาชิกในครอบครัว (นับตัวเองด้วย).....
- 1.6 รายได้ต่อเดือนรวม.....
- 1.7 รายได้เฉพาะลูกหาบ.....
- 1.8 หนี้สินครัวเรือน.....

ส่วนที่ 2 คำถามเกี่ยวกับกระบวนการเข้าสู่อาชีพลูกหาบ

- 2.1 อาชีพหลักประกอบอาชีพอะไร ทำไมจึงเลือกประกอบอาชีพลูกหาบ
- 2.2 มีวิธีการอย่างไรในการเข้าสู่การเป็นลูกหาบ
- 2.3 การเป็นลูกหาบต้องเตรียมตัวอย่างไร
- 2.4 การจัดลำดับความสำคัญของการทำหน้าที่ลูกหาบ
- 2.5 ทำอาชีพนี้ตั้งแต่เมื่อใด/เหตุใดจึงมาประกอบอาชีพนี้/ใครแนะนำ/ก่อนหน้านี้ประกอบอาชีพอะไร

ส่วนที่ 3 คำถามเกี่ยวกับรูปแบบการใช้ชีวิตลูกหาบ

- 3.1 การประกอบอาชีพลูกหาบมีผลต่อวิถีชีวิตของท่านหรือไม่อย่างไร
- 3.2 มีวิธีการใช้จ่ายเงินที่ได้มาจากอาชีพนี้อย่างไร
- 3.3 อาชีพนี้ยึดเป็นอาชีพหลักหรืออาชีพเสริม
- 3.4 ดูแลรักษาสุขภาพอย่างไร
- 3.5 ระยะเวลาการทำงาน (กี่ชม./วัน)

ส่วนที่ 4 คำถามเกี่ยวกับปัญหาและอุปสรรคในการประกอบอาชีพลูกหาบ

- 4.1 เศรษฐกิจ - รายได้
- 4.2 สังคม - ความขัดแย้ง/ความสัมพันธ์
- 4.3 สิ่งแวดล้อม - ทรัพยากรในพื้นที่
- 4.4 อดีตกับปัจจุบันของการประกอบอาชีพลูกหาบ

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

ประวัติผู้วิจัย

ชื่อ - สกุล นางสาวนิตา พัฒน์นภาพร
 ที่อยู่ 33/19 ซอยเจริญ 107 แยกประตู 3 แขวงบางค้อแหลม
 เขตบางค้อแหลม กรุงเทพมหานคร
 ที่ทำงาน ส่วนช่วยพิจารณาคดี สำนักอำนวยการประจำศาลอาญากรุงเทพใต้
 แขวงยานนาวา เขตสาทร กรุงเทพมหานคร

ประวัติการศึกษา

พ.ศ. 2550 สำเร็จการศึกษาระดับปริญญาตรี ศิลปศาสตรบัณฑิต สาขาการจัดการ
 ทั่วไป วิทยาลัยครูสวนสุนันทา
 พ.ศ. 2551 ศึกษาต่อระดับปริญญาโท สาขาวิชาการจัดการภาครัฐและ
 ภาคเอกชน บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร

ประวัติการทำงาน

พ.ศ. 2530 - 2533 งานฉาบปูนกึ่งสงเคราะห์ กรมส่งเสริมสหกรณ์ กระทรวงเกษตร
 และสหกรณ์
 พ.ศ. 2533 - 2546 งานอุทธรณ์ฎีกา ศาลอาญากรุงเทพใต้
 พ.ศ. 2546 - 2549 งานรับฟ้อง งานเก็บสำนวนคดี และงานหมาย ศาลแขวงปทุมวัน
 พ.ศ. 2549 กลุ่มงานช่วยพิจารณาคดี ศาลจังหวัดทองผาภูมิ
 พ.ศ. 2549 - 2552 กลุ่มงานช่วยพิจารณาคดี ศาลแขวงปทุมวัน
 พ.ศ. 2552 ส่วนช่วยอำนวยการ สำนักประธานศาลฎีกา
 พ.ศ. 2552 - 2553 ส่วยช่วยอำนวยการ ศาลจังหวัดคลังชัน
 พ.ศ. 2553 - ปัจจุบัน ส่วยช่วยพิจารณาคดี ศาลอาญากรุงเทพใต้

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์